EVALUATIE VAN VEGETATIEGEGEVENS IN RELATIENOTAGEBIEDEN

EVALUATIE VAN VEGETATIEGEGEVENS IN RELATIENOTAGEBIEDEN

Onderzoek naar de landelijke toepasbaarheid van enkele waarderings- en indicatiesystemen bij de evaluatie van vegetatiegegevens in relatienotagebieden

Han Runhaar [1]
Mike van der Linden [1]
Han Olff [2]
Maarten van 't Zelfde [1]

[1] Centrum voor Milieukunde
Rijksuniversiteit Leiden
Postbus 9518
NL-2300 RA Leiden

[2] Centrum voor Agrobiologisch Onderzoek
Postbus 14
NL-6700 AA Wageningen

CML report 94 – Section Ecosystems and Environmental Quality
DBL publicatie-nr 57

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Directie Beheer Landbouwgronden (DBL)

Dit rapport kan op de volgende wijze worden besteld:
- telefonisch: 071-277486
- schriftelijk: Bibliotheek CML, Postbus 9518, 2300 RA Leiden, hierbij graag duidelijk naam besteller en verzendadres aangeven.

De nota wordt per aparte post toegezonden.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Runhaar, Han

Evaluatie van vegetatiegegevens in relatienotagebieden: onderzoek naar de landelijke toepasbaarheid van enkele waarderings- en indicatiesystemen bij de evaluatie van vegetatiegegevens in relatienotagebieden / Han Runhaar ... [et al.]. - Leiden : Centrum voor Milieukunde, Rijksuniversiteit Leiden ; Wageningen : Centrum voor Agrobiologisch Onderzoek. - (CML report 94)(DBL-publicatie ; nr. 57)
Met lit. opg.
ISBN 90-5191-066-5
Trefw.: relatienotagebieden / vegetatie / voedselrijkdomindicatoren

Druk: Biologie, Leiden

© Centrum voor Milieukunde, Leiden 1993

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

1 INLEIDING 1
1.1 Doel van het onderzoek 1
1.2 Opzet van het onderzoek 2
1.3 Methode van verwerking van de gegevens 2

2 BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOCHTE INDICATIEWAARDE-SYSTEMEN 5
2.1 Soortengroepen in het ecotopensysteem 5
2.2 Toewijs-waarden provincie Zuid-Holland 7
2.3 Verschil tussen beide benaderingen 8

3 TOETSING VAN DE INDICATIEWAARDESYSTEMEN AAN GEGEVENS UIT DE OSSEKAMPEN, PAW-970 EN DE VEENZIJDSE POLDER 11
3.1 Inleiding 11
3.2 Toetsing aan gegevens uit de Ossekampen 12
3.2.1 Beschrijving van de onderzoeksgegevens uit de Ossekampen 12
3.2.2 Resultaten 12
3.3 Toetsing aan gegevens van PAW-970 17
3.4.1 Beschrijving van de onderzoeksgegevens van PAW-970 17
3.4.2 Resultaten 18
3.4 Toetsing aan gegevens uit de Veenzijdse polder 24
3.3.1 Beschrijving van de onderzoeksgegevens uit de Veenzijdse Polder 24
3.3.2 Resultaten 26
3.5 Conclusies 28

4 BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOCHTE NATUURWAARDERINGS PARAMETERS 29
4.1 Het soortenaantal 29
4.2 De oppervlakte-afhankelijke maat 29
4.3 De oppervlakte-onafhankelijke maat 31
4.4 Toepassing 32

5 ONDERZOEK VAN DE EIGENSCHAPPEN VAN WAARDERINGS-PARAMETERS AAN DE HAND VAN GEGEVENS VAN DE OSSE-KAMPEN EN DE VEENZIJDSE POLDER 35
5.1 Toepassing op gegevens uit de Ossekampen 35
5.2 Vergelijking op grond van gegevens Veenzijdse Polder 37
5.3 Conclusie 43

6 **INTERPRETATIE VAN DE VEGETATIEGEGEVENS UIT MERGELLAND-OOST** 45

6.1 Beschrijving van de vegetatiegegevens 45

6.2 Veranderingen in indicatiewaarden voor voedselrijkdom 46

6.3 Veranderingen in natuurwaarde 47

6.4 Conclusie 48

7 **INTERPRETATIE VAN DE VEGETATIEGEGEVENS UIT MIDDEN-OPSTERLAND** 49

7.1 Beschrijving van de onderzoeksgegevens 49

7.2 Veranderingen in indicatiewaarden voor voedselrijkdom 50

7.3 Veranderingen in natuurwaarderingsparameters 51

7.4 Conclusie 53

8 **CONCLUSIES EN SAMENVATTING** 55

8.1 De voedselrijkdom-indicatoren 55

8.2 De natuurwaarderingsparameters 56

8.3 Evaluatie van vegetatiegegevens uit relatienotagebieden 57

LITERATUUR

BIJLAGEN

Bijlage 1 *Overzicht van alle in (proef-)gebieden voorkomende soorten met vermelding van hun indeling in ecotooptypen, indicatiewaarden voor voedselrijkdom en natuurwaardering.*

Bijlage 2 Soortensamenstelling van locaties in de Veenzijdse Polder

Bijlage 3 *Enige opnamen uit de Veenzijdse Polder*

Bijlage 4 Lijst van soorten waarvoor oorspronkelijk geen natuurwaarde bepaald is

Bijlage 5 Soortensamenstelling percelen Midden-Opsterland

Bijlage 6 Lijst van verschenen DBL-publicaties over vegetatie-onderzoek

Voorwoord

Evaluatie-onderzoek neemt bij de uitvoering van de Regeling Beheersovereenkomsten een belangrijke plaats in. Alleen door op gezette tijden te kijken hoe de vegetatie zich op percelen met een beheersovereenkomst ontwikkelt, kan worden vastgesteld of we op de goede weg zitten.
Bij het DBL-onderzoek werden de onderzoeksgebieden tot nu toe allemaal afzonderlijk bekeken, waardoor de gegevens van het ene gebied niet zonder meer met die van andere vergeleken konden worden. Hoewel de gebiedsspecifieke uitwerking haar zelfstandige betekenis blijft houden, is het ook gewenst om over parameters te beschikken die landelijk bruikbaar zijn. Op die manier kan worden toegewerkt naar een overall-beeld voor heel Nederland, waarmee antwoord gegeven kan worden op de vraag of en in welke mate bepaalde processen in alle gebieden met vergelijkbaar beheer op-treden.

Door de Directie Beheer Landbouwgronden is aan het CML gevraagd om voor de vegetatie een verkenning uit te voeren naar landelijk toepasbare parameters. Verzocht is, hierbij aandacht te besteden aan enerzijds ecologische parameters die iets zeggen over de processen (in dit geval in termen van voedselrijkdom), en anderzijds aan waarderingsparameters die inzicht geven in de natuurwaarde van de vegetatie.
Bij de analyses hebben de auteurs behalve van DBL-gegevens goed gebruik kunnen maken van gegevens van de Provincie Zuid-Holland en van het CABO-DLO.

De verkenning is nu af. Het resultaat is hoopgevend, maar er moet nog meer gebeuren. Het zou het mooiste zijn als deze studie een stimulans geeft aan het LNV-onderzoek aan vegetatie, om naast de gebiedsspecifieke parameters ook gebruik te maken van landelijk toepasbare. De in deze studie getoetste parameters geven daar voldoende aanknopingspunten voor.

Dick Melman
(voorzitter van de Begeleidingscommissie)

Bij het onderzoek waarvan dit rapport een weergave is, heeft de Begeleidingscommissie een belangrijke en stimulerende rol gespeeld. De auteurs willen Dick Melman, Maaike Bruggink en Jeroen Clausman als leden van deze commisie dan ook hartelijk danken voor hun inzet. Evert Meelis komt dank toe voor zijn adviezen met betrekking tot de statistische onderbouwing van analyse en conclusies. Tenslotte willen we Eddy Wymenga bedanken voor zijn enthousiaste rondleiding en ter zake kundige informatie in en over Midden-Opsterland.

de auteurs

1 Inleiding

1.1 Doel van het onderzoek

In het kader van het Relatienotabeleid zijn voor een aantal terreinen beheersovereenkomsten gesloten die erop gericht zijn natuur en landschap een belangrijkere plaats te geven in het agrarisch beheer. Door de Directie Beheer Landbouwgronden (DBL) wordt systematisch onderzoek uitgevoerd naar de doelmatigheid van dergelijk aangepast beheer. Er is daartoe een dertigtal relatienotagebieden geselecteerd waarin onderzoek wordt verricht naar de ontwikkeling van vegetatie en fauna. Vragen die middels dit onderzoek moeten worden beantwoord zijn:

- in hoeverre leiden de gesloten beheersovereenkomsten tot een toename van de natuurwaarde?
- in welke mate dragen de verschillende beheerspakketten bij aan de beoogde toename van natuurwaarde?
- in hoeverre zijn er verschillen tussen gebieden (als veenweidegebieden, hogere zandgronden, uiterwaarden) in de mate waarin beheersmaatregelen bijdragen tot een toename van de natuurwaarde?

Bij de evaluatie van de vegetatie-gegevens is het een probleem dat een uniforme, landelijk toepasbare methode om veranderingen in de vegetatie te beoordelen, op dit moment nog ontbreekt. Dit maakt het lastig om veranderingen in verschillende gebieden met elkaar te vergelijken.
Vandaar dat de DBL opdracht heeft gegeven om onderzoek te verrichten naar de bruikbaarheid van een aantal parameters waarmee de veranderingen in de vegetatie op systematische wijze onderzocht en beoordeeld zouden kunnen worden. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt tussen indicatiewaardesystemen, waarmee aangegeven kan worden in hoeverre bepaalde gewenste processen (in dit geval vooral verschraling) optreden, en natuurwaarderingssystemen, waarmee veranderingen in variabelen als diversiteit en zeldzaamheid van plantesoorten geïntegreerd weergegeven kunnen worden als veranderingen in één gemeenschappelijke index: natuurwaarde.

Omdat het gaat om een klein project, is het onderzoek gericht op een beperkt aantal beoordelingssystemen, te weten:
voor de bepaling van indicatiewaarden:

- *bedekkingsaandeel van soortengroepen volgens het ecotopensysteem CML*
- Toewijs-waarden volgens een methode van de provincie Zuid-Holland

voor de bepaling van natuurwaarden:

- aantal soorten
- natuurwaarde volgens natuurwaarderingssysteem van de provincie Zuid-Holland
- idem, volgens een aangepaste methode ('oppervlakte-onafhankelijke maat')

Door de DBL is gevraagd de bruikbaarheid van deze methoden te onderzoeken aan de hand van enkele proefgebieden, te weten de relatienotagebieden Midden-Opsterland en Mergelland-Oost. Omdat in deze gebieden reeds vergelijkend vegetatie-onderzoek heeft plaatsgevonden (Altenburg en Wymenga 1991, Dickhaut e.a. 1992) zijn ze het meest geschikt als proefgebied.

1.2 Opzet van het onderzoek

Een probleem bij de onderzoeksgebieden Midden-Opsterland en Mergelland-Oost is dat de periode waarin aangepast beheer heeft plaatsgevonden kort is (vanaf 1985, respectievelijk 1989), en dat het gevoerde vegetatiebeheer slechts globaal bekend is (de beheersovereenkomsten zijn opgesteld in termen van maaidata, type mest en dergelijke, hetgeen betekent dat er per beheerspakket nog aanzienlijke verschillen kunnen bestaan in bemesting en gebruiksintensiteit).
Een en ander betekent dat het moeilijk is om conclusies te trekken aan de hand van alleen gegevens uit deze gebieden. Als er bijvoorbeeld geen verschraling of toename van de natuurwaarde wordt geconstateerd, komt dat dan omdat het beheer niet effectief is, of omdat de tijd te kort is, of misschien omdat de indicator of natuurwaarderingsmaat onvoldoende gevoelig is om opgetreden verschillen weer te geven?
Daarom is gekozen voor de volgende onderzoeksopzet:

- eerst wordt aan de hand van gegevens uit gebieden waar reeds langer op verschraling gericht vegetatiebeheer plaatsvindt en waar de verschillen in beheer beter zijn omschreven, nagegaan wat de eigenschappen zijn van de onderzochte beoordelingssystemen in termen van reactie-snelheid en betrouwbaarheid; hiertoe wordt gebruik gemaakt van proefveldgegevens van het CABO (Ossekampen en PAW-970) en van gegevens van de provincie Zuid-Holland (Veenzijdse polder);
- vervolgens worden de beoordelingssystemen gebruikt om de vegetatie-gegevens uit Midden-Opsterland en Mergelland-Oost te evalueren, waarbij de conclusies mede gebaseerd zijn op de eigenschappen van de beoordelingssystemen zoals die daarvoor zijn bepaald aan de hand van gegevens uit de Ossekampen, PAW-970 en de Veenzijdse polder.

1.3 Methode van verwerking van de gegevens

Hoewel in dit rapport verder alleen wordt ingegaan op de analyse van de gegevens, is een groot deel van de projecttijd besteed aan de verwerking daarvan. In de eerste plaats zijn de opnamegegevens zoals die in verschillende vormen werden aangeleverd omgezet naar één uniforme bestandsstructuur. Daarbij is voor de opslag van vegetatiegegevens gekozen voor de direct access bestanden zoals die bij het CML standaard worden gebruikt. Daarna zijn op grond van de vegetatie-gegevens de indicatie- en natuurwaarden berekend (figuur 1.1). Voor de bepaling van het bedek-

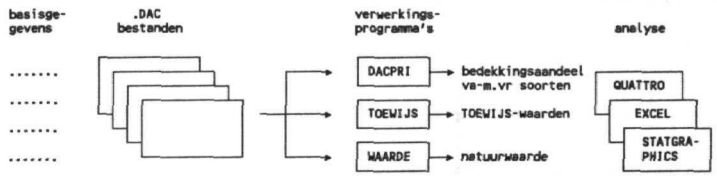

Figuur 1.1 *Schematische weergave van de in dit rapport gevolgde werkwijze bij de verwerking van gegevens*

kingsaandeel van de soortengroepen kon daarbij gebruik worden gemaakt van het bestaande FORTRAN-programma DACPRI. Voor het bepalen van de Toewijswaarden en de natuurwaarden is gebruik gemaakt van de daartoe door de provincie Zuid-Holland ontwikkelde programma's TOEWIJS en WAARDE. Omdat deze programma's zijn ontwikkeld voor een andere bestandsstructuur zijn ze eerst geconverteerd naar de nieuwe structuur. Bovenstaande bewerkingen hebben plaats gevonden op een VAX-mainframe. Verdere bewerking van de gegevens heeft plaatsgevonden op de PC met behulp van de programmapakketten Quattro, Excel en Statgraphics.

2 Beschrijving van de onderzochte indicatiewaardesystemen

2.1 Soortengroepen in het ecotopensysteem

In het door het CML ontwikkelde Ecotopensysteem worden vegetaties ingedeeld naar vegetatiestructuur en heersende standplaatsomstandigheden (Stevers e.a. 1987). De standplaatsfactoren die worden gebruikt bij de indeling zijn saliniteit, vochttoestand, voedselrijkdom en zuurgraad (tabel 2.1). Daarnaast wordt ook onderscheid gemaakt naar beheer (onderscheid tussen graslanden en ruigten en, in een meer recente versie (Groen e.a. 1993 in prep.), ook tussen hooiland en weiland). Op grond van genoemde kenmerken kunnen ecotooptypen worden onderscheiden, als bijvoorbeeld hooiland *op natte, matig voedselrijke bodem. In totaal wordt een honderdtal terrestrische* ecotooptypen onderscheiden in Nederland.

kenmerk	kenmerkklassen
Vegetatiestructuur	pioniervegetatie, hooi- en weiland*, ruigte, struweel, bos
Vochttoestand	nat, vochtig, droog
Voedselrijkdom	voedselarm, matig voedselrijk, zeer voedselrijk
Zuurgraad	zuur, zwak zuur, basisch
Saliniteit	zout, brak, zoet
Dynamiek	overstuiving, roering, tred

Tabel 2.1 *Kenmerken en kenmerkklassen die worden gebruikt voor de indeling in (terrestrische) ecotooptypen. *: alleen in de meer recente (experimentele) versie van Groen e.a. (1993 in prep.).*

Voor de evaluatie van vegetatie-veranderingen in relatienotagebieden is de resulterende indeling in ecotooptypen niet geschikt, omdat het aantal eenheden dat voorkomt in agrarisch beheerde omstandigheden te gering is. De indeling in ecologische soortengroepen *die deel uitmaakt van het Ecotopensysteem (Runhaar e.a. 1987)* is daarentegen wel interessant voor de evaluatie van vegetatiegegevens. Hierbij worden soorten geordend naar standplaatsfactoren, door per soort aan te geven in welke ecotooptypen ze voorkomen. Doordat soorten bij meer dan één ecotooptype kunnen worden ingedeeld, kan hier ook rekening gehouden worden met de ecologische amplitudo van soorten. Deze indeling is reeds gebruikt bij de evaluatie van floristische gegevens op landelijke schaal (Witte en Van der Meijden 1990, Van der Meijden e.a. 1989). Bij de evaluatie van proefvlak-gegevens is de indeling slechts een keer eerder toegepast: bij het onderzoek van Melman (1991) naar de effecten van verschillende beheersvormen op slootkantvegetaties.
In dit onderzoek is vooral gekeken naar de indeling van soorten naar voedselrijkdom. *Dit is immers in agrarische graslanden de meest bepalende factor voor de* soortenrijkdom van de vegetatie en de aanwezigheid van hooggewaardeerde soorten,

die door de toegenomen bemestingsdruk zeldzaam zijn geworden in graslanden (Wind 1980).
Op grond van de indeling in ecologische soortengroepen kunnen de soorten naar voedselrijkdom worden ingedeeld in de volgende groepen (tussen haakjes staan de afkortingen waarmee de groepen in dit rapport worden aangeduid):

- soorten van voedselarme standplaatsen (va)
- soorten van voedselarme tot matig voedselrijke standplaatsen (va-m.vr)
- soorten van matig voedselrijke standplaatsen (m.vr)
- soorten van matig tot zeer voedselrijke standplaatsen (vr)
- soorten van zeer voedselrijke standplaatsen (z.vr)
- soorten die indifferent zijn ten aanzien van de factor voedselrijkdom (ind)

De grenzen tussen voedselarme en matig voedselrijke standplaatsen, en tussen matig en zeer voedselrijke standplaatsen komen in graslanden bij benadering overeen met een productie van 4, respectievelijk 8 ton droge stof/ha,jaar (Runhaar 1989).

Als indicator voor de verandering in de voedselrijkdom kan het bedekkingsaandeel van soorten van voedselarme tot matig voedselrijke milieus in de totale bedekking worden gebruikt:

$$\frac{\text{bedekking va + va-m.vr + m.vr}}{\text{bedekking totaal}}$$

Een nadeel van deze berekeningswijze is, dat soorten die weinig indicatief zijn voor voedselrijkdom (soorten van matig tot zeer voedselrijke omstandigheden en indifferente soorten) een te grote invloed kunnen hebben op de indicatiewaarden. Wanneer het aandeel indifferente soorten toeneemt daalt het aandeel van soorten van voedselarme tot matig voedselrijke milieus, zonder dat sprake hoeft te zijn van een toename van de voedselrijkdom. Om een zuiverder schatter te krijgen voor voedselrijkdom is daarom in de berekening van het bedekkingsaandeel van soorten van voedselarme tot matig voedselrijke milieus het aandeel van soorten van matig tot zeer voedselrijke milieus en van indifferente soorten weggelaten. Dit leidt tot de volgende berekeningswijze:

$$\frac{\text{bedekking va + va-m.vr + m.vr}}{\text{bedekking va + va-m.vr + m.vr + z.vr}}$$

Deze fractie zal verder worden aangeduid als het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten. De maat loopt van 1 (proefvlak, voorzover niet bedekt door indifferente soorten, volledig bedekt door soorten van voedselarme tot matig voedselrijke milieus) tot 0 (geen soorten van voedselarme tot matig voedselrijke milieus aanwezig).
Oorspronkelijk was het ook de bedoeling om te kijken naar de invloed van de gebruikswijze op de vegetatie-structuur (waarbij onderscheid gemaakt kan worden tussen weiland, hooiland en ruigte). Door tijdgebrek is dit aspect echter achterwege gebleven.

2.2 Toewijs-waarden provincie Zuid-Holland

Het programma TOEWIJS is ontwikkeld door de provincie Zuid-Holland (Clausman e.a. 1987). Door het programma worden indicatiewaarden voor voedselrijkdom, gebruikswijze en vochttoestand in graslanden[1] berekend op grond van de indicatiewaarden van soorten die in de vegetatie voorkomen. In tegenstelling tot andere indicatiesystemen (als de Ellenberg-waarden) wordt hierbij niet alleen rekening gehouden met het optimum, maar ook met de amplitudo van soorten voor deze factoren.
Voor alle soorten die in Zuid-Holland voorkomen is een schatting gemaakt van optimum en amplitudo. Uitgangspunt hierbij vormden gegevens uit de literatuur (zoals Kruyne e.a. 1967, Ellenberg 1979) en deskundigenoordeel.
Vervolgens zijn deze schattingen getest en bijgesteld op grond van vegetatieopnamen (voor graslanden circa 10.000 opnamen). Daarbij is aan alle opnamen een gemiddelde indicatiewaarde toegekend op grond van de geschatte indicatiewaarden van de in de opname voorkomende plantesoorten. Vervolgens is het relatieve voorkomen bepaald van plantesoorten binnen groepen van opnamen met een zelfde indicatiewaarde-klasse. Hieruit zijn met behulp van gaussische responsie-curven de bijgestelde indicatiewaarden berekend. Een dergelijke methode is meer recent door Wiertz (1992) gebruikt om ontbrekende Ellenberg-getallen te bepalen.
Optimum en amplitudo van een soort vormen samen een kansverdeling die aangeeft onder welke omstandigheden een soort het meest voorkomt, en omgekeerd, wanneer we een soort aantreffen, wat de meest waarschijnlijke waarde van de milieufactor is. Voor een vegetatie berekent TOEWIJS uit de kansverdelingen van de afzonderlijke aanwezige soorten de meest waarschijnlijke waarde voor de betreffende milieufactor (zie figuur 2.1). De schaal die hierbij gebruikt wordt loopt van 1 (voedselarme omstandigheden, bijvoorbeeld in niet bemeste schraallanden op voedselarme bodem als duingraslanden en trilveen) tot 9 (zeer voedselrijke omstandigheden in zwaar bemeste graslanden).
Voor soorten die vaak in hoge bedekkingen in graslanden voorkomen, zoals Engels raaigras, Reukgras of Kruipende boterbloem, is ook rekening gehouden met de bedekking waarin de soort voorkomt. Engels raaigras bijvoorbeeld is in hoge bedekkingen zeer typerend voor zwaar bemeste, voedselrijke graslanden, maar een lage bedekking is eerder een indicatie voor voedselarmere omstandigheden. Vandaar dat aan raaigras-met-lage-bedekking een andere indicatiewaarde is toegekend dan aan raaigras-met-hoge-bedekking (in het programma worden ze als aparte soorten met verschillend optimum en amplitudo behandeld)[2]. Bij de meeste soorten wordt echter alleen rekening gehouden met de aanwezigheid van de soort, niet met de bedekking.

---

[1] Daarnaast bestaat er ook een TOEWIJS-programma voor de voedselrijkdom in sloten.

[2] Uit Melman e.a. (1988) blijkt het overigens voor de resultaten maar weinig uit te maken of voor deze soorten wel of niet wordt gedifferentiëerd naar abundantie.

Een beperking van TOEWIJS in de context van dit onderzoek is, dat alleen voor de in Zuid-Holland voorkomende soorten schattingen van optimum en amplitudo bekend zijn. Toch is dit nauwelijks een bezwaar, omdat de meeste in de proefgebieden aanwezige soorten ook in Zuid-Holland voorkomen. De reservaatsgebieden in Mergelland-Oost vormen een uitzondering, omdat hier veel specifiek Limburgse soorten voorkomen.

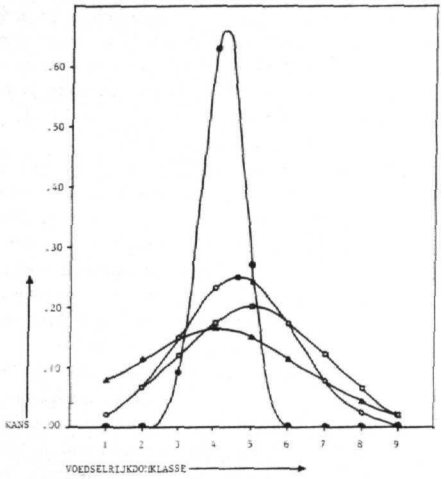

Figuur 2.1 *Het combineren van de 'kansverdelingen' van soorten om te komen tot een kansverdeling voor de totale opname, die aangeeft wat de meest waarschijnlijke waarde van de te indiceren factor is. Uit: Clausman e.a. 1987.*

Legenda:
- *Koekoeksbloem (opt 4, tol 2,5)*
- *Moerasvergeet-mij-nietje (opt 5, tol 2)*
- *deze soorten gecombineerd (opt 4,6, tol 1,6)*
- *opname met nog 19 andere soorten (opt 4.2, tol 0,6)*

2.3 Verschil tussen beide benaderingen

Een belangrijk onderscheid tussen beide indicator-systemen is dat de Toewijswaarden vooral gebaseerd zijn op de presentie van soorten, terwijl het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten per definitie een abundantiemaat vormt. Dit laatste systeem heeft hiermee een continu karakter, en er mag dus van verwacht worden dat het gevoeliger is voor veranderingen in de vegetatie. Hiermee kunnen immers ook veranderingen weergegeven worden die (nog) niet leiden tot het verdwijnen van soorten, terwijl het systeem van Toewijs-waarden

alleen werkt met soorten op grond van hun aanwezigheid.

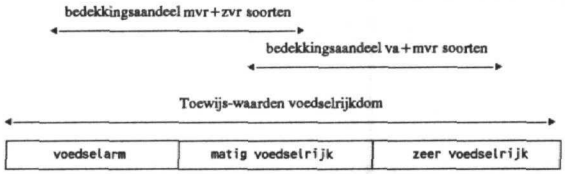

Figuur 2.2 Het meetbereik van verschillende indicatoren voor voedselrijkdom.

Hiertegenover staat, dat het toepassingsgebied van het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten kleiner is (zie figuur 2.2). Dit bedekkingsaandeel verandert niet meer onder zeer voedselrijke (aandeel voedselarme tot matig voedselrijke soorten is 0%) en onder tamelijk voedselarme omstandigheden (aandeel voedselarme tot matig voedselrijke soorten is 100%). De Toewijs-waarden kennen deze beperking niet, en kunnen dus op het hele voedselrijkdom-traject toegepast worden.
Wat betreft het toepassingsgemak tenslotte, is kent het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten het voordeel dat deze maat met enige soortenkennis direct in het veld kan worden geschat en eenvoudig te interpreteren is.

De hier onderzochte maten kunnen worden beschouwd als representanten van de twee typen indicatiewaarde-systemen die er zijn te onderscheiden: die waarbij wordt gewerkt met het aandeel van groepen soorten (bedekkingsaandeel van soortengroepen, het ecotopensysteem, de indicatiegroepen van De Boer en De Gooijer (De Boer en De Gooijer 1980), en systemen waarbij wordt gewerkt met gemiddelde scores (Kruyne e.a., Ellenberg, Klapp, Toewijs-waarden).
Wat betreft dit laatste type systemen is door Melman e.a. (1988) aangetoond dat het maar weinig uitmaakt welk indicatiewaarde-systeem wordt gebruikt, zij het dat de Toewijs-waarden in cultuurgraslanden iets beter lijken te scoren dan andere onderzochte systemen (met name die van Kruyne e.a. en Ellenberg).

3 Toetsing van de indicatiewaardesystemen aan gegevens uit de Ossekampen, PAW-970 en de Veenzijdse Polder

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen de twee indicatorsystemen, het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten uit het ecotopensysteem en de Toewijs-waarden, met elkaar vergeleken worden. Het onderzoek zal zich toespitsen op de indicatie voor de voedselrijkdom van de graslanden, aangezien deze factor het meest bepalend voor de soortenrijkdom van de graslanden. Daarbij gaat het met name om de vraag in hoeverre de systemen bruikbaar zijn bij de evaluatie van vegetatiegegevens. In het algemeen wordt de bruikbaarheid van een indicatorsysteem bepaald door:

a de mate waarin de indicator werkelijk indicerend is voor de te onderzoeken omgevingsfactor;
b de spreiding in de indicatiewaarden door andere factoren dan door verschillen in de te meten omgevingsfactor;
c de snelheid waarmee de indicator reageert op veranderingen in het milieu.

In dit rapport zal verder slechts af en toe worden ingegaan op de vraag in hoeverre de te onderzoeken indicatoren werkelijk indicerend zijn voor de te onderzoeken milieu factoren (punt a). Hiervoor kan worden verwezen naar onderzoeken van Melman e.a. (1988) en Runhaar (1989), waaruit valt af te leiden dat er een duidelijk verband bestaat tussen de vegetatiesamenstelling en de omgevingsfactoren die de plantengroei bepalen, zoals voedselrijkdom, vochttoestand en zuurgraad.
Het is in deze studie veeleer de vraag wat de betrouwbaarheid van de indicatorsystemen is (punt b): hoe groot is de spreiding in indicatiewaarden ten gevolge van andere grootheden dan de te indiceren omgevingsfactor? Deze spreiding bepaalt namelijk hoeveel gewicht men mag toekennen aan een afzonderlijke waarneming, en hoeveel waarnemingen nodig zijn om met de gewenste betrouwbaarheid uitspraken te kunnen doen over veranderingen in de geïndiceerde grootheid. Hoe kleiner de spreiding, hoe bruikbaarder de indicator.
Ook de snelheid waarmee de indicator reageert is bepalend voor de bruikbaarheid ervan (punt c). Omdat beide indicatorsystemen zijn gebaseerd op de soortensamenstelling van de vegetatie, is de snelheid waarmee ze reageren op veranderingen in omgevingsfactoren in de eerste plaats afhankelijk van de snelheid waarmee de vegetatie verandert. Toch zijn er verschillen in reactiesnelheid tussen beide systemen te verwachten. Het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten is immers vooral afhankelijk van de abundantie van soorten, terwijl de Toewijs-waarden met name gebaseerd zijn op de presentie van soorten.

Om te bepalen wat de spreiding in indicatiewaarden is en hoe snel de indicatoren reageren op veranderingen in de omgevingsfactoren, is gebruik gemaakt van proefveldgegevens van het CABO (de Ossekampen en PAW-970) en van vegetatiegegevens van de provincie Zuid-Holland, uit de Veenzijdse polder. De proefveldgegevens zijn door hun systematische opzet vooral geschikt voor variantie-onderzoek. De gegevens uit de Veenzijdse polder, graslandpercelen die voor een deel al meer dan 10 jaar extensief beheerd worden, zijn vooral gebruikt om na te gaan in hoeverre gegevens uit de proefveldsituaties geëxtrapoleerd mogen worden naar praktijksituaties.

3.2 Toetsing aan gegevens uit de Ossekampen

3.2.1 Beschrijving van de onderzoeksgegevens uit de Ossekampen

De in deze analyse gebruikte vegetatiegegevens zijn ontleend aan een onderzoek van Elberse e.a. (1983) op proefvelden nabij De Ossekampen, een proefboerderij van de Landbouwuniversiteit Wageningen. Op deze velden -op een bodem van zware rivierkleiis vanaf 1957 op 16 proefvlakken de ontwikkeling in de vegetatie gevolgd bij verschillende gebruiks- en bemestingsregimes (zie tabel 3.1). Bij aanvang van het experiment bestonden de proefvelden uit extensief gebruikte wisselweiden, maar na 1957 zijn de proefvelden gesplitst in hooi- en weilanden. In de hooilanden zijn zes bemestingsregimes toegepast, die ieder met twee proefvlakken vertegenwoordigd zijn. Bij de weilanden gaat het om vier bemestingsregimes, met eveneens twee proefvlakken bij de 0- en NPK-behandeling, en één bij de PK- en Ca-behandeling.

	opname-nr(s)	bemes-ting	bemesting (/ha.jr) met:	pro-ductie	indicatoren va-m.vr soorten	Toewijs waarden
hooiland	14, 18	**K**	Ca:1000 kg CaCO	4,0	0,85	4,11
	13, 16	**O**	P: 120 kg P_2O_5	4,1	0,90	4,12
	15, 17	**PK**	K: 400 kg K_2O	4,8	0,61	4,31
	12, 20	**P**	N: 160 kg N	5,2	0,77	4,33
	10, 21	**Ca**		5,8	0,51	4,58
	11, 19	**NPK**		7,8	0,02	6,02
weiland	4, 8	**O**	Ca:1000 kg CaCO	7,3	0,78	4,70
	7	**PK**	P: 40 kg P_2O_5	8,4	0,44	5,50
	6	**Ca**	K: 60 kg K_2O	9,9	0,10	5,67
	5, 9	**NPK**	N: 60 kg N	9,4	0,20	5,82

Tabel 3.1 *Gemiddelden per bemestingsregime per duplo over de jaren 1973-1980 van het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten, van de Toewijswaarden, en productiegegevens (in tonnen droge stof per hectare per jaar, gemiddeld over de periode 1974-1978).*

3.2.2 Resultaten

In tabel 3.1 is ook aangegeven welke waarden de twee indicatoren in de periode 1973-1980 bereikten bij de verschillende bemestingsregimes. Tevens is weergegeven wat de

productie is in deze periode. Uit de tabel blijkt dat in de hooilanden de hoogste productie wordt bereikt bij NPK-bemesting (bijna 8 ton ds/ha,jaar), terwijl behandeling met K en zonder bemesting leidt tot de laagste productie. In de weilanden treden soortgelijke verschillen op, zij het dat de productie gemiddeld genomen hoger is dan in de hooilanden.

Het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten en de Toewijswaarden zijn beide sterk gecorreleerd aan de productie van de graslanden. Uitgaande van gemiddelde productie- en indicatiewaarden, ligt de correlatiecoëfficient in hooilanden (R^2) bij het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten op 0,970 en bij de Toewijs-waarden op 0,996.

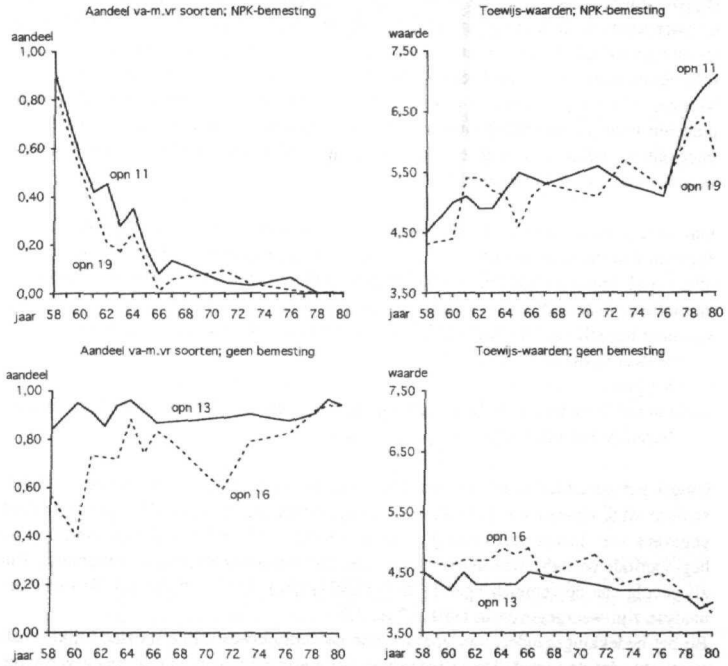

Figuur 3.1 *Veranderingen in de vegetatie in de Ossekampen door de jaren, in proefvlakken in hooilanden met maximale bemesting (NPK, boven) en zonder bemesting (onder). Weergegeven zijn het bedekkingsaandeel van de voedselarme tot matig voedselrijke soorten (links) en de Toewijs-waarden (rechts).*

In figuur 3.1 is voor de twee meest verschillende bemestingsregimes in de hooilanden (geen bemesting en bemesting met NPK) aangegeven hoe de indicatiewaarden veran-

deren tussen 1957 en 1980. In de met NPK bemeste hooilanden zien we een snelle afname van het bedekkingsaandeel van soorten van voedselarme tot matig voedselrijke milieus, die uiteindelijk leidt tot het volledig verdwijnen daarvan. Deze afname kan worden beschreven als een exponentiële ($y = Ae^{-kt}$), met als k-waarde -0,21 voor opname 11 (correlatiecoëfficiënt = 0,97), en -0,30 voor opname 19 (correlatiecoëfficiënt = 0,97). Dit betekent dat 90% van het maximale effect wordt bereikt in 7 tot 10 jaar. In de niet bemeste proefvlakken zijn de veranderingen veel minder groot en laten ze een geleidelijke toename van dit bedekkingsaandeel zien.
De Toewijs-waarden geven in grote lijnen eenzelfde ontwikkeling aan, zij het dat ze bij bemesting met NPK minder snel veranderen en ook na 22 jaar nog steeds blijven stijgen, zowel in hooilanden als in weilanden. De belangrijkste oorzaak voor dit verschil in reactiesnelheid lijkt te liggen in het feit dat het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten snel afneemt, maar dat het lang duurt voordat soorten ook echt verdwijnen. Omdat de Toewijs-waarden vooral zijn gebaseerd op de presentie van soorten, zal deze parameter in een dergelijke situatie relatief langzaam reageert. In de percelen waar de bemesting minder is zijn de verschillen in reactiesnelheid tussen het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten en de Toewijswaarden ook minder uitgesproken.

Om na te gaan hoe groot de spreiding is in de indicatiewaarden tengevolge van andere factoren dan de voedselrijkdom, is op de Ossekampen-gegevens een variantie-analyse uitgevoerd. Hiervoor zijn twee methoden uitgeprobeerd. Allereerst is een multifactoriële variantie-analyse uitgevoerd, waarin de bijdrage van verschillende factoren aan de totale variantie bepaald is. Het ging hierbij om de invloed van de volgende factoren:

- bemestingsregime
- het jaar
- interactie tussen jaren en bemestingsregime (waarbij alleen in sommige jaren bij bepaalde behandelingen effecten optreden)

Omdat per behandeling en per jaar twee waarnemingen vereist zijn om de variantieanalyse uit te kunnen voeren is de analyse beperkt tot de hooilanden. Verder zijn alleen gegevens van de zes waarnemingen uit de periode 1971-1980 gebruikt, omdat in de beginperiode de indicatiewaarden nog te zeer aan trend-veranderingen onderhevig zijn als gevolg van de veranderingen in de bemestingsdruk. De resultaten van de variantieanalyse zijn weergegeven in tabel 3.2 en 3.3.
Bij het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten blijkt, zoals verwacht, dat de verschillen in bemesting het meest bijdragen aan de totale variantie. Op grond van de multiple range-test van Scheffe kunnen drie significant van elkaar verschillende groepen worden onderscheiden (zie tabel 3.4), namelijk die met NPK-bemesting (bedekkingsaandeel gemiddeld 2%), die met Ca- en PK-bemesting (bedekkingsaandeel ruim 50%) en de groep met P- of K-bemesting of zonder bemesting (bedekkingsaandeel meer dan 75%). De verschillen tussen jaren in de min of meer constante periode zijn niet significant, ook al wijkt de waarde voor het zeer droge jaar

1976 iets af van die voor de overige jaren (gemiddelde bedekkingsaandeel 0,65 tegen 0,58 tot 0,62 in de overige jaren).

Aandeel va-m.vr soorten factor	kwadr. som	DF	variantie	F-ratio	signif
bemestingsregime	6,029	5	1,206	92,770	0,000
jaren	0,041	5	0,008	0,615	0,662
interactie jaren/regime	0,291	25	0,012	0,923	0,574
restvariantie	0,453	36	0,013	(sd = 0,114)	
TOTAAL	6,1814	71	0,096		

Tabel 3.2 *Variantie-analyse van het bedekkingsaandeel van de voedselarme en matig voedselrijke soorten in de hooilanden in de Ossekampen gedurende de periode 1971 tot 1980. Onderscheiden zijn de factoren 'bemesting' en 'jaar' (nevengeschikt) en de interactie tussen jaar en bemesting.*

Toewijs-waarden factor	kwadr. som	DF	variantie	F-ratio	signif
bemestingsregime	27,024	5	5,408	61,455	0,000
jaren	0,409	5	0,081	0,920	0,460
interactie jaren/regime	4,992	25	0,200	2,273	0,010
restvariantie	3,095	36	0,086	(sd = 0,293)	
TOTAAL	35,520	71	0,500		

Tabel 3.3. *Variantie-analyse van de Toewijs-waarden voor voedselrijkdom in de hooilanden in de Ossekampen gedurende de periode 1971 tot 1980. Onderscheiden zijn de factoren 'bemesting' en 'jaar' (nevengeschikt) en de interactie tussen jaar en bemesting.*

	va-m.vr soorten		Toewijs-wrd.	
mest	gemid-delde	hom. grp.	gemid-delde	hom. grp.
NPK	0,02	1	5,91	1
Ca	0,52	2	4,55	2
PK	0,59	2	4,34	2,3
P	0,77	3	4,34	2,3
K	0,85	3	4,11	3
O	0,87	3	4,19	3

	va-m.vr soorten		Toewijs-wrd.	
jaar	gemid-delde	hom. grp.	gemid-delde	hom. grp.
1971	0,58	1	4,55	1
1973	0,58	1	4,61	1
1979	0,60	1	4,63	1
1978	0,60	1	4,68	1
1980	0,62	1	4,53	1
1976	0,65	1	4,45	1

Tabel 3.4 *Gemiddelden van de waarnemingen per bemestingsregime (links) en per jaar (rechts) voor het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten en voor de Toewijswaarden. Aangegeven is welke gemiddelden behoren tot een homogene groep (hom. grp.), d.w.z. dat de verschillen binnen die groep niet significant zijn (Multiple range test volgens Scheffe, 95% betrouwbaarheidsinterval).*

Er blijken voor deze indicator dus geen systematische verschillen tussen de jaren te zijn. Dit is een prettige uitkomst omdat het betekent dat volstaan kan worden met waarnemingen uit één jaar, en dat het niet nodig is om waarnemingen over een aantal jaren samen te nemen teneinde een betrouwbare uitspraak te doen over de voedselrijkdom van een perceel.

Uit de variantie-analyse blijkt voor het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten een restvariantie van 0,013, ofwel een standdaarddeviatie van 0,11. Dit betekent dat wanneer beheer, bemestingsregime en bodemsoort gelijk worden gehouden, er toch nog rekening moet worden gehouden met een standaarddeviatie van 0,11. Deze wordt veroorzaakt door allerlei kleine oorzaken (niet aan voedselrijkdom gerelateerde verschuivingen in soortensamenstelling, waarnemersverschillen en dergelijke) die het beste als toeval kunnen worden aangeduid.

Bij de Toewijs-waarden geldt eveneens dat verschillen in bemestingsregime het meest bijdragen aan de totale variantie. Ook hier zijn de verschillen tussen jaren niet significant, maar er is wel sprake van een significant interactie-effect tussen bemestingsregime en jaar. Dit kan worden verklaard uit het feit dat de Toewijs-waarden ook in het laatste deel van de proefperiode nog niet zijn gestabiliseerd: in de met NPK bemeste hooilanden is in de laatste jaren sprake van een sterke toename van de Toewijswaarden, terwijl in de niet bemeste hooilanden nog sprake is van een lichte afname. De restvariantie bedraagt 0,09, zodat ook in situaties met eenzelfde beheer en uitgangssituatie nog rekening moet worden gehouden met een standaardeviatie van 0,29.

Een beperking van bovenstaande benadering is, dat alleen de waarnemingen uit de laatste periode zijn gebruikt en dat zelfs in die periode geen sprake is van stabiele situaties. Omdat dit mogelijk van invloed is op de schatting van de restvariantie is een tweede methode uitgeprobeerd om de variantie ten gevolge van toeval te schatten. Hierbij is rechtsstreeks uitgegaan van de variantie per waarnemingspaar, hetgeen in het volgende zal worden toegelicht.
In het algemeen geldt dat variantie kan worden berekend uit de kwadraatsommen van het verschil tussen de waarnemingen (x_i) en het gemiddelde (x_{gem}):

$$\sigma^2 = \Sigma(x_i-x_{gem})^2 / (n-1)$$

Er zijn minstens twee waarnemingen (n = 2) nodig om een schatting te kunnen maken van de variantie. Bovenstaande formule kan dan worden omgezet in een meer simpele vergelijking:

$$\sigma^2 = \tfrac{1}{2} (x_1-x_2)^2$$

Weliswaar is de variantieschatting per paar gezien het geringe aantal waarnemingen zeer onnauwkeurig, maar daar staat tegenover dat er zeer veel paren van waarnemingen zijn. Door het gemiddelde van alle variantieschattingen te nemen kan een zuivere schatting van de variantie worden verkregen, die niet wordt beïnvloed door verschillen tussen jaren of verschillen in bemestingsregime.
Toepassing van deze methode leidt tot een schatting van de restvariantie van 0,012 en van 0,058 voor respectievelijk het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten en de Toewijs-waarden, ofwel een standaarddeviatie van 0,11 en 0,24.

Voor het bedekkingsaandeel leidt dit dus tot een zelfde schatting van de standaarddeviatie als bij de ANOVA, bij de Toewijs-waarden leidt de tweede methode tot een iets lagere schatting (0,29 tegenover 0,24).

Voor een correcte vergelijking van de voor beide indicatoren berekende varianties is het nodig om deze te relateren aan de schaal die voor de afzonderlijke indicatoren wordt gehanteerd. Een indicator die werkt met grotere eenheden zal immers ook een grotere variantie hebben. Daarom zijn de afwijkingen gestandaardiseerd door (in tabel 3.5) aan te geven hoe groot de uit de restvariantie berekende standaarddeviaties zijn in vergelijking met de range in indicatorwaarden die is aangetroffen in de dataset. Voor dit laatste is uitgegaan van het verschil tussen de indicatiewaarden voor de niet bemeste (0-behandeling) en de zwaarst (met NPK) bemeste proefvlakken (gemiddelden van twee waarnemingen). Bovendien is voor de Toewijs-waarden uitgegaan van de tweede variantieschatting (gemiddelde uit de variantieschattingen per paar), aangenomen dat dit de meest zuivere is. De standaarddeviatie blijkt bij het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten 13% te zijn van de aangetroffen range in indicatiewaarden, en bij de Toewijs-waarden voor voedselrijkdom 14%. De spreidingen in indicatiewaarden ontlopen elkaar dus nauwelijks.

	va-m.vr soorten	Toewijs-waarden
standaarddeviatie berekend uit de restvariantie	0,11	0,24
range in indicatiewaarden (verschil 0- en NPK-bemesting)	0,85	1,70
standaarddeviatie als percentage van de range in waarden	13%	14%

Tabel 3.5 *Schattingen voor de standaarddeviatie uit de restvariantie, uitgezet tegen de range in indicatiewaarden binnen de dataset. Voor bepaling van de range is uitgegaan van het verschil tussen niet en met NPK bemeste proefvlakken (zie tabel 3.4).*

Bij deze schattingen van de spreiding ten gevolge van toevalsfactoren moet bedacht worden dat het gaat om waarnemingen in proefvelden, waarin storende factoren zoveel mogelijk zijn uitgesloten. In praktijksituaties zullen meer toevalsfactoren een rol spelen en zal de spreiding vaak groter zijn.

3.3 Toetsing aan gegevens van PAW-970

3.3.1 Beschrijving van de onderzoeksgegevens van PAW-970

Dit onderzoek van het CABO richtte zich op de effecten van verschillende bemestingsniveaus op de vegetatie (Van Steenbergen 1976). Hiertoe zijn in de jaren 1964 tot en met 1973, 24 proefvelden bemest met 0, 200 dan wel 500 kg N per ha,jr. Jaarlijks werd de vegetatie bemonsterd middels opnamen, droge stof-bepalingen en bepaling van de stikstofopbrengst (in kg ds dan wel N per ha,jr). De droge stof-opbrengsten zijn het resultaat van vijf snedes per jaar op elk van de proefvelden.

De 24 proefvelden bevinden zich in de provincies Zuid-Holland, Gelderland en Friesland. Ze worden gekenmerkt door specifieke standplaatseigenschappen: een combinatie van grondsoort (veen, klei op veen of zand) en bodemvochtigheid (nat, wisselvochtig, vochtig of droog). Er zijn steeds drie proefvelden per standplaatstype, volgens een verdeling die staat weergegeven in tabel 3.6.

	bodemvochtigheid				
grondsoort	**nat**	**wiss-vocht**	**vochtig**	**droog**	**totaal**
veen	3 (Zd-H)		3 (Zd-H)		6
klei-op-veen	3 (Zd-H)	3 (Frl)	3 (Zd-H)		9
zand	3 (Gld)		3 (Gld)	3 (Gld)	9
totaal	9	3	9	3	24

Tabel 3.6 *Aantallen proefvelden per standplaats (combinatie van grondsoort en bodemvochtigheidsklasse).*

3.3.2 Resultaten

In tabel 3.8 staan per locatie (combinatie van grondsoort en vochttoestand) en bemestingsniveau de gemiddelde productie en de gemiddelden van beide indicatoren in het begin- en eindjaar van de proef vermeld.

		Aantal opnamen (in%) met Aandeel ≈ 0, bij N-bemesting met:		
proefveld	**Aantal opnamen per proefveld**	***0 kg***	***200 kg***	***500 kg***
Z-Holland, veen, vochtig (1,2,3)	27	30	44	70
Z-Holland, veen, nat (4,5,6)	27	4	37	59
Z-Holland, klei op veen, vochtig (7,8,9)	27	44	70	93
Z-Holland, klei op veen, nat (10,11,12)	27	52	59	85
Gelderland, zand, droog (13,14,15)	21	4	19	22
Gelderland, zand, vochtig (16,17,18)	24	48	59	78
Gelderland, zand, nat (19,20,21)	27	19	33	44
Friesland, klei op veen, wissel-vochtig (22,23,24)	23	74	74	81

Tabel 3.7 *Percentages van het totaal aantal opnamen (over alle jaren) per locatie en bemestingsniveau waarvoor het aandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten gelijk is aan 0.*

	geen N		200 kg N		500 kg N	
	1964	*1973*	*1964*	*1973*	*1964*	*1973*
Zuid-Holland, veen, vochtig						
DS-opbrengst	9.33	11.67	11.67	14.00	11.67	16.67
va+mvr soorten	0.009	0.017	0.009	0.004	0.009	0
Toewijs-waarden	7.3	7.2	7.3	7.7	7.3	8.0
Zuid-Holland, veen, nat						
DS-opbrengst	6.67	9.33	9.00	12.33	10.67	14.67
va+mvr soorten	0.078	0.084	0.078	0	0.078	0
Toewijs-waarden	6.5	6.7	6.5	6.9	6.5	7.6
Zuid-Holland, klei op veen, vochtig						
DS-opbrengst	8.67	9.00	11.00	12.33	12.67	12.33
va+mvr soorten	0.015	0.021	0.015	0.013	0.015	0
Toewijs-waarden	7.2	6.8	7.2	7.4	7.2	7.8
Zuid-Holland, klei op veen, nat						
DS-opbrengst	7.33	9.00	10.00	11.50	11.00	13.50
va+mvr soorten	0.008	0.033	0.008	0.021	0.008	0
Toewijs-waarden	6.8	6.8	6.8	7.0	6.8	7.6
Gelderland, zand, droog						
DS-opbrengst	5.67	6.00	9.33	8.67	10.67	11.67
va+mvr soorten	0.411	0.145	0.411	0.027	0.411	0.027
Toewijs-waarden	5.8	6.5	5.8	6.7	5.8	7.0
Gelderland, zand, vochtig						
DS-opbrengst	8.00	9.00	11.33	12.00	12.67	14.00
va+mvr soorten	0.179	0.017	0.179	0.006	0.179	0
Toewijs-waarden	7.0	7.2	7.0	7.4	7.0	8.0
Gelderland, zand, nat						
DS-opbrengst	7.00	10.00	10.00	12.00	11.67	14.33
va+mvr soorten	0.179	0.077	0.179	0.063	0.179	0.034
Toewijs-waarden	6.1	6.4	6.1	6.9	6.1	7.2
Friesland, klei o.v., wiss-v.						
DS-opbrengst	9.67	10.00	13.00	14.00	12.67	15.00
va+mvr soorten	0	0	0	0	0	0
Toewijs-waarden	7.6	7.5	7.6	7.8	7.6	8.0

Tabel 3.8 *Gemiddelden van drie waarnemingen per standplaatstype en bemestingsniveau voor de (droge stof-)productie, het aandeel van de voedselarme en matig voedselrijke soorten en de Toewijs-waarden in het eerste en het laatste jaar van het onderzoek (respectievelijk 1964 en 1971, 1972 of 1973).*

In deze tabel vallen twee zaken op. Ten eerste blijkt de opbrengst aan droge stof al in het eerste jaar van de proef zelfs in één locatie, afhankelijk van het bemestingsniveau, te verschillen. Dit betekent dat de productie zeer wel reageert op de bemesting.
Ten tweede blijkt het achterwege laten van bemesting binnen de onderzoeksperiode niet te leiden tot een daling van de productie. Zelfs op de locatie op droge zandgrond, waar relatief de grootste verschralingseffecten te verwachten zouden zijn, stijgt de productie gedurende de eerste jaren na het staken van de bemesting nog (zie figuur 3.2).

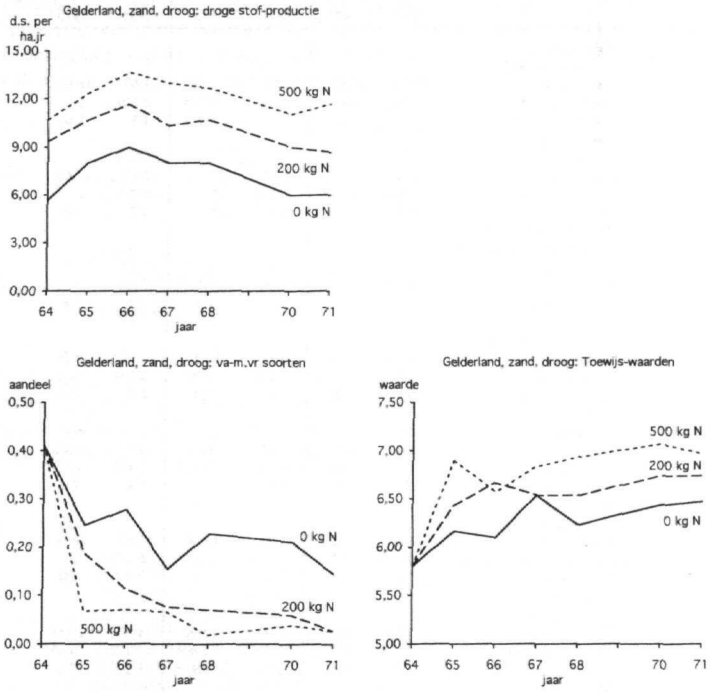

Figuur 3.2 *Veranderingen in de productie (kg ds per ha.jaar) en in indicatiewaarden op droge zandgrond, bij drie bemestingsniveaus.*

De verschillen in bemestingsniveaus mogen niet gelijk gesteld worden aan die in voedselrijkdom. Uit de productiecijfers blijkt dat de mate waarin bemesting invloed heeft op de voedselrijkdom, en daarmee op de productie, afhankelijk is van het standplaatstype: van bodemsoort en vochttoestand. Dit wordt bevestigd door het feit dat de twee voedselrijkdomindicatoren meer gecorreleerd zijn aan de productie van de graslanden dan aan het bemestingsniveau, zoals blijkt uit tabel 3.9.
Een beperking van de PAW-gegevens is, dat door de grote voedselrijkdom van de graslanden het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten over het algemeen (en zeker bij hoge bemestingsniveaus) zeer laag is, in veel gevallen zelfs 0 (zie ook tabel 3.7).

	n	productie	p>F	bemestingsniveau	p>F
productie	211			0.7396	0.000
aandeel va+mvr soorten	139	0.3034	0.000	0.0858	0.027
Toewijs-waarden	211	0.5930	0.000	0.4001	0.000

Tabel 3.9 *Correlaties (R) van productie, bemestingsniveau, het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten en Toewijs-waarden. Gegevens zijn steeds per drie jaren geaggregeerd (1964-65-66; 1967-68-79; 1971-72-73). De correlaties van bedekkingsaandeel zijn berekend voor dat deel van het bestand waarvoor het aandeel groter dan 0 is.*

	aandeel va−mvr soorten	Toewijs-waarden
standaarddeviatie berekend uit de restvariantie	0,12	0,48

Tabel 3.10 *Schattingen voor de standaarddeviatie (uit de restvariantie) van de indicatieparameters ten gevolge van andere factoren dan standplaatstype en bemestingsniveau. De restvariantie is berekend uit de gemiddelde variantie binnen drie waarnemingen met hetzelfde standplaatstype en bemestingsniveau. Voor het bedekkingsaandeel zijn alleen waarnemingen gebruikt waarbij de parameter groter is dan 0.*

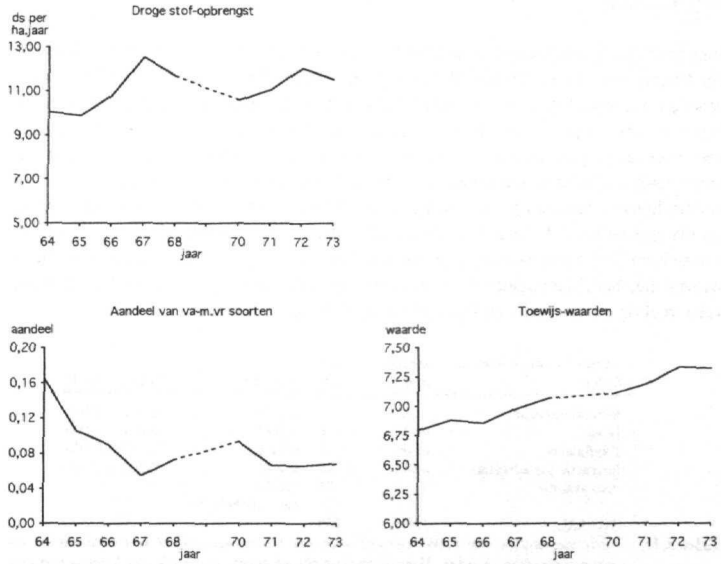

Figuur 3.3 *Veranderingen door de jaren heen in de gemiddelde waarden van de droge stof-productie, de Toewijs-waarden (over het hele bestand) en het aandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten (voor de proefvelden waarvoor deze parameter groter is dan 0).*

Op grond van de verschillen in indicatiewaarden tussen de drie proefvelden op dezelfde standplaats en met hetzelfde bemestingsniveau is het mogelijk om, zoals ook gedaan is bij de gegevens van de Ossekampen, een schatting te maken van de 'restvariantie': dat deel van de variantie dat niet verklaard kan worden door verschillen in grondsoort, vochttoestand, bemesting of jaar (zie tabel 3.10). Het principe van de hier gevolgde werkwijze is gelijk aan dat in paragraaf 3.2.2. In de uitwerking zijn er enige verschillen, die voortkomen uit het feit dat in relatief veel gevallen het bedekkingsaandeel van de voedselarme en matig voedselrijke soorten gelijk is aan 0.
Met deze restvariantie worden echter niet alleen verschillen door onnauwkeurigheid van de indicator gemeten, maar ook werkelijke verschillen in voedselrijkdom tussen de locaties. De drie proefvelden per standplaatstype liggen op verschillende locaties en zullen dus niet overeenkomen in voorgeschiedenis en en beheer. Het is niet uit te sluiten dat ze onderling verschillen in voedselrijkdom, en ze kunnen dus niet volledig als replica's worden beschouwd. Het feit dat de uit de PAW-gegevens berekende 'restvariantie' voor de Toewijs-waarden veel groter is dan het geval was bij de Ossekampen (0,24 tegenover 0,48; vergelijk tabel 3.5 en tabel 3.10) kan waarschijnlijk voor een belangrijk deel worden verklaard uit de verschillen in voedselrijkdom tussen de proefvelden.

Van de droge stof-opbrengst is bekend dat deze in de jaren 1967, 1972 en 1973 beduidend hoger lag dan in '64 en '65 (Van Steenbergen 1976; zie figuur 3.3). Dit wordt geweten aan verschillen in weergesteldheid. Het is de vraag in hoeverre de klimatologische verschillen tussen de jaren ook doorwerken in verschillen in de indicatoren voor voedselrijkdom. Daartoe is een variantie-analyse uitgevoerd waarbij grondsoort en vochttoestand zijn samengenomen als de factor 'standplaats', en verder als factoren zijn onderscheiden: bemesting, jaar en het interactie-effect tussen deze twee (zie voor de resultaten tabellen 3.11 en 3.12). De variantie-analyse voor het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten heeft zich beperkt tot de standplaatstypen waarbij het bedekkingsaandeel in de meeste gevallen groter is dan 0 (Zuid-Holland veen-vochtig en veen-nat, en Gelderland zand-droog en zand-nat.

Aandeel va-m.vr soorten factor	kwadr. som	DF	variantie	F-ratio	signif.
bemestingsregime	0.283	2	0.1414	15.723	0.000
jaren	0.434	8	0.0542	6.031	0.000
standplaats	0.639	3	0.2129	23.672	0.000
interactie jaren/regime	0.076	16	0.0047	0.526	0.9327
restvariantie	2.464	274	0.0090 (sd = 0.095)		
TOTAAL	3.975	303			

Tabel 3.11 *Variantie-analyse van PAW-gegevens voor het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten. Voor de analyse zijn de gegevens van die vier locaties gebruikt waarvoor de parameter in de meeste gevallen groter was dan 0.*

Toewijs-waarden factor	kwadr. som	DF	variantie	F-ratio	signif.
bemestingsregime	41.934	2	20.967	102.726	0.000
jaren	18.292	8	2.287	11.202	0.000
standplaats	74.721	7	10.674	52.298	0.000
interactie jaren/regime	6.977	16	0.436	2.137	0.0061
restvariantie	116.954	573	0.204		
			(sd = 0.452)		
TOTAAL	259.901	606			

Tabel 3.12 *Variantie-analyse van PAW-gegevens voor de Toewijs-waarden. Voor deze analyse zijn de gegevens van alle locaties gebruikt.*

Het blijkt dat de factoren 'bemestingsregime' en 'standplaats' voor beide indicatoren het grootste deel van de variantie verklaren. Dit laatste kan een bevestiging zijn van een eerdere conclusie, dat in het PAW-bestand verschillen in voedselrijkdom tussen de locaties een grote rol spelen.
De verschillen tussen de jaren zijn relatief klein, maar ze zijn significant en lijken belangrijker dan bij de Ossekampen. Uit nadere analyse blijkt dat het hier gaat om een trendmatige toename tussen 1964 en 1973 (zie tabel 3.13). Bij de bemeste percelen kan deze toename worden verklaard door het feit dat de soortensamenstelling vertraagd reageert op de veranderingen in de voedselrijkdom (zie de analyse van de Ossekampen). Merkwaardig is echter dat een zelfde toename zich ook voordoet bij de voedselrijkdom-indicaties in de niet-bemeste situaties (zie figuur 3.2).

	Aandeel va-m.vr soorten			Toewijs-wrd			Productie	
	gemid-	hom.		gemid-	hom.		gemid-	hom.
jaar	delde	grp.	*jaar*	delde	grp.	*jaar*	delde	grp.
1973	0.057	1	**1973**	7.30	1	**1965**	9.89	1
1972	0.065	1	**1972**	7.29	1	**1964**	10.06	1
1971	0.044	1	**1971**	7.21	1	**1970**	10.64	2
1970	0.057	1	**1970**	7.13	12	**1966**	10.81	2
1968	0.060	1	**1968**	7.07	123	**1971**	11.14	23
1967	0.046	1	**1967**	6.98	123	**1973**	11.38	34
1966	0.079	1	**1966**	6.86	23	**1968**	11.68	4
1965	0.100	12	**1965**	6.88	23	**1972**	11.90	4
1964	0.169	2	**1964**	6.80	3	**1967**	12.51	5

	Aandeel							
	va-m.vr soorten			Toewijs-wrd			Productie	
bemes-	gemid-	hom.	Bemes-	gemid-	hom.	bemes-	gemid-	hom.
ting	delde	grp.	ting	delde	grp.	ting	delde	grp.
(kg N)			(kg N)			(kg N)		
500	0.044	1	**500**	7.38	1	**500**	8.80	1
200	0.065	1	**200**	7.07	2	**200**	11.47	2
0	0.117	2	**0**	6.73	3	**0**	13.06	3

Tabel 3.13 *Gemiddelden van het aandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten (over een deel van het bestand), van de Toewijs-waarden en van de productie (over het hele bestand) per jaar en per bemestingsniveau, en verdeling ervan over homogene groepen (Multiple Range-test, Scheffe, 95%-betrouwbaarheidsinterval; zie ook paragraaf 3.2.1).*

Het valt tenslotte op, dat de standaarddeviatie die uit de restvariantie berekend kan worden, voor beide indicatoren goed overeenkomt met die welke uit de drietallen per standplaatstype, bemesting en jaar is bepaald (zie tabel 3.10).

3.4 Toetsing aan gegevens uit de Veenzijdse Polder

3.4.1 Beschrijving van de onderzoeksgegevens uit de Veenzijdse Polder

De Veenzijdse Polder is een onderdeel van de Duivenvoordse en Veenzijdse Polder ten noordoosten van Den Haag. Het is een veenweidegebied nabij de binnenduinrand, waarvan de bodem bestaat uit veen met een zanddek van maximaal 40 cm dikte. De veenlaag bestaat uit bos- en veenmosveen.
De graslanden in het onderzoeksgebied waren tot het midden van de zeventiger jaren particulier eigendom en werden intensief agrarisch gebruikt (volgens gegevens uit het archief van Staatsbosbeheer was dit in het westen, nabij Den Haag, sterker het geval dan meer naar het oosten). Met het oog op de geplande aanleg van een snel-weg zijn na 1975 grote delen van het gebied in bezit gekomen van de Provincie Zuid-Holland. Het gebruik ervan bleef voor het grootste deel onveranderd: intensief agrarisch graslandbeheer. Enige andere delen van het gebied (met name in het westen) kwamen in deze tijd in beheer bij Staatsbosbeheer. Toen na 1985 duidelijk werd dat de geplande weg niet gerealiseerd zou worden heeft SBB steeds meer percelen in het onderzoeksgebied in eigendom dan wel beheer verworven, en het beheer geëxtensiveerd.
Een klein aantal percelen in het onderzoeksgebied is buiten de beschreven ontwikkelingen gebleven en is nog steeds in particulier eigendom. Aangenomen wordt dat het beheer hier onveranderd intensief is.

In het gebied zijn sinds 1977 door medewerkers van de Provincie Zuid-Holland vegetatie-opnamen gemaakt. Zestig hiervan zijn voor dit onderzoek gebruikt: 37 opnamen in gras- of hooilanden en 23 in oeverzones van sloten en greppels. De opnamen zijn tussen 1977 en 1990 tenmin-ste één keer herhaald. In 32 opnamevlakken is meer dan twee keer een opname gemaakt (maximaal van vijf keer), waarbij de voorlaatste steeds voor 1986 plaatsvond. Opnamen na 1985 zijn dus in alle gevallen slechts één keer gemaakt: in 1990.
Om het beheer en de veranderingen daarin weer te geven is voornamelijk gekeken naar de factor bemesting (in termen van de N-gift), waarvoor indicaties werden gevonden in het archief van Staatsbosbeheer. Gegevens betreffende het gebruik (hooi- dan wel weiland) waren te spaarzaam om gebruikt te kunnen worden. Wel is de factor 'intensiteit van het gebruik' (eveneens ontleend aan het archief van Staatsbosbeheer) meegenomen.

Het gevoerde beheer is in drie klassen in te delen [3]:

- **Z:** (vrij) **zware bemesting** gekoppeld aan intensief gebruik: 20 ton (drijf-)mest *en ongeveer 210 kg KAS per ha,jaar (160-200 kg* N_{tot});
- **L:** (matige tot) **lichte bemesting** met extensief gebruik: maximaal 10 ton (drijf-)mest zonder KAS per ha,jaar (max. 70 kg N_{tot});
- **0:** **geen bemesting** bij extensief gebruik.

Naar gelang het gevoerde beheer vóór en ná 1985 kunnen de opnamen, door combinatie van de betreffende klassen, ingedeeld worden bij vier beheersvarianten, die in tabel 3.14 zijn weergegeven.

In bijlage 2 wordt in de vorm van een synoptische tabel een overzicht gegeven van de gemiddelde presentie en bedekking van soorten per beheersvariant in de periode rond 1980 en in 1990.

beheers-variant	gevoerde beheer vóór en ná 1985	aantal locaties
Z-Z	vóór 1985 intensief, zware bemesting, ná 1985 idem	16 locaties
Z-L0	vóór 1985 intensief, zware bemesting, ná 1985 extensief, lichte bemesting (24 opn) of zonder bemesting (2 opn)	26 locaties
L-L	vóór 1985 extensief, lichte bemesting, ná 1985 idem	10 locaties
0-0	vóór 1985 extensief, geen bemesting, ná 1985 idem	9 locaties

Tabel 3.14 *Onderscheiden beheersvarianten voor de Veenzijdse polder op grond van de beheerssituaties voor en na 1985 (in de variant-naam staat de eerste letter voor het beheer vóór 1985, en de tweede voor het beheer daarna; zie tekst voor de betekenis van de beheersvariant-namen).*

De graslanden en slootkanten die gedurende de hele periode zwaar zijn bemest (Z-Z) worden gedomineerd door de grassoorten Lolium perenne, Poa trivialis, Holcus lanatus, Glyceria fluitans en Agrostis stolonifera. Er zijn weinig verschillen tussen de opnamen uit de jaren rond 1980 en uit 1990. De belangrijkste veranderingen zijn een verschuiving in bedekking tussen Lolium perenne en Poa trivialis, en een lichte toename in presentie en bedekking van Alopecurus geniculatus en Equisetum fluviatile. Deze verschuivingen wijzen eerder op klimatologische verschillen tussen 1980 en 1990 (met een natter voorjaar) dan op structurele veranderingen in de grasmat.

De graslanden en slootkanten die gedurende de hele periode licht zijn beheerd (L-L) of die na een zwaar beheer in 1985 in licht beheer zijn genomen (Z-L0) lijken qua beginsituatie veel op de vorige vegetaties. Dominante soorten zijn Lolium perenne, Poa trivialis, Holcus lanatus, Agrostis stolonifera en Glyceria maxima. De bedekkingen van deze soorten veranderen niet of slechts in geringe mate. Wel is er sprake van een toename in presentie en bedekking van niet-dominante soorten als Anthoxanthum odoratum, Agrostis capillaris, Carex disticha, Carex nigra, Lotus uliginosus en Cerastium fontanum.

[3] Hierbij wordt uitgegaan van 4,5-6,5 kg N_{tot} per ton drijfmest en 0,3 kg N_{tot} per kg KAS (Werkgroep Herziening Cultuurtechnisch Vademecum 1988).

In de graslanden en slootkanten die al vanaf 1975 extensief zijn beheerd (0-0) zijn in de periode rond 1980 Holcus lanatus, Anthoxanthum odoratum, Agrostis stolonifera en Glyceria maxima de meest bedekkende soorten. Tussen 1980 en 1990 treden aanzienlijke verschuivingen op in de presentie en bedekking van soorten. Een verdere verschraling blijkt uit toenemende presentie en bedekking van Anthoxanthum odoratum, Carex nigra en Holcus lanatus, en een afname van soorten als Lolium perenne, Glyceria maxima en Agrostis stolonifera. De graslanden worden soorten- en bloemrijker door het uitbreiden dan wel het vestigen van soorten als Carex acuta, C. ovalis, Filipendula ulmaris, Hypericum quadrimaculatum, Lotus uliginosus, Lysimachia vulgaris en Lythrum salicaria. Daarnaast worden de graslanden ook ruiger door een toename van Deschampsia cespitosa, Juncus effusus en Phragmites australis.

3.4.2 *Resultaten*

In bijlage 3 zijn de veranderingen in de vegetatie in termen van het aandeel van de voedselarme en matig voedselrijke soorten en van Toewijs-waarden weergegeven voor proefvlakken die meer dan twee maal en met een relatief grote spreiding in de tijd zijn onderzocht. Figuur 3.4 geeft ter illustratie de ontwikkeling in twee graslandopnamen weer. De ontwikkelingen in beide indicatoren blijken grotendeels parallel te lopen.

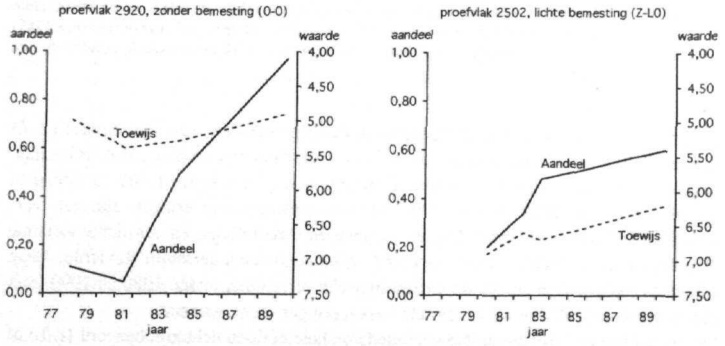

Figuur 3.4 *Veranderingen van het bedekkingsaandeel van de voedselarme tot matig voedselrijke soorten en van de Toewijs-waarden voor voedselrijkdom in de Veenzijdse polder bij verschillend beheer. Links in een grasland zonder bemesting (0-0), rechts in een grasland dat voor 1985 zwaar, en daarna licht is bemest (Z-LO).*

Voor alle opnamen is een vergelijking uitgevoerd van de indicatie-waarden in de periode 1978-1980 en in 1990. De resultaten daarvan zijn samengevat in tabel 3.15 en figuur 3.5. In de graslanden die gedurende de hele periode zwaar bemest zijn (variant Z-Z) veranderen het bedekkingsaandeel van de voedselarme en matig voedselrijke soorten en de Toewijs-waarden niet of nauwelijks. De graslanden die al vanaf het eind van de jaren '70 extensief zijn beheerd (0-0) laten een sterke vooruitgang zien van het

bedekkingsaandeel, terwijl de Toewijs-waarden sterk afnemen. De overige beheersvarianten (L-L en Z-L0) laten een minder sterke verandering zien.
Vergeleken met de gegevens uit de Ossekampen zijn de standdaarddeviaties ten opzichte van het gemiddelde vrij groot, hetgeen er op wijst dat er binnen de onderscheiden beheersvarianten nog aanzienlijke verschillen in voedselrijkdom bestaan.

Beheer	n	va-m.vr soorten		Toewijswaarden	
		1978/1980	1990	1978/1980	1990
O-O	8	0.33 ± 0.40	0.87 ± 0.17	5.35 ± 0.42	4.69 ± 0.45
L-L	10	0.08 ± 0.08	0.36 ± 0.35	5.56 ± 0.78	5.37 ± 0.59
Z-LO	15	0.06 ± 0.07	0.30 ± 0.16	5.97 ± 0.70	5.65 ± 0.59
Z-Z	15	0.05 ± 0.16	0.12 ± 0.22	6.55 ± 1.11	6.68 ± 1.07

Tabel 3.15 *Gemiddelden en standaarddeviaties van de beide indicatoren per beheersvariant voor de Veenzijdse Polder. Zie voor de indeling in beheersvarianten tabel 3.14 (de aantallen locaties per categorie zijn in deze tabel lager, omdat nu alleen die locaties zijn meegenomen waar meer dan 2 opnamen gemaakt zijn).*

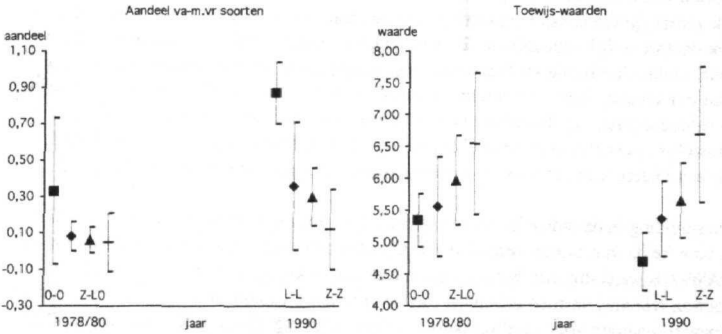

Figuur 3.5 *Veranderingen in het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten (links) en de Toewijs-waarden voor voedselrijkdom in de periode tussen 1980-1990. Aangegeven is het gemiddelde en de standdaardeviatie. Zie voor de indeling in categorieën tabel 3.14.*

Wanneer we de twee indicatiesystemen met elkaar vergelijken dan komen de volgende punten aan het licht, die de verwachtingen uit paragraaf 2.3 bevestigen:

- het verschil tussen niet en wel bemeste graslanden in de periode rond 1980 komt het beste tot uiting in het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten; dit wijst erop dat deze parameter iets sneller reageert op de veranderingen in voedselrijkdom dan de Toewijs-waarden;
- het verschil tussen zwaar en licht bemeste graslanden rond 1980 komt onvoldoende tot uiting in het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten; de graslanden zijn nog zo voedselrijk dat de verschillen in voedselrijkdom met deze

parameter (die pas bij verdere verschraling meetbaar wordt) niet goed kunnen worden weergegeven. In de Toewijs-waarden komt dit verschil wel tot uiting;
- het verschil tussen niet, licht en zwaar bemeste graslanden in 1990 komt op een vergelijkbare manier tot uiting in het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten en in de Toewijs-waarden.

3.5 Conclusies

Uit de toetsing aan vegetatie-gegevens uit de Ossekampen, PAW-970 en de Veenzijdse polder komt naar voren dat zowel het bedekkingsaandeel van voedselarme en matig voedselrijke soorten als de Toewijs-waarden een vrij betrouwbaar beeld geven van de veranderingen in voedselrijkdom. De verschillen in reactiesnelheid tussen beide indicatoren zijn beperkt. Bij toename van de voedselrijkdom van matig naar zeer voedselrijk verandert het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten sneller dan de Toewijs-waarden, waarschijnlijk omdat in deze situatie aanvankelijk vooral sprake is van veranderingen in abundantie van soorten, en pas later soorten ook daadwerkelijk verdwijnen. Bij verschraling reageren beide indicatoren vergelijkbaar. Omdat het bij de evaluatie van vegetatiegegevens uit relatienotagebieden vooral gaat om situaties waar verschraling plaatsvindt of zou moeten plaatsvinden is verschil in reactiesnelheid bij degradatie echter minder relevant. Beide indicatoren zijn niet of nauwelijks gevoelig voor verschillen tussen jaren in klimatologische omstandigheden. Bij een andere schatter voor de voedselrijkdom, de productie, is dit wel het geval.

De spreiding in de indicatiewaarden (tengevolge van andere factoren dan de bemesting) is voor beide indicatoren vergelijkbaar. Op grond van gegevens van de Ossekampen en PAW-970 moet bij het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten rekening worden gehouden met een spreiding van ongeveer 11 tot 15%. Bij de Toewijs-waarden voor voedselrijkdom is deze spreiding 25 tot 50%. Ter vergelijking: door Clausman e.a. (1987) werd een spreiding gevonden van 35% ten gevolge van verschillen tussen onderzoekers en seizoenen.

4 Beschrijving van de onderzochte natuurwaarderingsparameters

In dit onderzoek worden drie natuurwaarderingsmaten met elkaar vergeleken:
- het soortenaantal (de soortenrijkdom)
- de oppervlakte-afhankelijke maat van de provincie Zuid-Holland (Clausman en Van Wijngaarden 1984)
- de oppervlakte-onafhankelijke maat: de aangepaste versie hiervan door Melman (1991).

4.1 Het soortenaantal

Het soortenaantal van de vegetatie, uitgedrukt in het soortenaantal binnen de opname, vormt de meest ruwe maat voor de natuurwaarde van de vegetatie. Het is wel een zeer belangrijke parameter, omdat de diversiteit van de vegetatie aan veel natuurwaarderingsmaten ten grondslag ligt. Een beperking is echter dat geen rekening wordt gehouden met de natuurwaarde die de afzonderlijke plantesoorten vertegenwoordigen.

4.2 De oppervlakte-afhankelijke maat

Met de natuurwaarde wordt wel rekening gehouden in de natuurwaarderingsmaat van de provincie Zuid-Holland, die hier zal worden aangeduid als de oppervlakte-afhankelijke maat. De natuurwaarde ofwel mate van bedreiging van de soorten wordt berekend uit:
- de provinciale zeldzaamheidswaarde (pz)
- de landelijke zeldzaamheidswaarde (lz)
- de mondiale zeldzaamheidswaarde (mz)
- verwachte ontwikkelingen in de zeldzaamheid in de nabije toekomst (tendens).

De zeldzaamheidswaarden zijn omgekeerd evenredig aan het aantal groeiplaatsen in respectievelijk de provincie, Nederland en de wereld.
Deze vier factoren worden gecombineerd tot één zeldzaamheidswaarde per soort via de formule

$$\text{zeldzaamheid} = \{(pz+lz+mz)/3\}\text{-tendens}$$

Door hieruit de $^{10}\log$ te nemen en deze te vermenigvuldigen met 10 ontstaat de zogenaamde 'Integrale Waarde' voor soorten. Naarmate deze hoger is, vertegenwoordigt de betreffende soort een hogere natuurwaarde. De waarden variëren van 10 (meest voorkomende soort in de provincie Zuid-Holland: Poa annua) tot 82 (de meest zeldzame: Hippocrepis comosa).

De natuurwaarde van een opname wordt berekend uit de integrale natuurwaarde van de soorten die in de opname voorkomen. Deze waarden worden eerst via de inverse logaritme van IW/10 (ofwel $10^{(IW/10)}$) teruggerekend tot een zeldzaamheidswaarde. Deze is dus voor een zeldzamere soort met IW 30, 10 keer zo groot als voor een meer algemene soort met IW 20 (namelijk: respectievelijke 1000 en 100).
Vervolgens wordt de soortswaardering met de gewogen bedekking omgezet tot een waardering van de soort in de opname. Deze weging van de abundantie gebeurt ook weer logaritmisch, waarbij een soort met bedekking 9 (meer dan 75% van de oppervlakte van de opname) vier maal zo zwaar weegt als een soort met bedekking 1 (maximaal vier exemplaren in de opname met een totale bedekking van minder dan 5% van de opname). De waardering van de opname als zodanig is tenslotte de logaritme uit de gesommeerde 'soortswaarderingen-in-de-opname', en kan liggen tussen 4 tot 80.

soortsnummer en -naam		A	B	C	D	E	F
18	**Agrostis stolonifera**	2	23	0.280	199.53	55.86	55.87
40	**Alopecurus geniculatus**	2	30	0.280	1000.00	280.00	335.87
135	**Bellis perennis**	2	29	0.280	794.33	222.41	558.28
200	**Capsella bursa-pastoris**	2	21	0.280	125.89	35.25	593.53
205	***Cardamine pratensis***	2	25	0.280	316.23	88.54	682.07
296	**Cerastium font. ssp vulg.**	2	25	0.280	316.23	88.54	770.62
331	**Cirsium arvense**	2	22	0.280	158.49	44.38	814.99
519	**Festuca pratensis**	6	28	0.570	630.96	359.65	1174.64
631	**Holcus lanatus**	2	22	0.280	158.49	44.38	1219.02
756	**Lolium perenne**	7	17	0.700	50.12	35.08	1254.10
869	**Oenanthe fistulosa**	2	44	0.280	25118.87	7033.28	8287.38
952	**Poa annua**	2	13	0.280	19.95	5.59	8292.97
959	**Poa trivialis**	6	15	0.570	31.62	18.02	8311.00
1101	**Rumex obtusifolius**	4	29	0.400	794.33	317.73	8628.73
1250	**Stellaria media**	2	14	0.280	25.12	7.03	8635.76
1306	**Trifolium repens**	2	16	0.280	39.81	11.15	8646.91
2430	**Taraxacum officinale s.s.**	5	15	0.480	31.62	15.18	8662.09

Mét Oenanthe fistulosa: waardering van de opname (Σ E)	8662.09
aandeel van Oenanthe fistulosa hierin ($E_{Oen.}/\Sigma$ E)	0.81
uiteindelijke natuurwaarde van de opname: 10*log(Σ E)	39.38X
Zonder Oenanthe fistulosa: waardering van de opname (Σ E-$E_{Oen.}$)	1628.81
uiteindelijke natuurwaarde dan: 10*log(Σ E-$E_{Oen.}$)	32.12Y
Effect van Oenanthe fistulosa (X/Y)	1.23

Betekenis van de kolommen:
A: bedekkingscode
B: integrale soortswaarde (IW)
C: gewichtsfactor
D: terugrekening van IW naar waardering: $10^{(IW/10)}$
E: waardering van de soort in de opname met de (gewogen) bedekking: D*C
F: sommering der soortswaarderingen in de opname (Σ E)

Tabel 4.1 *De berekeningswijze van de oppervlakte-afhankelijke natuurwaardering en het effect daarbij van een relatief zeldzame soort (Oenanthe fistulosa) met lage bedekking, voor opname 19 in Midden-Opsterland (1990, licht beheer sinds 4-5 jaar; zie paragr. 7.1).*

Zeldzaamheid telt dus zwaar mee in de berekening van de natuurwaarde van de opname, doordat zeldzamere soorten een (logaritmisch) extra gewicht krijgen tegenover de minder zeldzame. De opname-waarde zal dan ook in sterke mate wordt bepaald door de zeldzaamste soort(en). In een voorbeeld van deze werkwijze in tabel

4.1, is te zien dat de natuurwaarde van een opname grotendeels bepaald wordt door één soort: Oenanthe fistulosa.
Naarmate een proefvlak groter is, zullen er meer soorten in voorkomen, waarbij vooral het aandeel van soorten met een geringe bedekking toe zal nemen. Door de logaritmische weging tellen juist deze soorten relatief zwaar mee in de natuurwaardering. In een dergelijk geval zal dus ook de natuurwaarde van die opname toenemen: de natuurwaarde-maat is oppervlakte-afhankelijk.

4.3 De oppervlakte-onafhankelijke maat

soortsnummer en -naam		A	B	C	D	E	F
18	**Agrostis stolonifera**	2	23	0.003	199.53	0.60	0.60
40	**Alopecurus geniculatus**	2	30	0.003	1000.00	3.00	3.60
135	**Bellis perennis**	2	29	0.003	794.33	2.38	5.98
200	**Capsella bursa-pastoris**	2	21	0.003	125.89	0.38	6.36
205	**Cardamine pratensis**	2	25	0.003	316.23	0.95	7.31
296	**Cerastium font. ssp vulg.**	2	25	0.003	316.23	0.95	8.26
331	**Cirsium arvense**	2	22	0.003	158.49	0.48	8.73
519	**Festuca pratensis**	6	28	0.180	630.96	113.57	122.30
631	**Holcus lanatus**	2	22	0.003	158.49	0.48	122.78
756	**Lolium perenne**	7	17	0.375	50.12	18.79	141.57
869	**Oenanthe fistulosa**	2	44	0.003	25118.87	75.36	216.93
952	**Poa annua**	2	13	0.003	19.95	0.06	216.99
959	***Poa trivialis***	6	15	0.180	31.62	5.69	222.68
1101	**Rumex obtusifolius**	4	29	0.030	794.33	23.83	246.51
1250	**Stellaria media**	2	14	0.003	25.12	0.08	246.59
1306	***Trifolium repens***	2	16	0.003	39.81	0.12	246.71
2430	**Taraxacum officinale s.s.**	5	15	0.085	31.62	2.69	249.40

Mét Oenanthe fistulosa: totale bedekking (Σ C)	0.886
waardering van de opname (Σ E)	249.40
aandeel van de Oenanthe fistulosa hierin ($E_{Oen.}$/Σ E)	0.30
*uiteindelijke natuurwaarde van de opname: 10*log(Σ E/Σ C)*	24.49 X
Zonder Oenanthe fistulosa: totale bedekking	0.883
waardering van de opname (Σ E-$E_{Oen.}$)	174.04
uiteindelijke natuurwaarde dan: 10*log(Σ E-$E_{Oen.}$)/Σ C)	22.95 Y
Effect van Oenanthe fistulosa (X/Y)	1.07

Betekenis van de kolommen:
A: bedekkingscode
B: integrale soortsWaarde
C: gewogen bedekking
D: terugrekening van IW naar waardering: $10^{(IW/10)}$
E: waardering van de soort in de opname met de (gewogen) bedekking: D*C
F: sommering der soortswaarderingen in de opname (Σ E)

Tabel 4.2 *De berekeningswijze van de oppervlakte-onafhankelijke natuurwaardering en het effect daarbij van een relatief zeldzame soort (Oenanthe fistulosa) met lage bedekking, voor opname 19 in Midden-Opsterland (1990, licht beheer sinds 4-5 jaar; zie paragr. 7.1).*

Door Melman (1991) is een oppervlakte-onafhankelijke variant op de natuurwaardemaat van de provincie Zuid-Holland ontwikkeld. Tabel 4.2 geeft weer hoe de natuurwaardering volgens deze methode tot stand komt, aan de hand van dezelfde opname als in tabel 4.1. In tabel 4.3 zijn de verschillen tussen beide methode op een

rijtje gezet.De oppervlakte-onafhankelijke maat verschilt op twee punten van de hierboven besproken oppervlakte-afhankelijke maat. Ten eerste wordt de abundantie van soorten lineair gewogen in plaats van logaritmisch, waardoor de hoogste bedekking nu niet vier maal maar 1000 maal zo zwaar meeweegt als de laagste (zie tabel 4.3), en ten tweede wordt nu niet uitgegaan van de absolute maar van de relatieve bedekking van soorten, dus ten opzichte van de totale bedekking door planten. Het effect hiervan is dat de maat onafhankelijk wordt van de grootte van een proefvlak. Een neveneffect is, dat de resulterende waarderingen voor de opnamen over het geheel genomen lager uitvallen dan bij de oppervlakte-afhankelijke maat het geval was.

	oppervlakte-afhankelijke maat	**oppervlakte-onafhankelijke maat**
bepaling van de bedekking:	absoluut	relatief
weging van de bedekking:	logaritm.	lineair

Tabel 4.3 *Verschillen tussen de oppervlakte-afhankelijke en de oppervlakte-onafhankelijke maat in bepaling van de bedekking.*

4.4 Toepassing

Beide natuurwaarderingsmaten zijn gebaseerd en gericht op de Zuidhollandse situatie, waarbij ondermeer wordt uitgegaan van de zeldzaamheid van soorten in deze provincie. Toetsing van de waarderingsmaten in dit rapport, dat gericht is op een toepassing op landelijk niveau, stuit dan ook op problemen. Immers, de zeldzaamheid van bepaalde soorten zal in Zuid-Holland anders zijn dan in geheel Nederland. De maat is daarom zodanig aangepast, dat bij de bepaling van de natuurwaarde van de soorten alleen met de landelijke en mondiale zeldzaamheid rekening is gehouden. Bovenstaande formule verandert daarbij als volgt:

$$\text{natuurwaarde} = 10^{*10}\log\{(lz+mz)/2\}\text{-tendens}$$

Hoewel in de door Clausman en Van Wijngaarden gevolgde werkwijze de basisgegevens voor de berekening van de landelijke zeldzaamheid ten dele ook ontleend zijn aan de provinciale situatie, wordt hierin geen verandering aangebracht. Het betreft hier immers de factor 'bedekkingsweegwaarde', waarvan verondersteld wordt dat deze voorNederland als geheel niet afwijkt van die voor de provincie.
Enige onzekerheid wordt veroorzaakt door een van de factoren die gebruikt zijn ter bepaling van de tendens van de bedreiging in de toekomst. Het gaat hier om de trend zoals die is afgeleid uit herhalingsopnamen in de Provincie Zuid-Holland. Omdat hiervoor geen alternatieven voorhanden zijn, en het bovendien gaat om een relatief ondergeschikte factor in het geheel, wordt deze niettemin onveranderd gelaten.
In het relatienotagebied Mergelland-Oost komen enkele plantesoorten voor die in de provincie Zuid-Holland ontbreken, en waaraan derhalve geen natuurwaarde is toege-

kend. Voor deze soorten is een schatting van de natuurwaarde gemaakt. Hierbij is uitgegaan van de gemiddelde natuurwaarde van wél in de provincie Zuid-Holland voorkomende soorten met een vergelijkbare landelijke zeldzaamheid, en die bovendien op grond van UFK-gegevens eenzelfde verandering in zeldzaamheidswaarde laten zien voor en na 1950. Bijlage 4 bevat een lijst van deze soorten en de ervoor geschatte natuurwaarden.

5 Onderzoek van de eigenschappen van waarderingsparameters aan de hand van gegevens van de Ossekampen en de Veenzijdse Polder

5.1 Toepassing op gegevens uit de Ossekampen

In figuur 5.1 is voor de meest extreme situaties in de Ossekampen, namelijk de hooilanden met NPK-bemesting en zonder bemesting, de verandering in soortenaantal en in natuurwaarden weergegeven. In de hooilanden met NPK-bemesting zien we een sterke afname van de soortenrijkdom, van meer dan 30 soorten in de uitgangssituatie tot minder dan 10 aan het eind van de jaren '70. Ook in de natuurwaarden berekend met de oppervlakte-onafhankelijke en de oppervlakte-afhankelijke maat zien we een soortgelijke verschuiving. Opvallend is echter dat ook in de niet-bemeste percelen sprake is van een, zij het geringe, achteruitgang van soortenaantal en natuurwaarden. Door Elberse e.a. (1983) wordt dit verklaard uit het feit dat het beheer eenvormiger is geworden: van wisselweide is het beheer veranderd in óf hooiland óf weiland.

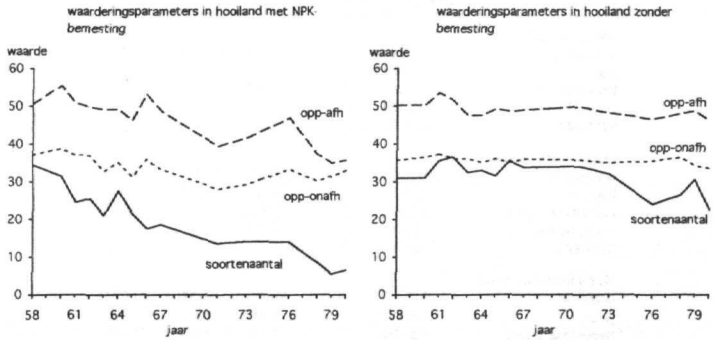

Figuur 5.1 Veranderingen in soortenaatal en natuurwaarden in hooilandpercelen in de Ossekampen met NPK-bemesting en zonder bemesting. Weergegeven is de gemiddelde waarde van twee plots.

In tabel 5.1 is voor alle bemestingsregimes de gemiddelde waarde van het aantal soorten en de natuurwaarderingsmaten weergegeven, met de gemiddelde productie in de periode 1974-1978. Voedselrijkdom, in dit geval geïndiceerd door de productie, lijkt een belangrijke verklarende factor te zijn voor de afname in soortenaantal en natuurwaarde.

	bemesting	productie	soortenaantal	opp.afhankelijke maat	opp.onafhankelijke maat
Hooilanden	K	4.0	31.25	51.23	38.86
	0	4.1	28.25	47.85	35.08
	PK	4.8	28.10	49.44	37.04
	P	5.2	34.17	49.68	36.19
	Ca	5.8	29.33	47.12	34.72
	NPK	7.8	10.33	39.26	30.82
Weilanden	0	7.3	36.63	50.49	36.45
	NPK	9.4	25.13	49.15	38.16

Tabel 5.1 *Gemiddelde waarden voor de Ossekampen van soortenaantal en natuurwaarden in de periode 1973-1980 per bemestingsregime en gebruikswijze en productiegegevens in tonnen droge stof/ha jaar (productie-gegevens gemiddeld over de periode 1974-1978).*

Om een indruk te krijgen van van de spreiding in soortenaantal en natuurwaarden door andere factoren dan het bemestingsregime is eenzelfde aanpak gevolgd als bij de indicatiewaarden. In de eerste plaats is een variantie-analyse uitgevoerd op de gegevens uit de laatste periode. De resultaten hiervan zijn weergegeven in tabel 5.2. Voor een toelichting op de variantie-analyse wordt verwezen naar paragraaf 3.2.

	kwadr.som	DF	variantie	F-ratio	signif.
Soortenaantal					
bemesting	4263.903	5	852.781	69.694	0.0000
jaar	425.069	5	85.014	6.948	0.0001
bemesting x jaar	374.847	25	14.994	1.225	0.2835
restvariantie	440.500	36	12.236		
TOTAAL	5504.319	71	(sd=3.49)		
Opp-afhank. maat					
bemesting	1088.856	5	217.771	30.403	0.0000
jaar	66.169	5	13.234	1.848	0.1282
bemesting x jaar	247.813	25	9.913	1.384	0.1830
restvariantie	257.865	36	7.163		
TOTAAL	1660.703	71	(sd=2.67)		
Opp-onafhank. maat					
bemesting	442.157	5	88.431	10.008	0.0000
jaar	18.423	5	3.685	0.417	0.8338
bemesting x jaar	129.990	25	5.200	0.588	0.9156
restvariantie	318.110	36	8.836		
TOTAAL	908.680	71	(sd=2.97)		

Tabel 5.2 *Variantieanalyse voor het soortenaantal en de natuurwaarde maten van de gegevens van de Ossekampen over de jaren 1973-1980.*

Uit de variantieanalyse blijkt dat het aantal soorten niet alleen wordt beïnvloed door het bemestingsregime maar ook door het jaar van opname. De natuurwaarden die worden bepaald met de oppervlakte-afhankelijke en de oppervlakte-onafhankelijke maat worden niet significant beïnvloed door het opnamejaar. De restvariantie, die aangeeft welke verschillen kunnen optreden ten gevolge van andere factoren dan

bemestingsregime en jaar, heeft een grootte van 12,2, 7,2 en 8,8 voor respectievelijk het soortenaantal, de oppervlakte-afhankelijke en de oppervlakte-onafhankelijke natuurwaardemaat, hetgeen overeenkomt met standaarddeviaties van 3,5, 2,7 en 3,0. Omdat deze schattingen mogelijk onnauwkeurig zijn doordat ook gedurende de laatste periode nog geen sprake is van een stabiele situatie, is ook een schatting van de restvariantie gemaakt op grond van de waarnemingsparen, volgens de in paragraaf 3.2 beschreven methode. Dit leidt tot iets andere schattingen van de standaarddeviatie, namelijk respectievelijk 3,58, 3,12 en 2,90. Uitgezet tegen de verschillen tengevolge van bemestingsregime betekent dit dat de spreiding in het aantal soorten het kleinst is ten opzichte van de range, gevolgd door de spreiding in de oppervlakte-afhankelijke maat (tabel 5.3). Het feit dat in de oppervlakte-onafhankelijke maat de bedekking lineair en dus zwaarder meetelt, is waarschijnlijk verantwoordelijk voor de grotere spreiding bij deze maat.

	soorten-aantal	opp.afh. maat	opp.onafh. maat
standaarddeviatie berekend uit de restvariantie	3.58	3.12	2.90
range in indicatiewaarden (verschil 0- en NPK-behandeling hooilanden)	17.92	8.59	4.26
standaarddeviatie als percentage van de range	20%	56%	68%

Tabel 5.3 *Schattingen voor de restvariantie uitgezet tegen de maximale verschillen binnen de dataset*

5.2 Vergelijking op grond van gegevens uit Veenzijdse polder

		soortenaantal		opp.afh. maat		opp.onafh. maat	
Beheer	**n**	**1977/80**	**1990**	**1977/80**	**1990**	**1977/80**	**1990**
O-O	**8**	17.8 ±2.6	24.8 ±6.5	46.4 ±6.7	47.7 ±3.6	33.1 ±7.2	37.1 ±5.9
L-L	**10**	21.7 ±6.8	26.8 ±6.1	42.8 ±7.8	45.1 ±5.9	29.5 ±6.8	30.6 ±6.1
Z-LO	**15**	19.9 ±7.2	26.8 ±7.4	40.6 ±6.6	42.8 ±5.6	26.2 ±5.1	29.6 ±5.0
Z-Z	**16**	19.0 ±7.0	21.4 ±7.2	37.1 ±7.6	37.9 ±6.8	23.2 ±5.4	24.8 ±6.0

Tabel 5.4 *Veranderingen per bemestingsregime (in gemiddelde en standaarddeviatie van) het soortenaantal en de oppervlakte-afhankelijke en -onafhankelijke natuurwaarderingsmaten in de Veenzijdse polder tussen 1977/80 en 1990.*

Tabel 5.4 geeft een overzicht van de veranderingen in de gemiddelden van het soortenaantal en de natuurwaarden in de Veenzijdse polder. Het blijkt dat in alle gevallen sprake is van een toename van het soortenaantal en de natuurwaarden, waarbij de veranderingen het grootst zijn in de niet bemeste graslanden (0-0) en het kleinst in de zwaar bemeste graslanden (Z-Z). Het aantal soorten lijkt het sterkst te reageren op veranderingen in de tijd. Van de twee natuurwaardematen lijkt de oppervlakte-onafhankelijke maat iets gevoeliger voor de veranderingen in bemesting.

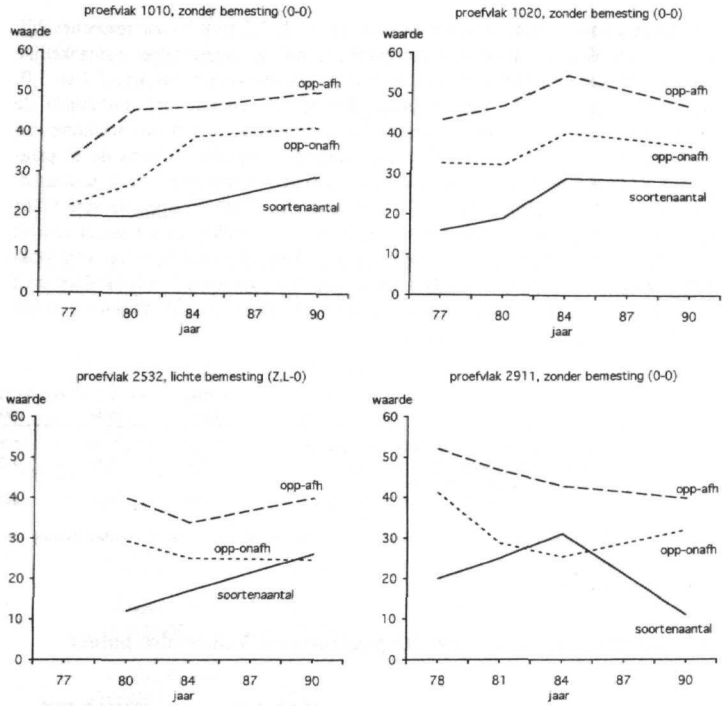

Figuur 5.2 ***Verandering in de loop van de tijd van de natuurwaarderingsmaten voor vier opnamen.***

Om een beter inzicht te krijgen in de verschillen tussen de natuurwaardematen is voor een aantal opnamen nagegaan hoe het waarderingsgetal van de opname tot stand is gekomen. In figuur 5.2 is voor deze opnamen het verloop in aantal soorten, oppervlakte-afhankelijke natuurwaarde en oppervlakte-onafhankelijke natuurwaarde aangegeven. In de tabellen 5.5 tot en met 5.8 is de soortensamenstelling van deze opnamen in de verschillende jaren vermeld.

Opname 1010 (tabel 5.5) heeft betrekking op een weiland dat sinds het eind van de jaren '70 extensief wordt beheerd. Door verschraling zijn de dominante soorten van 1977, Lolium perenne, Poa trivialis en Holcus lanatus, vervangen door Anthoxanthum odoratum, Carex nigra, Deschampsia cespitosa en Rumex acetosa. Tegelijkertijd is het soortenaantal geleidelijk toegenomen. De natuurwaarden volgens de opper-

vlakte-afhankelijke en -onafhankelijke maat nemen beide sterk toe, waarbij vooral Carex hirta (Integrale Waarde = 49) en C.nigra (IW=50) deze waarden bepalen.

OPNAME 1010 Jaar			77	80	84	90
Aantal soorten			19	19	22	29
Opp.afh. maat			34	46	46	50
Opp.onafh. maat			22	27	39	41
Latijnse naam	PLNR	IW				
Agrostis capillaris	19	34	.	.	4	4
Agrostis stolonifera	18	23	4	5	4	2
Alopecurus geniculatus	40	30	.	.	2	.
Alopecurus pratensis	42	26	.	.	2	2
Anthoxanthum odoratum	66	30	.	4	7	8
Bromus hordeaceus subsp. hord.	2337	25	.	.	2	.
Bellis perennis	135	29	2	.	.	.
Cardamine pratensis	205	25	1	3	2	2
Carex disticha	225	49	.	2	5	2
Carex hirta	235	31	3	2	4	2
Carex nigra	244	50	.	.	.	6
Carex ovalis	246	41	.	.	.	2
Cerastium fontanum subsp. vulg.	296	25	.	2	3	2
Cirsium arvense	331	22	2	.	.	.
Cirsium palustre	335	39	.	1	.	.
Dactylis glomerata	390	22	2	.	.	.
Deschampsia cespitosa	397	30	5	5	4	7
Equisetum palustre	466	25	.	.	.	2
Glechoma hederacea	582	23	2	.	.	.
Glyceria fluitans	584	29	.	2	.	2
Holcus lanatus	631	22	6	7	5	4
Holcus mollis	632	37	.	.	.	2
Juncus effusus	680	24	1	.	.	2
Leontodon autumnalis	725	26	2	.	2	2
Lolium perenne	756	17	7	4	3	.
Lotus uliginosus	763	45	.	1	.	2
Lysimachia vulgaris	784	35	.	.	.	2
Phalaris arundinacea	930	24	2	.	.	.
Phragmites australis	933	21	.	.	.	2
Plantago lanceolata	946	25	.	.	.	1
Poa pratensis	958	23	.	2	4	4
Poa trivialis	959	15	7	7	4	2
Ranunculus acris	1040	27	.	2	.	.
Ranunculus repens	1056	17	5	3	6	2
Rumex acetosa	1093	28	2	6	3	6
Rumex crispus	1098	22	1	.	1	.
Rumex obtusifolius	1101	29	1	1	.	.
Taraxacum officinale	2430	15	2	2	2	3
Trifolium repens	1306	16	.	.	3	2
Brachythecium rutabulum	2567	0	.	.	4	5
Eurhynchium praelongum	2729	0	.	.	.	4

Tabel 5.5 *Verandering in soortensamenstelling in opname 1010 (0-0: zonder bemesting).*

Opname 1020 (tabel 5.6) heeft eveneens betrekking op een weiland dat sinds het eind van de jaren '70 extensief wordt beheerd. Hier zien we een ontwikkeling van een vegetatie gedomineerd door Agrostis stolonifera en Deschampsia cespitosa naar een dominantie van Anthoxanthum odoratum, Deschampsia cespitosa en Juncus

effusus. Ook hier neemt het soortenaantal geleidelijk toe, maar bij de twee natuurwaardematen zien we een opvallende piek in 1984. Bij nadere beschouwing blijkt het hier echter om een artefact te gaan, dat wordt veroorzaakt doordat in dat jaar een meer bijzondere ondersoort van de Paardebloem (Taraxacum palustre met IW=59)

OPNAME 1020	Jaar			77	80	84	90
	Aantal soorten			16	19	29	28
	Opp.afh. maat			43	47	55	48
	Opp.onafh. maat			33	32	40	37
Latijnse naam		PLNR	IW				
Agrostis capillaris		19	34	.	.	3	3
Agrostis stolonifera		18	23	8	6	5	5
Alopecurus geniculatus		40	30	.	.	3	.
Anthoxanthum odoratum		66	30	.	7	7	7
Cardamine pratensis subsp. prat.		205	25	.	.	2	.
Carex acuta		211	29	.	.	.	2
Carex disticha		225	49	.	2	3	.
Carex hirta		235	31	.	2	2	3
Carex ovalis		246	41	.	.	.	.
Cerastium fontanum subsp. vulg.		296	25	.	.	2	.
Cirsium arvense		331	22	2	.	.	1
Cirsium palustre		335	39	.	.	1	6
Deschampsia cespitosa		397	30	6	4	4	5
Equisetum palustre		466	25	.	1	2	.
Festuca pratensis		519	28	3	2	2	.
Glechoma hederacea		582	23	2	.	.	2
Glyceria fluitans		584	29	3	2	2	.
Glyceria maxima		585	26	.	.	2	2
Holcus lanatus		631	22	.	5	3	5
Iris pseudacorus		665	47	4	3	5	6
Juncus effusus		680	24	3	4	4	2
Leontodon autumnalis		725	26	.	.	.	1
Lotus uliginosus		763	45	.	2	.	2
Lysimachia vulgaris		784	35	.	.	2	2
Phalaris arundinacea		930	24	2	3	3	.
Phleum pratense subsp. pratensis		932	23	2	.	.	.
Poa annua		952	13	3	.	.	.
Poa pratensis		958	23	.	.	4	2
Poa trivialis		959	15	5	4	4	1
Potentilla reptans		1010	31	.	.	.	2
Ranunculus acris		1040	27	.	.	.	1
Ranunculus repens		1056	17	3	2	2	3
Rumex acetosa		1093	28	2	2	2	.
Rumex x pratensis		1095	0	.	1	.	2
Taraxacum officinale		2430	15	2	.	.	.
Taraxacum palustre		1265	59	.	.	2	.
Trifolium repens		1306	16	.	2	2	4
Brachythecium rutabulum		2567	0	.	.	4	5
Calliergonella cuspidata		2620	0	.	.	.	2
Eurhynchium praelongum		2729	0	.	.	2	2
Mnium hornum		2820	0	.	.	.	2
Rhytidiadelphus squarrosus		2976	0	.	.	2	5
Juncus x kernreichgeltii		5178	0	.	.	.	2

Tabel 5.6 *Verandering in soortensamenstelling in opname 1020 (0-0: zonder bemesting).*

is genoteerd. In de overige jaren is geen onderscheid naar de 'soort' Paardebloem gemaakt, zodat daar bij de waardering is uitgegaan van die van de 'gewone' Paardebloem (*T. officinale*, IW=15). Een verschil in nauwkeurigheid van determinatie blijkt dus zeer bepalend te zijn voor de uiteindelijke natuurwaardering.

OPNAME 2532 Jaar			80	81	82	84	90
Aantal soorten			12	17	21	17	26
Opp.afh. maat			40	45	45	34	40
Opp.onafh. maat			29	31	28	25	25
Latijnse naam	PLNR	IW					
Agrostis capillaris	19	34	.	3	5	.	4
Agrostis stolonifera	18	23	4	3	4	3	3
Alopecurus geniculatus	40	30	.	2	3	6	5
Alopecurus pratensis	42	26	.	.	.	3	.
Anthoxanthum odoratum	66	30	.	3	4	5	6
Bromus hordeaceus subsp. hord.	2337	25	.	.	.	6	.
Cardamine pratensis subsp. prat.	205	25	3	2	2	2	2
Carex acuta	211	39	.	.	.	.	2
Carex hirta	235	31	.	.	2	.	.
Carex nigra	244	50	.	3	2	.	.
Cerastium fontanum subsp. vulg.	296	25	.	.	2	2	2
Cirsium arvense	331	22	2	.	.	.	.
Dactylis glomerata	390	22	.	.	.	.	2
Deschampsia cespitosa	397	30	.	.	2	.	2
Eleocharis palustris subsp. pal.	437	31	.	2	2	.	.
Festuca pratensis	519	28	.	.	3	2	2
Festuca rubra subsp. commutata	520	24	.	4	6	.	.
Glyceria fluitans	584	29	2	3	3	2	3
Holcus lanatus	631	22	8	7	6	7	7
Juncus effusus	680	24	.	.	.	.	2
Leontodon autumnalis	725	26	.	.	.	.	2
Lolium perenne	756	17	5	6	7	2	6
Oenanthe fistulosa	869	44	2	.	.	.	.
Phleum pratense subsp. prat.	932	23	.	2	.	.	.
Plantago major subsp. pleiosp.	945	41	.	.	.	.	1
Poa pratensis	958	23	.	5	5	.	2
Poa trivialis	959	15	7	6	6	7	6
Polygonum amphibium	967	27	.	.	.	2	.
Potentilla anserina	1006	24	2	.	.	.	1
Ranunculus acris	1040	27	.	.	.	.	2
Ranunculus repens	1056	17	3	3	3	2	3
Rumex acetosa	1093	28	3	3	4	.	2
Rumex acetosella	1094	24	.	.	.	3	.
Sagina procumbens	1112	23	.	.	.	.	3
Taraxacum officinale	2430	15	2	.	.	2	2
Trifolium repens	1306	16	.	2	3	3	8
Brachythecium rutabulum	2567	0	.	.	2	.	.
Eurhynchium praelongum	2729	0	.	.	.	.	2

Tabel 5.7 *Verandering in soortensamenstelling in opname 2532 (Z-L,0: lichte bemesting)*

Opname 2532 (tabel 5.7) heeft betrekking op een weiland dat pas na 1985 extensiever is beheerd. Dit weiland wordt gedomineerd door Holcus lanatus, Poa trivialis en Lolium perenne, en laat een toename van de bedekking van Anthoxanthum odoratum en Trifolium repens zien. Het soortenaantal neemt geleidelijk toe, maar de natuur

OPNAME 2911 Jaar			78	81	84	90
Aantal soorten			20	25	31	11
Opp.afh. maat			52	47	43	40
Opp.onafh. maat			41	29	25	32
Latijnse naam	PLNR	IW				
Acorus calamus	7	39	.	1	.	.
Agrostis stolonifera	18	23	5	5	4	.
Alnus glutinosa	36	28	.	1	.	.
Alopecurus geniculatus	40	30	.	.	2	.
Alopecurus pratensis	42	26	.	.	2	.
Anthoxanthum odorat	66	30	.	2	.	.
Cardamine flexuosa	202	56	3	.	.	.
Cardamine hirsuta	203	37	.	1	.	2
Cardamine pratensis	205	25	2	.	2	.
Carex hirta	235	31	2	3	2	.
Carex nigra	244	50	.	2	.	.
Cerastium fontanum subsp. vulg.	296	25	2	2	2	.
Cirsium arvense	331	22	.	.	2	1
Epilobium hirsutum	451	25	.	1	.	.
Epilobium parviflorum	457	28	.	1	2	.
Galium palustre	2376	40	2	.	.	.
Glechoma hederacea	582	23	.	.	2	.
Glyceria fluitans	584	29	3	2	2	.
Glyceria maxima	585	22	.	.	2	.
Holcus lanatus	631	22	3	7	7	.
Holcus mollis	632	37	.	.	2	7
Lolium perenne	756	17	.	.	3	.
Lotus uliginosus	763	45	1	2	2	.
Lysimachia nummularia	782	40	1	.	.	.
Lythrum salicaria	785	33	.	1	.	.
Myosotis laxa + M. palustris	1922	33	2	.	2	.
Myosotis palustris	844	33	.	2	.	.
Oenanthe fistulosa	869	44	2	.	.	.
Phalaris arundinacea	930	24	.	5	2	.
Phragmites australis	933	21	2	6	6	9
Plantago major subsp. major	947	21	1	.	.	.
Poa pratensis	958	23	.	.	2	.
Poa trivialis	959	15	6	3	7	5
Polygonum amphibium	967	27	.	2	2	.
Polygonum hydropiper	972	32	2	2	.	2
Potentilla anserina	1006	24	.	2	2	.
Ranunculus repens	1056	17	.	2	2	.
Rumex acetosa	1093	28	1	2	5	2
Rumex conglomeratus	1097	39	.	.	1	.
Scirpus maritimus	1156	39	.	1	.	.
Solanum dulcamara	1218	22	.	.	1	.
Sonchus asper	1224	27	.	.	1	.
Stellaria media	1250	14	2	.	.	.
Stellaria uliginosa	1247	40	3	.	3	3
Trifolium repens	1306	16	2	.	.	.
Urtica dioica	1321	20	.	2	5	1
Brachythecium rutabulum	2567	0	.	.	4	.
Eurhynchium praelongum	2729	0	.	.	2	.
Leptobryum pyriforme	2802	0	.	.	.	4
Physcomitrium pyriforme	2872	0	.	.	.	2

Tabel 5.8 *Verandering in soortensamenstelling in opname 2911 (0-0: zonder bemesting).*

waarden schommelen nogal. De oppervlakte-afhankelijke maat is in 1981 en 1982 vrij hoog door het voorkomen van Carex nigra (IW=50). In de oppervlakte-onafhankelijke maat, waarin de bedekkingen veel zwaarder meetellen, heeft deze soort door de lage bedekking veel minder invloed op de natuurwaarde van de opname. In 1984 neemt de waarde van de opname volgens beide waarderingsparameters sterk af door het verdwijnen van Carex nigra. Bij de oppervlakte-afhankelijke maat neemt de waarde in 1990 weer toe door het verschijnen van een ondersoort van Grote weegbree (Plantago maior ssp. pleiosperma) met een zeer lage bedekking. In de oppervlakte-onafhankelijke maat leidt dit door de lage abundantie niet tot een verandering in natuurwaarde.

Opname 2911 (tabel 5.8) heeft betrekking op een slootoever, die al sinds het eind van de jaren '70 extensief wordt beheerd. De oever wordt in de uitgangssituatie gedomineerd door Poa trivialis en Agrostis stolonifera. Aanvankelijk neemt door verschraling de soortenrijkdom sterk toe, om aan het eind van de 80er jaren weer sterk af te nemen als gevolg van de volledige overheersing door Riet (Phragmites australis) en Zachte witbol (Holcus mollis). In de natuurwaardematen zien we deze tendens nauwelijks terug. Beide natuurwaarderingsmaten laten eerst een sterke afname zien, die wordt veroorzaakt door het feit dat Cardamine flexuosa (IW=56) verdwijnt. Dit wordt onvoldoende gecompenseerd door de vestiging van nieuwe soorten die alle een lagere zeldzaamheidswaarde hebben. In 1981 is er nog wel enige compensatie door het voorkomen van Carex nigra (IW=50), maar in 1984 ontbreekt ook deze soort. In 1990 is er volgens de oppervlakte-afhankelijke maat een verdere afname van de natuurwaarde, maar volgens de oppervlakte-onafhankelijke maat daarentegen een herstel. Dit wordt veroorzaakt door een sterke toename in bedekking van Holcus mollis, die een relatief hoge IW van 37 heeft. Omdat de bedekking in deze maat lineair meetelt leidt dit tot een verhoging van de natuurwaarde. De sterke afname in soortenrijkdom heeft op beide waarderingsmaten slechts een beperkte invloed.

Samenvattend blijkt, dat opname 1010 het bij verschraling te verwachten beeld geeft: alle waarderingsparameters laten een toename van de natuurwaarde zien, zij het dat deze bij de een wat sneller is dan bij de ander. De andere opnamen wijken van deze verwachting af omdat de natuurwaarde weer afneemt (in opname 1020) of omdat de parameters een onderling verschillende tendens aangeven (in opnamen 2532 en 2911).

5.3 Conclusie

Van de drie onderzochte waarderingsparameters lijkt het soortenaantal nog het meest te voldoen aan de voorwaarden die gesteld kunnen worden. Deze parameter geeft informatie over een belangrijk natuurbeschermingscriterium, namelijk de diversiteit

binnen de vegetatie, en bovendien is de spreiding in het soortenaantal beperkt. Met verschillen in zeldzaamheid en natuurwaarde tussen soorten kan echter geen rekening gehouden worden: alle soorten tellen even zwaar mee.
Bij de oppervlakte-afhankelijke en de oppervlakte-onafhankelijke maat is de spreiding veel groter. Dit komt omdat de waardering sterk bepaald wordt door de meest zeldzame soort binnen de opname. Toeval kan hierdoor een grote rol spelen in de waardering: het wel of niet herkennen van een soort, het jaargetijde, de opnamegrootte, de preciese ligging van het opnamevlak, een kortstondige vestiging van een soort door toevallige uitzaaiïng kunnen de waardering van een vegetatie sterk beïnvloeden. Bovendien lijkt het een gemis dat in deze waarderingsmaten geen (oppervlakte-onafhankelijke maat) of nauwelijks (oppervlakte-afhankelijke maat) rekening wordt gehouden met het soortenaantal.

6 Interpretatie van de vegetatiegegevens uit Mergelland-Oost

6.1 Beschrijving van de vegetatiegegevens

In het relatienotagebied Mergelland-Oost zijn recentelijk, in 1989, voor een aantal percelen beheersovereenkomsten afgesloten met de boeren. Daarnaast liggen in het gebied ook een aantal percelen die al langer als reservaat in beheer zijn bij Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer of de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen. In tabel 6.1 zijn deze beheersvormen weergegeven, waarbij tevens betreffende de percelen met beheers overeenkomst, onderscheid is gemaakt naar 'passieve' pakketten (geen beperkingen wat betreft maaien en bemesten: pakketten 1 en 2) en 'actieve' pakketten (die deze beperkingen wel kennen: pakketten 5 en 6).
In het gebied zijn in 1985 opnamen gemaakt door het bureau LB&P, die in 1991 zijn herhaald door medewerkers van de provincie Limburg (Dickhaut e.a. 1992). In de tabel staat ook aangegeven hoeveel van deze herhalingsopnamen afkomstig zijn uit reservaatsgebieden en uit gebieden met en zonder beheersovereenkomst.

beheersvorm	aantal opnamen
- geen beheersovereenkomst	57
- 'passieve' pakketten	12
- pakket 1 (11 opnamen) ingrepen niet toegestaan in kavelgrenzen en bodem, in begreppeling en sloot- en grondwaterpeilen (behoudens een beperkte bemaling tot 1 juli, waar deze al aanwezig was) en in landschapselementen	
- pakket 2 (1 opname) als 2 en bovendien: gebruik als grasland; jaarlijks beweiding/maaien, geen gebruik van zuiveringsslib of stuivende kalkmeststoffen, niet scheuren, herinzaaien of chemische bestrijding	
- 'actieve' pakketten	17
- pakket 5 (1 opname) als pakket 2 en bovendien: geen dierlijke mest gebruiken (m.u.v. ruige mest), niet maaien bemesten met N tussen 1 oktober en 15 juni, en beweidingsvoorschriften	
- pakket 6 (16 opnamen) als 2, maar niet maaien bemesten met N tussen 1 oktober en 30 juni	
- reservaatsgebieden beheerd door NM, SBB of IKL	16

Tabel 6.1 *Beheersvormen in de terreinen met bemonsterde proefvlakken en de bijhorende aantallen daarvan.*

Uit de tabel blijkt dat de verdeling van de proefvlakken over de beheersvormen erg scheef is: de vlakken waarvoor geen beheersovereenkomst geldt zijn oververtegenwoordigd, en pakketten 2 en 5 ondervertegenwoordigd.

6.2 Veranderingen in indicatiewaarden voor voedselrijkdom

Aandeel va-m.vr soorten beheersvorm	n	betrouwb.int. $1,96*(\sigma_{ond}/\sqrt{n})$	1985	1991
geen overeenkomst	57	0.015	0.53 ±0.37	0.51 ±0.34*
wel overeenkomst	29	0.020	0.42 ±0.41	0.39 ±0.37*
reservaatsgebieden	16	0.028	0.78 ±0.35	0.81 ±0.19
Toewijs-waarden beheersvorm	**n**	**betrouwb.int. $1,96*(\sigma_{ond}/\sqrt{n})$**	**1985**	**1991**
geen overeenkomst	57	0.032	4.96 ±1.11	5.21 ±1.26*
wel overeenkomst	29	0.045	5.28 ±1.15	5.49 ±1.42*
reservaatsgebieden	16	0.060	4.38 ±0.78	4.41 ±0.67

Tabel 6.2 *Gemiddelden en standaarddeviaties van het aandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten en de Toewijs-waarden voor de gegevens van Mergelland-Oost, per beheersvariant voor 1985 en 1991. Significante veranderingen zijn aangegeven met * (hierbij is uitgegaan van de aan de Ossekampen ontleende variantie: $\sigma_{Ossek}/\sqrt{n}$; zie ook tekst). Ook is de relatieve verandering tussen beide jaren aangegeven.*

In tabel 6.2 en figuur 6.1 wordt voor gebieden met of zonder beheersovereenkomst en voor reservaatsgebieden aangegeven wat in 1985 en in 1991 de gemiddelde waarde van de beide voedselrijkdomindicatoren is. Met '*' is aangegeven welke veranderingen significant zijn. Daarbij is uitgegaan van de schattingen in paragraaf 3.2 (tabel 3.5) van de restvarianties voor de indicatoren aan de hand van de gegevens uit de Ossekampen. Deze restvarianties -en de daaruit af te leiden standaarddeviaties- zijn van belang omdat ze duidelijk maken wanneer de veranderingen in de tijd kunnen worden toegeschreven aan andere dan toevalsfactoren ('ruis'). Veranderingen die groter zijn dan de ruis mogen beschouwd worden als veroorzaakt door de onderzochte beheersvarianten.

Door de 'rest-standaarddeviatie' voor de Ossekampen te delen door $\sqrt{}$(aantal waarnemingen voor een beheersvariant) wordt de spreiding in gegevens bij die beheersvariant gevonden die benoemd kan worden als ruis: het betrouwbaarheidsinterval. Is de veran-dering in de tijd groter dan dit betrouwbaarheidsinterval, dan is het verschil significant te noemen.

In de reservaatsgebieden is sprake van een toename van het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten, en van een lichte toename van de Toewijs-waarden voor voedselrijkdom. Beide zijn evenwel niet significant. In de gebieden mét en in de gebieden zonder beheersovereenkomst is daarentegen sprake van een significante achteruitgang van het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten, en een significante toename van de Toewijs-waarden voor voedselrijkdom. Dit wijst er op dat het gevoerde beheer in de percelen met beheersovereenkomst niet aantoonbaar heeft geleid tot verschraling. Gezien de nog

korte looptijd van de beheersover-eenkomsten is het echter moeilijk om hier conclusies uit te trekken.

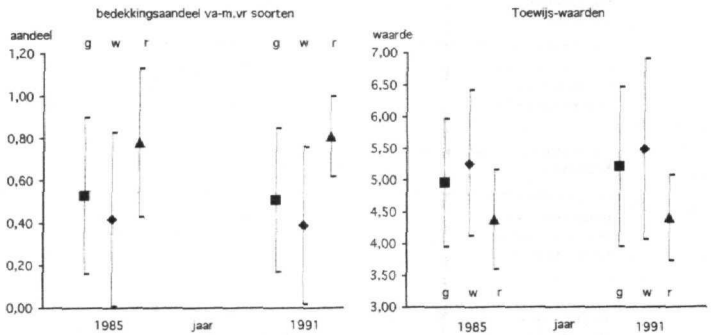

Figuur 6.1 *Veranderingen (in gemiddelden en standaarddeviaties) in het aandeel van de soortengroepen (links) en de Toewijs-waarden (rechts) tussen 1985 en 1991 per beheersvariant in Mergelland-Oost: terreinen die geen (g) en wel (w) een beheersovereenkomst kennen, en reservaatsgebieden (r).*

Wat verder opvalt in de tabel, is dat het gaat om relatief schrale graslanden (het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten is bijna 50%). De graslanden zonder beheersovereenkomst zijn gemiddeld iets voedselarmer dan die met een overeenkomst. Hierbij moet echter de aantekening gemaakt worden dat het niet duidelijk is hoe de selectie van opnamelocaties heeft plaatsgevonden, en hoe representatief de opnamen zijn voor de percelen met en zonder beheersovereenkomst.

6.3 Veranderingen in natuurwaarde

In tabel 6.3 is voor landbouwgebieden met en zonder beheersovereenkomst en voor reservaatsgebieden de verandering weergegeven in de natuurwaarderingsparameters tussen 1985 en 1991. Ook is aangegeven -analoog aan de in de vorige paragraaf beschreven methode, zie ter vergelijking de restvariantie-bepalingen voor de Ossekampen in paragraaf 5.1- welke van de veranderingen in de tijd significant zijn.
In de reservaatgebieden is sprake van een significante toename van het aantal soorten en van de natuurwaarden. In de niet-reservaatsgebieden blijft het aantal soorten vrijwel gelijk, maar voor de natuurwaarden is hier sprake van een significante afname.
De situatie hier is vergelijkbaar met die bij de voedselrijkdom-indicatoren. Het blijkt immers, dat de percelen zonder overeenkomst gemiddeld genomen soortenrijker zijn

een een hogere natuurwaarde hebben dan de percelen met een overeenkomst.

Soortenaantal beheersvorm	n	betrouwb.int. $1,96*(\sigma_{ow}/\sqrt{n})$	1985	1991
geen overeenkomst	57	0.474	25.72 ±10.50	25.96 ±11.14
wel overeenkomst	29	0.665	18.90 ± 6.58	19.24 ± 7.62
reservaatgebieden	16	0.895	21.56 ± 8.76	29.50 ±11.45 *

Oppervlakte-afhankelijke maat beheersvorm	n	betrouwb.int. $1,96*(\sigma_{ow}/\sqrt{n})$	1985	1991
geen overeenkomst	57	0.413	54.49 ±11.90	51.93 ±13.48 *
wel overeenkomst	29	0.579	49.30 ±10.67	46.73 ±12.87 *
reservaatsgebieden	16	0.780	51.39 ±11.17	56.03 ± 9.83 *

Oppervlakte-onafhankelijke maat beheersvorm	n	betrouwb.int. $1,96*(\sigma_{ow}/\sqrt{n})$	1985	1991
geen overeenkomst	57	0.384	43.31 ±10.40	39.50 ±12.62 *
wel overeenkomst	29	0.539	40.70 ±10.56	33.76 ±10.02 *
reservaatsgebieden	16	0.725	42.59 ±10.85	44.05 ±10.27 *

Tabel 6.3 *Gemiddelden en standaarddeviaties van de drie onderzochte natuurwaarderingsparameters, voor de gegevens van Mergelland-Oost, per beheersvariant voor 1985 en 1991. Significante veranderingen zijn aangegeven met * (hierbij is uitgegaan van de aan de Ossekampen ontleende variantie: $\sigma_{Ossek}/\sqrt{n}$; zie ook tekst). Ook is de relatieve verandering tussen beide jaren aangegeven.*

6.4 Conclusie

In het gebied Mergelland-Oost blijkt zowel in percelen met als in die zonder beheersovereenkomst sprake te zijn van een toename van de voedselrijkdom en van een afname van de natuurwaarde. De onderzoeksperiode is echter te kort om een antwoord te kunnen geven op de vraag of de beheersovereenkomsten succesvol zijn of niet.
In de reservaatsgebieden is in de onderzoeksperiode sprake van een geringe en niet significante afname van de voedselrijkdom en van een wel significante toename van soortenrijkdom en natuurwaarde.

7 Evaluatie van de vegetatiegegevens uit Midden-Opsterland

7.1 Beschrijving van de onderzoeksgegevens

Het relatienotagebied Midden-Opsterland is gelegen in het zuidoostelijk deel van de provincie Friesland. In het gebied is sedert 1983 een beheersplan van kracht. Een groot deel van het gebied is in handen van een adelijke stichting, die het vrij extensief beheert. Gezien de geringe uitbreidingsmogelijkheden was de animo om een beheersovereenkomst af te sluiten groot.
In 1984/1985 en in 1990 is door Bureau Altenburg en Wymenga vegetatiekundig onderzoek verricht, waarbij onder meer in 48 percelen vegetatie-opnamen zijn gemaakt (Altenburg en Wymenga, 1991). Daarbij is een gebied dat al sinds de zestiger jaren zeer extensief werd beheerd, buiten beschouwing gelaten.
Het aangepaste beheer in het kader van de beheersovereenkomsten is vooral gericht op het handhaven en ontwikkelen van de weidevogelpopulaties. Er kunnen vijf beheersvarianten worden onderscheiden (tabel 7.1; ook de terreinen onder de eerste variant liggen in het Relatienota-gebied):

beheersvariant	sinds	N-gift (kg N/ha.jr)	totale oppervlakte
zonder beperkingen		250-350	105 ha
licht (geen beperking t.a.v.	1-3 jaar	> 200	9 ha
maaien/beweiden)	4-5 jaar	> 200	22 ha
zwaar (maaien/weiden toegestaan	1-3 jaar	100-200	90 ha
vanaf 1 juni of later)	4-5 jaar	100-200	91 ha

Tabel 7.1 *Beheersvormen en de geschatte resulterende N-gift en betreffende oppervlakten in Midden-Opsterland (gegevens naar Altenburg en Wymenga 1991).*

Het gaat om merendeels vrij soortenarme graslanden van zeer voedselrijke, natte tot vochtige bodem. Dominante soorten zijn Poa trivialis, Lolium perenne, Festuca pratensis, Holcus lanatus, Agrostis stolonifera en Alopecurus geniculatus. In lagere bedekkingen zijn frequent aanwezig Cardamine pratensis, Cerastium fontanum, Poa annua, Poa pratensis, Ranunculus acris, Ranunculus repens, Rumex obtusifolius, Stellaria media, Trifolium repens en Taraxacum officinale.
In bijlage 5 worden de veranderingen in presentie en bedekking van soorten per beheerscategorie tussen 1984/85 en 1990 weergegeven. Hier zullen alleen de meest opvallende veranderingen worden besproken.

In de percelen zonder beperkingen zijn de veranderingen tussen 1984/85 en 1990 zeer beperkt. Er is sprake van een lichte toename van de bedekking van Agrostis stolonifera, Anthoxanthum odoratum, Festuca pratensis, Rumex acetosa en Trifolium repens, terwijl Lolium perenne, Alopecurus geniculatus en Poa trivialis in bedekking achteruitgaan. In 1990 is er een toename in de presentie van soorten van wat voedselarmere omstandigheden (Carex nigra, C. ovalis, Myosotis palustris), maar ook storingssoorten als Cirsium arvense, Polygonum aviculare, Polygonum hydropiper en Urtica dioica nemen toe. Gezien het geringe aantal opnamen is het moeilijk om hier conclusies aan te verbinden, het toeval kan hierbij een rol hebben gespeeld (bijvoorbeeld doordat in 1990 de opnamen iets dichter bij de slootoever hebben gelegen dan in 1984/85).
De vier percelen die sinds 1985 in licht beheer zijn, zijn relatief soortenarm. Bij de andere beheersvormen vrij veel voorkomende soorten als Anthoxanthum odoratum en Rumex acetosa ontbreken geheel. De veranderingen die tussen 1984/85 en 1990 optreden in de botanische samenstelling zijn weinig gunstig te noemen; er is sprake van een toename in bedekking van Lolium perenne, Elymus repens, Holcus lanatus, Rumex obtusifolius en Taraxacum officinale, terwijl in 1990 ook veel storingssoorten als Capsella bursa-pastoris, Matricaria discoidea en Polygonum aviculare voorkomen. Deze veranderingen wijzen eerder op een intensivering dan een extensivering van het beheer. Door Wymenga (mond. med.) wordt aangegeven dat ook de droge zomer van 1990 kan hebben bijgedragen aan de toename van storingssoorten (met name op kale plekken waar het gras na bemesting 'verbrand' is).
In de percelen die sinds 1987 in zwaar beheer zijn doen zich slechts geringe verschuivingen voor in de soortensamenstelling, waarbij de belangrijkste veranderingen een toename inhouden van de bedekking van Alopecurus stolonifera, Festuca pratensis, Holcus lanatus, en een achteruitgang in bedekking van Alopecurus geniculatus.
De percelen die vanaf 1985 in zwaar beheer zijn, wijken af van de voorgaande percelen doordat hier al in de beginsituatie een aantal natte, relatief schrale graslanden voorkomt met soorten als Carex acuta, C. nigra, Oenanthe fistulosa en Caltha palustris. Tussen 1984/85 en 1990 is sprake van een verdere verschraling van de vegetatie die zich uit in de vermindering van het bedekkingsaandeel van Lolium perenne en Poa trivialis, en een toename van Festuca rubra en Holcus mollis. Daarnaast kan echter ook een verruiging van de vegetatie geconstateerd worden door de toename van Deschampsia cespitosa en Phalaris arundinacea. Montia fontana, die in 1984/85 in zes percelen werd gevonden, werd in 1990 niet meer aangetroffen.

7.2 Veranderingen in indicatiewaarden voor voedselrijkdom

In tabel 7.2 zijn de veranderingen in het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten en in de Toewijs-waarden voor voedselrijkdom tussen 1985 en 1990 weergegeven. Bij de Toewijs-waarden zien we dat er bij drie van de

vier beheersvarianten (het zware pakket sinds 1-3 jaar uitgezonderd) sprake is van een afname van de geïndiceerde voedselrijkdom. Deze afname is in alle gevallen significant. De percelen laten ook een significante toename van het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten zien. De andere percelen zijn zo voedselrijk dat soorten van voedselarme tot matig voedselrijke milieus vrijwel geheel afwezig zijn, waardoor ze buiten het meetbereik van het bedekkingsaandeel voedselarme tot matig voedselrijke soorten vallen.

Aandeel va-mv.r soorten **beheersvariant**	**n**	**betrouwb.int.** $1{,}96*(\sigma_{ons}/\sqrt{n})$	**1984/1985**	**1990**
licht pakket	4	0,06	0,00 ±0,00	0,01 ±0,02
zwaar pakket sinds 1-3 jaar	12	0,03	0,01 ±0,01	0,01 ±0,01
zwaar pakket sinds 4-5 jaar	23	0,02	0,07 ±0,15	0,27 ±0,33 *
zonder beperkingen	9	0,04	0,00 ±0,01	0,12 ±0,17 *
Toewijs-waarden **beheersvariant**	**n**	***betrouwb.int.*** $1{,}96*(\sigma_{ons}/\sqrt{n})$	**1984/1985**	**1990**
licht pakket	4	0,12	7,48 ±0,19	7,35 ±0,06 *
zwaar pakket sinds 1-3 jaar	12	0,07	7,15 ±0,71	7,19 ±0,68
zwaar pakket sinds 4-5 jaar	23	0,05	6,51 ±0,67	6,43 ±0,75 *
zonder beperkingen	9	0,08	6,72 ±0,47	6,52 ±0,54 *

Tabel 7.2 *Gemiddelden per beheersvariant in de opnamen uit Midden-Opsterland van de indicatiewaarden voor voedselrijkdom tussen 1984/85 en 1990. Significante veranderingen zijn aangegeven met * (hierbij is weer uitgegaan van de aan de Ossekampen ontleende variantie: $\sigma_{ons}/\sqrt{n}$; zie hoofdstuk 6). Ook is de relatieve verandering tussen beide jaren aangegeven.*

7.3 Veranderingen in natuurwaarderingsparameters

Tabel 7.3 laat de veranderingen in soortenaantal en natuurwaarden (gemiddelden van de opnamen per beheerspakket) tussen 1984/85 en 1990 zien. Bij de meeste beheerspakketten is sprake van een toename van het aantal soorten en een toename van de natuurwaardematen, alleen bij zwaar beheer is er gedurende de onderzoeksperiode sprake van een lichte achteruitgang. Dit komt niet overeen met het beeld zoals geschetst in paragraaf 7.1, waarbij men eerder in de percelen onder licht beheer een achteruitgang van de natuurwaarde zou verwachten.
Een nadere analyse leert dat dit verschijnsel wordt veroorzaakt door het feit dat bij de natuurwaarderingsparameters het voorkomen van zeldzame soorten zeer zwaar meetelt. De toename van de natuurwaarde bij lichte beheerspakketten kan geheel worden toegeschreven aan het feit dat in één van de percelen in 1990 de soort Polygala serpyllifolia is aangetroffen. Met een integrale zeldzaamheidswaarde van 62 telt deze soort maar liefst 600 x zo zwaar mee als de daarna meest zeldzame soort in

de betreffende opname (Rorippa sylvestris met een zeldzaamheidswaarde van 34; zie voor berekening van de zeldzaamheidswaarde hoofdstuk 4).

Soortenaantal Beheersvariant	n	betrouwb.int. $1{,}96*(\sigma_{ons}/\sqrt{n})$	1984/1985	1990
zonder beperkingen	9	1,19	18,0 ±2,5	19,1 ±2,0
licht pakket	4	1,79	13,8 ±2,2	18,0 ±1,8 *
zwaar pakket sinds 1-3 jaar	12	1,03	16,3 ±5,3	16,6 ±3,2
zwaar pakket sinds 4-5 jaar	23	0,75	18,4 ±3,2	16,9 ±4,3 *

Oppervlakte-afhankelijke maat Beheersvariant	n	betrouwb.int. $1{,}96*(\sigma_{ons}/\sqrt{n})$	1984/1985	1990
zonder beperkingen	9	1,04	33,5 ±2,0	35,6 ±4,7 *
licht pakket	4	1,56	32,0 ±0,8	43,8 ±9,0 *
zwaar pakket sinds 1-3 jaar	12	0,90	33,4 ±5,9	37,0 ±9,6 *
zwaar pakket sinds 4-5 jaar	23	0,65	43,3 ±9,4	37,0 ±5,2 *

Oppervlakte-onfhankelijke maat Beheersvariant	n	betrouwb.int. $1{,}96*(\sigma_{ons}/\sqrt{n})$	1984/1985	1990
zonder beperkingen	9	0,97	23,3 ±2,4	24,5 ±2,0 *
licht pakket	4	1,45	25,7 ±1,3	28,8 ±9,3 *
zwaar pakket sinds 1-3 jaar	12	0,84	24,0 ±4,0	24,7 ±6,1
zwaar pakket sinds 4-5 jaar	23	0,60	29,4 ±6,6	27,1 ±5,2 *

Tabel 7.3 *Gemiddelden en standaarddeviatie per beheersvariant in de opnamen uit Midden-Opsterland van de drie onderzochte natuurwaarderingsparameters tussen 1984/85 en 1990. Ook is de relatieve verandering tussen beide jaren aangegeven.*

Wordt deze soort niet in de berekening meegenomen dan is in de percelen met licht beheer bij de oppervlakte-onafhankelijke maat gemiddeld genomen sprake van een afname van de natuurwaarde (van 25,7 in 1985 naar 23,3 in 1990). Bij de oppervlakte-afhankelijke maat is ook bij het weglaten van Polygala nog sprake van een toename van de natuurwaarde, zij het nu veel lichter (van 32,0 naar 37,6), hetgeen vooral verklaard kan worden door het feit dat het aantal soorten, en dan vooral het aantal soorten met een lage bedekking, toeneemt. Door het gebruik van een logaritmische schaal voor de bedekkingsweegwaarden wegen soorten met lage bedekkingen relatief zwaar mee.

Het omgekeerde doet zich voor bij de percelen met zwaar beheer, waar in 1984/85 een aantal malen Montia fontana is aangetroffen. Met een integrale zeldzaamheidswaarde van 63 telt deze soort zwaar mee. Doordat de soort in 1990 niet meer is aangetroffen is de gemiddelde natuurwaarde in 1990 in deze percelen lager dan in 1984/85. Omdat Montia fontana een eenjarige soort is met een in de tijd sterk wisselend voorkomen (afhankelijk van de tijd van het jaar en de klimatologische omstandigheden) lijkt dit verschil in waardering niet terecht.

7.4 Conclusie

Het is opvallend dat in Midden-Opsterland zowel in de percelen met als in die zonder beheersovereenkomst, op grond van de soortensamenstelling sprake is van een afname van de voedselrijkdom. Dit komt overeen met de door Altenburg en Wymenga geconstateerde veranderingen in voedselrijkdom-indicatiewaarden volgens Ellenberg en Kruyne. Dit verschijnsel kan worden verklaard uit het bijzonder karakter van het gebied, waarbij de combinatie van grootgrondbezit en geringe toekomstperspectieven er toe leidt dat vaak ook op percelen die niet onder een beheersovereenkomst vallen een extensief beheer gevoerd wordt.
De gebruikte natuurwaarderingsparameters geven geen goede indruk van de verschuivingen in natuurwaarde van de percelen. Het aantal soorten vormt in dit gebied geen goede parameter omdat geen rekening wordt gehouden met het type soorten dat verschijnt of verdwijnt (bij licht beheer komen storingssoorten op, bij zwaar beheer verdwijnen zeer algemene voedselminnende soorten of gaan ze achteruit). De oppervlakte-afhankelijke en de oppervlakte-onafhankelijke natuurwaardemaat hebben als nadeel dat ze zeer sterk reageren op zeldzame soorten en daarmee erg gevoelig worden voor toevallige vondsten.

8 Conclusies en samenvatting

In dit hoofdstuk worden de conclusies uit het onderzoek kort aangegeven. Daarbij wordt ingegaan op:
- het gebruik van de onderzochte voedselrijkdomindicatoren
- het gebruik van de natuurwaarderingsparameters
- de evaluatie van vegetatiegegevens uit relatienotagebieden

8.1 De voedselrijkdom-indicatoren

Op grond van dit onderzoek zijn geen eenduidige aanbevelingen te doen om bij de evaluatie van vegetatiegegevens uit relatienotagebieden gebruik te maken van het bedekkingsaandeel van soortengroepen dan wel van Toewijs-waarden. Beide systemen, hoewel gebaseerd op geheel verschillende principes, geven een betrouwbaar beeld van veranderingen in voedselrijkdom, en de spreiding in de indicatiewaarden is voor beide systemen vergelijkbaar. Uit onderzoeksgegevens van het CABO blijkt dat de indicatiewaarden niet of nauwelijks worden beïnvloed door klimatologische verschillen, zoals dat bij een andere schatter voor de voedselrijkdom, de productie, wel het geval is.

Vaak duurt het enige tijd voordat veranderingen in de voedselrijkdom via veranderde concurrentieverhoudingen tussen soorten leiden tot een andere soortensamenstelling van de vegetatie. Omdat de onderzochte voedselrijkdom-indicatoren op dergelijke (veranderingen in) soortensamenstelling zijn gebaseerd, kennen zij in vergelijking met productiebepalingen het nadeel dat veranderingen in voedselrijkdom pas met enige vertraging weergegeven kunnen worden. Uit de CABO-gegevens kan worden afgeleid dat rekening moet worden gehouden met een periode van zeker 10 jaar voordat de vegetatie weer bij benadering in evenwicht is met de veranderde voedselrijkdom.
De twee onderzochte voedselrijkdom-indicatoren reageren hierbij enigszins verschillend: bij toename van de voedselrijkdom vanuit matig voedselrijke omstandigheden zien we een snelle afname van het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten. Daarentegn duurt het veel langer voordat de soortensamenstelling verandert en daarmee de Toewijs-waarden voor voedselrijkdom omhooggaan. Bij de evaluatie van vegetatiegegevens uit relatienotagebieden is dit verschil niet relevant, omdat in deze gebieden niet wordt gestreefd naar een toename maar naar een afname van de voedselrijkdom. Bij afname van de voedselrijkdom (verschraling) is er geen sprake van verschillen in reactietijd tussen de twee indicatoren.

De beide indicatoren verschillen in het type informatie dat wordt gegeven en in de range waarbinnen ze werkzaam zijn. Het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten vormt in zoverre een inzichtelijke maat dat deze met

enige veldervaring ook in het veld rechtstreeks kan worden geschat. Er bestaat een directe relatie tussen doelparameter (toename van soorten van minder voedselrijke omstandigheden) en indicator. De Toewijs-waarden vormen een veel abstractere maat, die niet zonder hulp van de computer berekend kan worden.
Daar tegenover staat dat het meetbereik van het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten beperkt is. In zeer voedselrijke omstandigheden is dit bedekkingsaandeel 0%, in zeer voedselarme omstandigheden 100%. Daarom kan deze indicator niet in het zeer voedselrijke of zeer voedselarme bereik worden gebruikt. Met de Toewijs-waarden kan in een veel bredere range, van zeer voedselarm tot zeer voedselrijk, gemeten worden (zie ook figuur 2.2). Op grond van de verschillende informatie die beide systemen geven lijkt het zinnig om voorlopig beide systemen naast elkaar te gebruiken.
In speciale onderzoeksgebieden, waar geprobeerd wordt om onder meer gestandaardiseerde omstandigheden te achterhalen wat de effecten van verschillende typen beheer is, verdient het aanbeveling daarnaast ook productiebepalingen te verrichten. Als standaardmethode bij de evaluatie van veranderingen in relatienotagebieden lijkt dit echter een te bewerkelijke en te kostbare methode.

8.2 De natuurwaarderingsparameters

Ten aanzien van de onderzochte natuurwaarderingsparameters moet worden geconcludeerd dat geen van alle volledig voldoet aan de gestelde eisen. Het soortenaantal geeft geen informatie over de zeldzaamheid of bedreigdheid van de soorten en geeft daarom onvoldoende informatie om als enige parameter te worden gebruikt bij de beoordeling. De oppervlakte-afhankelijke en oppervlakte-onafhankelijke natuurwaarderingsmaten zijn volledig gebaseerd op de zeldzaamheid en bedreigdheid van de in een opname voorkomende soorten, en geven weer geen informatie over de soortenrijkdom binnen de onderzochte graslanden.
Doordat wordt gewerkt met een niet-logaritmische maat voor de zeldzaamheid wordt de natuurwaarde bij de twee laatste methoden voor een groot deel bepaald door de meest zeldzame soort in de opname. Het gevolg hiervan is een zeer grote gevoeligheid voor toevalsfactoren, als de herkenbaarheid van een soort op het moment van de opname, de precieze locatie van een opname binnen het perceel, determinatiefouten enzovoorts. Bij de evaluatie van grote hoeveelheden gegevens hoeft dit geen problemen op te leveren. Bij de evaluatie van vegetatiegegevens uit relatienotagebieden gaat het echter vaak om weinig opnamen, met als gevolg dat toevalsfactoren een grote rol kunnen spelen in de uitkomsten van de natuurwaardering. Het verdient daarom aanbeveling de onderzochte natuurwaarderingsmaten zodanig aan te passen dat:

- wel rekening wordt gehouden met de soortenrijkdom;
- wordt uitgegaan van een logaritmisch verband tussen de zeldzaamheid van een soort en het aantal groeiplaatsen.

8.3 Evaluatie van vegetatiegegevens uit relatienotagebieden

Van twee relatienotagebieden zijn de vegetatiegegevens geëvalueerd, te weten Midden-Opsterland en Mergelland-Oost. Dit aantal is te klein om nu al uitspraken te kunnen doen over de effectiviteit van beheerspakketten. Ook is, gezien de tijd die de vegetatie nodig heeft om te reageren op veranderingen in de voedselrijkdom, de periode waarover de beheerspakketten zijn toegepast aan de korte kant. Niettemin blijkt uit de onderzoeksgegevens dat het relatienotabeheer in Midden-Opsterland inderdaad leidt tot een gewenste ontwikkeling (verschraling). In Mergelland-Oost leidt alleen het reservaatsbeheer tot een aantoonbare positieve ontwikkeling (verschraling en toename van de natuurwaarde). Hierbij moet aangetekend worden dat het relatienota-beleid pas vanaf 1989 is toegepast, en dat de onderzoeksperiode dus te kort is om al effecten van het relatienotabeheer te verwachten.

Een probleem bij de evaluatie is dat er geen goede blanco's aanwezig zijn. Zoals blijkt uit de bespreking van de ontwikkelingen in Midden-Opsterland, vormen de percelen zonder beheersoverkomst niet altijd een goede basis voor vergelijking. Het feit dat geen beheersovereenkomst is afgesloten behoeft niet altijd te betekenen dat het beheer ook intensiever is. Of er in de percelen onder beheersovereenkomst al dan niet sprake is van afname van voedselrijkdom en van toename van soortenrijkdom en aandeel van minder algemene soorten, zal daarom voorlopig de belangrijkste maatstaf bij evaluatie zijn. Voor toekomstige evaluaties zou het echter gewenst zijn om de doelstellingen van de beheerspakketten te definiëren in termen van productiviteit en soortenrijkdom, zodat de resultaten kunnen worden afgemeten aan de doelstellingen. Uit vergelijkend onderzoek van het CABO (Oomes e.a. 1980) kan worden afgeleid dat daarbij ten aanzien van de productiviteit zou moeten worden gestreefd naar een productie van minder dan 8 ton ds/ha,jr.

Literatuur

Altenburg W. en E. Wymenga (1987): Natuurwetenschappelijk onderzoek voor de evaluatie van het beheersplan "Midden-Opsterland". DBL-publicatie nr. 11. Directie Beheer Landbouwgronden, Utrecht

Altenburg W. en E. Wymenga (1991): Evaluatie van het beheersplan Midden-Opsterland. Deel V Weidevogels en vegetatie in 1984/85-1990. DBL-publicatie nr. 46. Altenburg en Wymenga Ecologisch Onderzoek, Veenwouden

Boer, Th.A. de en E.H.H. de Gooijer (1980): Kartering van de korte vegetaties van het cultuurlandschap. Karteringsverslag 185, CABO Wageningen

Clausman, P.H.M.A., A.J. den Held, L.M. Jalink en J. Runhaar (1987): Het vegetatieonderzoek van de provincie Zuid-Holland. Deelrapport II - Milieu-indicatie van vegetaties (TOEWIJS). Dienst Ruimte en Groen van de Provincie Zuid-Holland (53pp+bijlagen)

Clausman, P.H.M.A. en W. van Wijngaarden (1984): Het vegetatie-onderzoek van de provincie Zuid-Holland. Deelrapport I - Verspreiding en ecologie van wilde planten in Zuid-Holland. Deel A - Waarderingsparameters. Provinciale Planologische Dienst Zuid-Holland (51pp+bijlagen)

Dickhaut, N., G. Geraedts, J. Geraedts en J. Cortenraad (1992): Botanisch onderzoek in het Relatienotagebied Mergelland-Oost. Provincie Limburg, hoofdgroep R.O.V.-afdeling Bovengemeentelijke Zaken/Directie Beheer Landbouwgronden, Maastricht/Utrecht (76pp+-bijlagen)

Elberse, W. Th. J.P. van den Bergh en J.G.P. van Dirven (1983): Effects of use and mineral supply on the botanical composition and yield of old grasslands on heavy-clay soil. Neth J. Agric. Sci. 31:63-88

Ellenberg, H. (1979): Zeigerwerte der Gefäszpflanzen Mitteleuropas. 2. Auflage Scripta Geobotanica IX:1-122

Groen, C.L.G., R.A.M. Stevens, C.R. van Gool en M.E.A. Broekmeyer (1993 in prep.): Uitwerking Ecotopensysteem III: herziene landelijke typologie en vertaalsleutels voor Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. CML-Mededlingen 49

Jagtenberg, W.D. en Th A. de Boer (1967): Het effect van stikstofbemesting op de gewasopbrengst van grasland bij diverse ontwateringstoestanden en grondsoorten. Verslag van de proefveldenserie P.A.W. 970, deel I (1964 en 1965). Mededelingen PAW 135 (34pp)

Kruyne, A.A., D.M. de Vries en H. Mooi (1967): Bijdrage tot de oecologie van de Nederlandse graslandplanten. Pudoc, Wageningen.

Melman, Th.C.P. (1991): Slootkanten in het weidegebied. Mogelijkheden voor behoud en ontwikkeling van natuur in agrarisch grasland. Rijksuniversiteit Leiden (307pp+bijlagen)

Melman, Th.C.P., P.H.M.A. Clausman en H.A. Udo de Haes (1988): The testing of three indicator systems for trophic state in grasslands. Vegetatio 75:143-152

Meijden, R. van der, C.L. Plate en E.J. Weeda (1989): Atlas van de Nederlandse flora, deel 3: Minder zeldzame en algemene soorten. Rijksherbarium/CBS, Leiden

Oomes, M.J.M., Korevaar, H. en H.J. Altena (1980): Produktie en botanische samenstelling van extensief gebruikt grasland. CABO-verslag nr. 30. CABO Wageningen

Runhaar, J., C.G.L. Groen, R. van der Meijden en R.A.M. Stevens (1987): Een nieuwe indeling in ecologische groepen binnen de Nederlandse flora. Gorteria 13:277-304.

Runhaar, J. (1989): Toetsing van het ecotopensysteem I: Hoofdrapport. CML-mededeling 48a. Centrum voor Milieukunde Leiden

Steenbergen, T. van (1976): Het effect van stikstofbemesting op de gewasopbrengst van gras land bij diverse ontwateringstoestanden en grondsoorten. Verslag van de proefveldenserie P.A.W. 970, deel II (1964 t/m 1973). Centrum voor Agrobiologisch onderzoek Wageningen (23pp)

Steenbergen, T. van (1977): Invloed van grondsoort en jaar op het effect van stikstofbemesting op de graslandopbrengst. Stikstof 85:9-15

Stevers, R.A.M., J. Runhaar, H.A. Udo de Haes en C.L.G. Groen (1987): Het CML-ecoto pensysteem, een landelijke ecosysteemtypologie toegespitst op de vegetatie. Landschap 4:135-150

Werkgroep Herziening Cultuurtechnisch Vademecum (1988): Cultuurtechnisch Vademecum. Cultuurtechnische Vereniging, Utrecht

Wiertz, J. (1992): Schatting van ontbrekende vocht- en stikstofindicatiegetallen van Ellenberg (1979). IBN-DLO, Wageningen

Wind, K. (1980): Botanische samenstelling van grasland bij extensivering van het gebruik. Mededeling nr. 52, L.U. Wageningen, Vakgroep Landbouwplantenteelt en graslandkunde.

Witte, J.Ph.M. en R. van der Meijden (1990): Natte en vochtige ecosystemen. Analyse van verspreiding en verandering op basis van floristische en bodemkundige gegevens. KNNV/-RIZA. Wetenschappelijke Mededelingen KNNV 200. KNNV, Utrecht

BIJLAGE 1

Lijst van de 431 soorten die zijn aangetroffen in de (proef-)gebieden waaraan voor dit onderzoek de basisgegevens zijn ontleend.

Het totale aantal opnamen in de (proef-)gebieden is 1371: 270 in de Ossekampen
607 in PAW-970
190 in Veenzijdse Polder
208 in Mergelland-Oost
96 in Midden-Opsterland

Achter de soortsnaam zijn achtereenvolgens vermeld onder:

Soortsfrequenties over alle (proef-)gebieden:

- Ftot — het totale, absolute aantal opnamen (in alle onderzochte gebieden) waarin de soort is aangetroffen
- Ft% — het totale, relatieve aantal opnamen (in alle onderzochte gebieden) waarin de soort is aangetroffen

Soortsfrequenties per (proef-)gebied:

- Foss — absolute aantal opnamen met de soort in de Ossekampen
- Fpaw — absolute aantal opnamen met de soort in de PAW-970-proefvelden
- Fvzp — absolute aantal opnamen met de soort in de Veenzijdse Polder
- Fmrg — absolute aantal opnamen met de soort in Mergelland-Oost
- Fmop — absolute aantal opnamen met de soort in Midden-Opsterland

Voor de berekening van de Toewijs-waarden (zie paragraaf 2.2 en Clausman e.a. 1987):

- T-opt — het bij berekening van de Toewijs-waarde gebruikte soortsoptimum
- T-tol — de bij berekening van de Toewijs-waarde gebruikte soortstolerantie

Voor de berekening van de natuurwaarden (zie hoofdstuk 4 en Clausman e.a. 1984)):

- KWALW
- INTZH — internationale zeldzaamheidswaarde
- NATZH — nationale zeldzaamheidswaarde
- TEND — bedreigdheid
- WRD — berekende natuurwaarde

Voor de berekening van het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten (zie paragraaf 2.1, en Runhaar e.a. 1987)):

- SOORTEN-GROEPEN — de ecologische groepen waarbij de soort is ingedeeld

de hierbij gebruikte codering van de ecologische groepen:

saliniteit (prefix)

-	zoet
b	brak
z	zout

vegetatiestructuur en successiestadium

G	grasland
H	bos en struweel
P	pioniervegetatie
R	ruigte
V	verlandingsvegetatie
W	watervegetatie

vochttoestand (eerste cijfer)

1	aquatisch
2	nat
4	vochtig
6	droog

trofie en zuurgraad (tweede cijfer)

1	voedselarm, zuur
2	voedselarm, zwak zuur
3	voedselarm, basisch
4	voedselarm
7	matig voedselrijk
8	zeer voedselrijk
9	matig tot zeer voedselrijk

additionele kenmerken (suffix)

st	stuivend
ro	geroerd
tr	betreden
dv	droogvallend
mu	stenig
na	naaldbos
kr	kalkrijk
sa	sterk organisch belast

NUM	VERW	Latijnse naam	Ftot (1371)	Ft%	Foss (270)	Fpaw (607)	Fvzp (190)	Fmrg (208)	Fmop (96)	T-opt	T-tol	KWALW	INTZH	NATZH	TEND	WRD	SOORTENGROEPEN						
1	0	Acer campestre	2	0.1	0	0	1	0	1	0	0	0	46	45	0	46	H47	H69					
4	0	Achillea millefolium	258	18.8	135	50	2	67	4	51	28	0	27	21	0	24	G47	G67					
5	0	Achillea ptarmica	140	10.2	125	0	10	5	0	41	23	0	40	34	-5	42	G27						
7	0	Acorus calamus	4	0.3	0	0	4	0	0	62	26	0	44	33	0	39	V18						
11	0	Aegopodium podagraria	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	2	33	21	2	25	R48	O48					
13	0	Agrimonia eupatoria	14	1.0	0	0	0	14	0	47	15	0	42	40	-4	45	G43	G46	O63				
1544	0	Agrostis canina	165	12.0	145	11	5	0	4	40	28	0	39	32	-4	40	G21	G22	O22	V11	V12		
19	0	Agrostis capillaris	438	31.9	235	61	72	62	8	40	31	0	39	26	-1	34	G42	G47	G62	G67	O62		
5006	0	Agrostis capil.x stolon.(OLD)	1	0.1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0							
17	0	Agrostis gigantea	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	33	27	0	30	G48						
18	0	Agrostis stolonifera	1138	83.0	226	573	166	90	83	64	34	0	31	20	3	23	G27	G28	bG20	G47	G48	bG40	V18sa
24	0	Ajuga reptans	7	0.5	2	0	0	5	0	0	0	0	47	39	-4	47	G43	G47	O43	O47			
28	0	Alisma plantago-aquatica	1	0.1	0	0	1	0	0	30	14	0	32	22	-2	29	V17	V18					
29	0	Alliaria petiolata	19	1.4	0	0	0	19	0	0	0	0	50	33	2	40	O47	O48	O69				
35	0	Allium vineale	115	8.4	112	0	0	3	0	38	19	0	46	34	-4	44	G47	G67	O69				
36	0	Alnus glutinosa	7	0.5	0	0	3	4	0	0	0	0	36	19	0	28	H22	H27	H28	H42	H47	H48	
40	0	Alopecurus geniculatus	700	51.1	9	489	106	12	84	93	25	0	42	20	1	30	P28	G28	bG20				
42	0	Alopecurus pratensis	519	37.9	260	172	61	19	7	69	32	0	32	20	0	26	G48						
52	0	Anagallis arvensis ssp. arv.	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	2	47	41	2	42	P47	P48	P67	P68			
60	0	Angelica sylvestris	33	2.4	0	0	2	30	1	44	19	0	34	21	-3	31	R27	R47	O27				
66	0	Anthoxanthum odoratum	510	37.2	239	132	63	39	37	23	30	0	33	20	-3	30	G22	G27	G42	G47	G62	G67	
70	0	Anthriscus sylvestris	45	3.3	10	0	0	34	1	62	25	0	33	21	0	27	G47	G48	R48	O47	O48		
2423	0	Apera interrupta	7	0.5	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	75	P67						
73	0	Apera spica-venti	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	39	26	2	31	P67						
74	0	Aphanes arvensis	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	60	P46						
78	0	Apium nodiflorum	10	0.7	0	0	8	2	0	79	32	0	46	34	0	40	G27	G28	O27	V17			
2334	0	Arenaria serpyllifolia	1	0.1	0	0	0	1	0	38	17	0	39	33	-2	38	P46	P63	P67	G63			
96	0	Arrhenatherum elatius	147	10.7	75	1	0	71	0	49	26	0	43	26	-1	36	G47	G48					
101	0	Artemisia vulgaris	14	1.0	0	0	0	14	0	0	0	0	34	28	4	27	P48	P68	R48	R68			
103	0	Arum maculatum	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	66	47	-2	59	O43	O47					
123	0	Atriplex patula	7	0.5	0	0	0	7	0	0	0	0	34	28	4	27	P48						
603	0	Avenula pratensis	6	0.4	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	80	G43						
604	0	Avenula pubescens	14	1.0	0	0	0	14	0	27	18	0	47	39	-4	47	G43	G63					
135	0	Bellis perennis	322	23.5	93	100	45	62	22	58	31	0	38	21	1	29	G47	G48					
1215	0	Berula erecta	3	0.2	0	0	2	1	0	0	0	0	38	28	0	33	G27	G28	V17	V18			
6078	0	Bidens	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	52	41	0	47	P28						
141	0	Bidens cernua	4	0.3	0	0	4	0	0	0	0	1	45	34	4	36	P28						
144	0	Bidens tripartita	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	1	45	34	4	36	P28						
150	0	Brachypodium pinnatum	17	1.2	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0	65	G43						
153	0	Briza media	64	4.7	53	0	0	11	0	25	15	0	47	40	-7	51	G22	G42	G43	G63			
157	0	Bromus erectus	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	65	G43	G63					
2337	0	Bromus hordeaceus	3	0.2	0	0	1	2	0	64	39	0	32	20	1	25	G47	G48	G67	G68			
161	2337	Bromus hordeaceus ssp. hord.	146	10.6	18	59	20	9	40	64	39	0	32	20	1	25	G47	G48	G67	G68			
162	1610	Bromus racemosus ssp. rac.	4	0.3	1	3	0	0	0	36	17	0	60	52	-4	60	G27						
165	0	Bromus sterilis	10	0.7	0	0	0	10	0	0	0	0	40	34	2	35	P47	P67	R47	R67			
167	0	Bryonia cretica ssp. dioica	6	0.4	0	0	0	6	0	0	0	0	41	40	-4	45	O63	O69					
171	0	Butomus umbellatus	4	0.3	0	0	4	0	0	44	18	0	56	34	-4	49	V17	V18	W17	W18			
173	0	Calamagrostis canescens	2	0.1	0	0	2	0	0	5	69	0	55	38	-4	51	G22	G27	R24	O22	O27		
2338	187	Caltha palustris	13	0.9	0	0	0	0	13	49	28	0	39	33	-5	41	G27	O28					
187	0	Caltha palustris ssp. palus.	23	1.7	0	0	0	23	0	49	28	0	39	33	-5	41	G27	O28					

NUM	VERW	Latijnse naam	Ftot (1371)	Ft%	Foss (270)	Fpaw (607)	Fvzp (190)	Fmrg (208)	Fmop (96)	T-opt	T-tol	KWALW	INTZH	NATZH	TEND	WRD	SOORTENGROEPEN				
188	0	*Calystegia sepium*	14	1.0	0	0	0	14	0	0	0	0	27	21	2	22	R27	R28	R47	R48	O28
196	0	Campanula rapunculus	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	50	G43	G46			
198	0	Campanula rotundifolia	12	0.9	0	0	0	12	0	32	15	0	36	35	-4	40	G62	G67			
200	0	Capsella bursa-pastoris	39	2.8	3	8	4	14	10	96	44	2	28	21	4	21	P48tr	P68			
201	0	Cardamine amara	5	0.4	0	0	0	5	0	0	0	0	41	39	0	40	G27	O27	O28		
202	0	Cardamine flexuosa	9	0.7	0	0	4	5	0	36	25	2	62	45	-2	56	O27	O28			
203	0	Cardamine hirsuta	10	0.7	0	0	4	0	6	56	23	2	40	34	0	37	P47	P63	P67		
205	0	*Cardamine* pratensis	526	38.4	161	225	19	47	74	59	31	0	28	22	0	25	G27	G28	G47	G48	
1462	205	Cardamine pratensis ssp pr.	101	7.4	0	0	101	0	0	59	31	0	28	22	0	25	G27	G28	G47	G48	
208	0	*Carduus crispus*	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	0	47	34	2	39	R48	R68			
209	0	Carduus nutans	4	0.3	0	0	0	4	0	49	37	0	42	41	-2	44	P63ro				
211	0	Carex acuta	78	5.7	45	3	23	0	7	44	28	0	39	33	-3	39	R27	O27	V17		
212	0	Carex acutiformis	37	2.7	0	0	0	37	0	40	14	0	45	32	-4	43	R27	O27			
218	0	Carex caryophyllea	13	0.9	0	0	0	13	0	37	13	0	65	53	-6	65	G46	G63			
225	0	Carex disticha	87	6.3	7	29	37	13	1	45	21	0	55	33	-5	49	G27				
1556	0	Carex x elytroides	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	0	52	40	-4	50					
232	0	Carex flacca	16	1.2	0	0	0	16	0	32	22	0	51	38	-4	49	G23	G42	G43	G46	
233	0	Carex flava	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	75	G27				
235	0	Carex hirta	124	9.0	11	16	74	23	0	49	27	2	34	28	0	31	G28	G47	G48	G67	
244	0	Carex nigra	226	16.5	152	34	32	4	4	22	25	0	52	40	-4	50	G21	G22	G41	G42	
246	0	Carex ovalis	4	0.3	0	0	2	1	1	36	19	0	42	34	-3	41	G42	G47			
247	0	Carex pallescens	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	55	G22	G42	O42		
248	0	Carex panicea	16	1.2	15	0	1	0	0	19	31	0	56	39	-7	55	G22	G42			
249	0	*Carex paniculata*	2	0.1	0	0	2	0	0	0	0	0	60	38	-2	51	O27	V17			
259	0	Carex riparia	6	0.4	0	0	6	0	0	50	22	0	50	33	0	42	R27	R28	V17	V18	
262	0	Carex spicata	3	0.2	0	0	0	3	0	54	18	0	42	41	-3	45	G46	O47			
269	0	Carlina vulgaris	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	0	53	47	-4	54	P63	P67	G63		
270	0	Carpinus betulus	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	53	41	-2	49	H43	H47			
271	0	Carum carvi	8	0.6	8	0	0	0	0	54	49	0	42	40	-3	44	G47				
274	0	Catabrosa aquatica	2	0.1	0	0	2	0	0	87	30	2	44	33	2	37	G28	V18sa			
1766	0	Centaurea jacea	47	3.4	0	1	0	46	0	34	26	0	35	34	-3	38	G42	G43	G47		
283	1766	Centaurea jacea (OLD)	207	15.1	207	0	0	0	0	34	26	0	35	34	-3	38	G42	G43	G47		
284	0	*Centaurea acabiosa*	17	1.2	0	0	0	17	0	0	0	0	60	59	-4	64	G43	G63			
286	0	Centaurium erythraea	1	0.1	1	0	0	0	0	0	0	0	63	46	-4	59	P42	P43	P46		
292	0	Cerastium arvense	4	0.3	0	0	0	4	0	25	19	0	33	27	-2	32	G62	G63	G67		
296	0	Cerastium fontanum ssp. vul.	694	50.6	185	203	116	120	70	49	31	0	28	22	0	25	G47	G48	bG40		
295	0	Cerastium glomeratum	5	0.4	0	0	2	3	0	47	19	2	46	40	4	39	P68				
299	0	Ceratophyllum demersum	5	0.4	0	0	5	0	0	72	25	0	37	26	2	30	W18sa				
303	0	Chaerophyllum temulum	7	0.5	0	0	0	7	0	0	0	0	46	34	-2	42	O47	O48	O69		
450	0	Chamerion angustifolium	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	33	27	2	28	R47	R67	O47	O62	
305	0	Chelidonium majus	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	40	34	0	37	P47	P67	O47	O69	
306	0	Chenopodium album	2	0.1	0	0	0	1	1	0	0	2	28	22	4	21	P48	P68			
323	0	Chrysosplenium oppositif.	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	60	O22				
330	0	Cirsium acaule	6	0.4	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	75	G43	G63			
331	0	Cirsium arvense	182	13.3	38	18	59	63	4	64	27	2	28	21	3	22	P48	R48	bR40	R68	
335	0	Cirsium palustre	74	5.4	11	0	13	50	0	33	23	0	40	28	-5	39	G27	O22	O27		
336	0	Cirsium vulgare	23	1.7	0	0	0	22	1	59	21	2	28	22	3	22	R48				
339	0	Clematis vitalba	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	55	R47	O43			
347	0	*Conium maculatum*	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	48	47	-2	50	R47				
350	0	Convolvulus arvensis	12	0.9	0	1	0	11	0	49	23	2	33	27	0	30	P47	P48			

NUM	VERW	Latijnse naam	Ftot (1371)	Ft%	Foss (270)	Fpaw (607)	Fvzp (190)	Fmrg (208)	Fmop (96)	T-opt	T-tol	KWALW	INTZH	NATZH	TEND	WRD	SOORTENGROEPEN							
355	0	Cornus sanguinea	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	45	H42	H47						
369	0	Crataegus monogyna	25	1.8	0	0	0	25	0	0	0	0	38	26	0	32	H42	H43	H47	H48	H62	H63	H69	
371	0	Crepis biennis	22	1.6	9	0	0	13	0	38	14	0	51	39	-3	48	G46							
372	0	Crepis capillaris	13	0.9	0	0	0	13	0	59	28	2	40	28	0	34	G47	G48	G67	G68				
373	0	Crepis paludosa	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	54	53	-4	58	G27	O22						
375	0	Crepis vesicaria ssp. tarax.	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	65	53	2	57	G46							
548	0	Cruciata laevipes	15	1.1	0	0	0	15	0	0	0	0	41	40	-2	43	R47							
386	0	Cynosurus cristatus	300	21.9	147	92	8	53	0	49	27	0	43	26	-3	38	G47							
390	0	Dactylis glomerata	530	38.7	233	157	9	123	8	84	35	0	26	20	1	22	G48	O48						
1199	0	Danthonia decumbens	1	0.1	0	0	0	1	0	11	14	4	45	32	-7	46	G42	G61	G62					
394	0	Daucus carota	18	1.3	1	0	0	17	0	45	21	0	29	28	-2	31	G43	G46	G63	G67				
397	0	Deschampsia cespitosa	365	26.6	210	61	86	2	6	58	30	0	33	27	0	30	G27	G47	O27	O47				
412	0	Dipsacus fullonum	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	42	41	-1	43	P47							
419	0	Dryopteris dilatata	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	0	45	33	-2	41	O21	O22	O27	O41	O42	O47	O61	O62
420	0	Dryopteris cristata	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	46	40	-4	47	G22	R24						
1914	437	Eleocharis palustris	14	1.0	0	14	0	0	0	53	30	0	33	27	-1	31	G27	G28	bG20	V12	V17	V18		
437	0	Eleocharis palustris ssp. pal.	64	4.7	1	0	54	7	2	53	30	0	33	27	-1	31	G27	G28	bG20	V12	V17	V18		
446	0	Elymus repens	550	40.1	117	359	28	16	30	98	50	1	20	14	4	13	P48	P68	G48	bG40	G68	R48	R68	O48
6192	0	Epilobium	5	0.4	0	0	1	4	0	0	0	0	0	0	0	30								\O69
451	0	Epilobium hirsutum	33	2.4	0	0	13	20	0	0	0	0	33	21	2	25	R28	bR40						
454	0	Epilobium montanum	6	0.4	0	0	0	6	0	0	0	0	41	33	2	35	P48	R48	O47					
455	0	Epilobium obscurum	2	0.1	0	0	0	1	1	0	0	0	59	47	-2	55	G27	O22	O27					
456	0	Epilobium palustre	3	0.2	0	0	0	2	1	0	0	0	46	40	-6	49	G27							
457	0	Epilobium parviflorum	11	0.8	0	0	7	3	1	0	0	0	33	27	2	28	R28							
1642	0	Epilobium tetragonum	26	1.9	0	0	15	11	0	0	0	0	39	33	0	36	G28	bG20						
462	0	Equisetum arvense	18	1.3	10	0	2	6	0	42	19	0	27	21	4	20	P47	P48	P67	P68	R47	R48		
463	0	Equisetum fluviatile	19	1.4	1	0	10	7	1	45	23	0	40	34	-4	41	G27	V17						
465	0	Equisetum x litorale	2	0.1	0	0	2	0	0	0	0	0	52	46	-2	51	P47	R47						
466	0	Equisetum palustre	167	12.2	59	26	32	47	3	49	26	0	27	21	-1	25	G27	G28						
469	0	Equisetum telmateia	5	0.4	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	65	R27	O27						
483	0	Erophila verna	2	0.1	0	0	0	0	2	49	26	0	40	33	-1	38	P63	P67						
490	0	Eupatorium cannabinum	18	1.3	0	0	0	18	0	0	0	0	39	27	0	33	R27	O27	O47					
495	0	Euphorbia helioscopia	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	2	40	28	4	30	P48							
514	0	Festuca arundinacea	63	4.6	3	35	1	24	0	59	25	0	50	33	0	42	G47	bG40						
515	0	Festuca gigantea	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	51	39	-2	47	O47							
1473	0	Festuca ovina ssp ovina	2	0.1	0	0	0	2	0	23	17	0	0	0	0	75	G62							
519	0	Festuca pratensis	796	58.1	198	424	67	37	70	62	35	0	33	21	-1	28	G27	G28	G47	G48				
1921	520	Festuca rubra	232	16.9	0	232	0	0	0	40	35	0	26	20	-1	24								
520	0	Festuca rubra ssp. commutata	379	27.6	245	0	37	80	17	40	35	0	26	20	-1	24	bP60	stP63	bG20	zG20	G43	G47	bG40	G62
521	0	Festulolium loliaceum (x)	3	0.2	0	0	0	3	0	85	19	0	33	21	-1	28							\G63	G67
526	0	Filipendula ulmaria	95	6.9	34	0	4	53	4	35	19	0	33	27	-3	33	G27	R27	O27					
531	0	Fraxinus excelsior	9	0.7	0	0	2	7	0	0	0	0	43	26	0	35	H27	H28	H47	H48				
533	0	Fumaria officinalis	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	53	41	0	47	P47	P48	P67	P68				
702	0	Galeobdolon luteum	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	0	65	53	-4	63	O43	O47						
1486	702	Galeobdolon luteum ssp mont.	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	65	53	-4	63	O43							
6223	543	Galeopsis	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	2	51	34	2	41								
540	0	Galeopsis bifida	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	47	45	-2	48	R27	R47	O27	O47				
543	0	Galeopsis tetrahit	45	3.3	0	0	0	44	1	0	0	2	51	34	2	41	P47	P67	R47	R67	O27	O47	O69	
544	0	Galinsoga quadriradiata	1	0.1	0	0	0	0	1	0	0	0	46	40	8	35	P48	P68						
546	0	Galium aparine	68	5.0	0	0	3	64	1	0	0	2	27	21	4	20	R48	O48	O69					

NUM	VERW	Latijnse naam	Ftot (1371)	Ft%	Foss (270)	Fpaw (607)	Fvzp (190)	Fmrg (208)	Fmop (96)	T-opt	T-tol	KWALW	INTZH	NATZH	TEND	WRD	SOORTENGROEPEN						
550	0	Galium mollugo	24	1.8	0	0	0	24	0	27	18	0	33	27	0	30	G43	G47	G63	G67	O63		
2317	550	Galium mollugo (OLD)	1	0.1	1	0	0	0	0	27	18	0	33	27	0	30	G43	G47	G63	G67	O63		
2376	0	Galium palustre	33	2.4	6	0	18	7	2	38	21	0	44	34	-1	40	G22	G27	G28	R27	R28		
1479	2376	Galium palustre ssp palustre	29	2.1	0	0	23	6	0	38	21	0	44	34	-1	40	G22	G27	G28	R27	R28		
553	0	Galium pumilum	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	75	G43						
549	0	Galium saxatile	2	0.1	2	0	0	0	0	0	0	0	57	40	-4	53	G61	G62	O61	O62			
556	0	Galium uliginosum	10	0.7	2	0	0	8	0	29	32	0	52	40	-7	53	G22	G23	G27				
557	0	Galium verum	80	5.8	69	0	0	11	0	23	13	0	45	39	-2	44	P62	P63	G62	G63			
1481	557	Galium verum ssp verum	14	1.0	0	0	0	14	0	23	13	0	45	39	-2	44	P62	P63	G62	G63			
567	0	Gentianella germanica	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	75	G43						
569	0	Geranium columbinum	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	72	59	-3	69	G46						
570	0	Geranium dissectum	4	0.3	0	0	0	4	0	63	19	0	51	34	-1	44	P48						
571	0	Geranium molle	9	0.7	0	6	1	2	0	58	34	2	45	28	0	37	G47	G48	G67	G68			
574	0	Geranium pusillum	1	0.1	0	0	0	1	0	65	21	0	51	34	2	41	G47	G67					
576	0	Geranium robertianum	9	0.7	0	0	0	9	0	0	0	0	41	33	0	37	O47	O69					
579	0	Geum urbanum	5	0.4	0	0	0	5	0	0	0	0	29	28	-2	31	O43	O47	O63	O69			
582	0	Glechoma hederacea	169	12.3	51	38	13	59	8	62	28	0	27	21	1	23	G47	G48	G67	G68	O47	O48	O69
584	0	Glyceria fluitans	375	27.4	0	238	95	32	10	62	30	0	38	21	1	29	G28	R28	V18sa				
585	0	Glyceria maxima	71	5.2	0	2	65	1	3	53	28	0	31	20	0	26	R28	V18sa					
586	0	Glyceria notata ssp. notata	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	52	46	2	47	P28	G28	bG20	V18			
589	0	Gnaphalium uliginosum	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	40	34	0	37	P27	P47					
598	0	*Hedera helix*	*6*	*0.4*	*0*	*0*	*0*	*6*	*0*	*0*	*0*	*0*	44	32	0	38	O42	O47					
607	0	Heracleum sphondylium	65	4.7	12	0	0	53	0	53	27	0	44	27	-1	37	G48	R48	O48				
612	0	Hieracium lactucella	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	60	G22	G42					
618	0	Hieracium laevigatum	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	29	28	-2	31	G62	G67	O62				
621	0	Hieracium pilosella	26	1.9	0	0	0	26	0	20	18	0	33	27	-4	34	G62	G67					
631	0	Holcus lanatus	1104	80.5	258	484	166	145	51	60	41	0	30	13	0	22	G27	G28	G47	G48	bG40	O27	O47
632	0	Holcus mollis	31	2.3	3	0	19	6	3	37	23	0	44	27	-1	37	G47	G61	G67	O41	O42	O47	O61 O62
637	0	Hordeum secalinum	157	11.5	154	3	0	0	0	81	28	0	63	40	0	52	G48	bG40					
639	0	Humulus lupulus	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	34	27	-2	33	O27	O47					
640	0	Hydrocharis morsus-ranae	1	0.1	0	0	1	0	0	34	22	0	56	33	-4	49	W17						
647	0	Hypericum dubium	10	0.7	0	0	0	10	0	0	0	0	47	35	-2	43	G27	G47					
1482	0	Hypericum maculatum	6	0.4	0	0	0	6	0	0	0	0	47	35	-2	43	99						
649	0	Hypericum perforatum	12	0.9	0	0	0	12	0	27	18	0	34	28	0	31	G67						
651	0	Hypericum quadrangulum	4	0.3	0	0	1	3	0	46	13	0	58	41	-4	54	G27						
654	0	Hypochaeris radicata	26	1.9	3	0	1	22	0	28	19	0	34	21	-2	30	G62	G63	G67				
1928	654	Hypochaeris radicata (OLD)	57	4.2	57	0	0	0	0	28	19	0	34	21	-2	30	G62	G63	G67				
665	0	*Iris pseudacorus*	*24*	*1.8*	*0*	*0*	*19*	*5*	*0*	*37*	*17*	*0*	55	34	-2	47	*R27*	*R28*	*O27*	*O28*	*V17*	*V18*	
670	0	Juncus acutiflorus	28	2.0	0	0	0	28	0	0	0	0	47	35	-2	43	G22	G27					
682	0	Juncus alpinoart. ssp alpino.	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	80	G27						
674	0	Juncus arcticus. ssp baltic.	9	0.7	9	0	0	0	0	0	0	0	34	28	-1	32	G22	bG20	bR20				
673	0	Juncus articulatus	44	3.2	0	2	40	2	0	36	21	0	34	28	-1	32	P27	G27	G28				
675	0	Juncus bufonius	11	0.8	0	2	8	0	1	45	28	0	34	28	0	31	P27	P28	P47	P48	bP40		
1930	675	Juncus bufonius + J. ambig.	6	0.4	1	0	5	0	0	45	28	0	34	28	0	31	P23	P27	P28	bP20	P47	P48	bP40
679	0	Juncus conglomeratus	4	0.3	3	0	1	0	0	10	27	4	51	34	-5	48	G21	G22	G27	G42	R24		
680	0	Juncus effusus	103	7.5	40	8	24	27	4	36	19	0	27	21	0	24	G27	R27					
684	0	Juncus inflexus	3	0.2	0	0	0	3	0	45	18	0	40	34	0	37	G27	G28	R27				
5178	0	Juncus x kernreichgeltii	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	4	51	34	-5	48							
692	0	Knautia arvensis	26	1.9	0	0	0	26	0	33	15	0	47	46	-4	51	G43	G46					
693	0	Koeleria macrantha	1	0.1	0	0	0	1	0	23	13	0	50	39	-2	47	G63						

NUM	VERW	Latijnse naam	Ftot (1371)	Ft%	Foss (270)	Fpaw (607)	Fvzp (190)	Fmrg (208)	Fmop (96)	T-opt	T-tol	KWALW	INTZH	NATZH	TEND	WRD	SOORTENGROEPEN							
695	0	Koeleria pyramidata	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	75	G43							
700	0	Lamium album	16	1.2	0	0	0	16	0	0	0	2	28	22	3	22	G48	R48	O48					
704	0	Lamium maculatum	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	54	53	-4	58	G47	R47	O47					
706	0	Lamium purpureum var. purp.	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	2	34	28	4	27	P48							
708	0	Lapsana communis	5	0.4	0	0	0	5	0	0	0	2	33	27	2	28	P48	O48						
715	0	Lathyrus pratensis	127	9.3	101	0	1	25	0	41	22	0	34	28	-3	34	G47							
722	0	Lemna gibba	3	0.2	0	0	3	0	0	99	40	0	41	25	4	29	W18sa							
2374	723	Lemna gibba + Lemna minor	13	0.9	0	0	13	0	0	70	40	0	36	20	2	26	W17	W18sa						
723	0	Lemna minor	2	0.1	0	0	0	2	0	41	30	0	36	20	2	26	W17	W18sa						
724	0	Lemna trisulca	6	0.4	0	0	6	0	0	54	50	0	42	26	2	32	W17	W18						
725	0	Leontodon autumnalis	250	18.2	88	57	66	13	26	51	30	0	28	21	-1	26	G47	G48	bG40	G67	G68			
726	0	Leontodon hispidus	22	1.6	0	0	0	22	0	44	21	0	48	46	-4	51	G43							
727	0	Leontodon saxatilis	63	4.6	58	0	1	4	0	31	15	0	45	28	-4	41	G42	G43	G62	G63				
319	0	Leucanthemum vulgare	252	18.4	194	3	0	55	0	40	22	0	40	34	-4	41	G47	G67						
745	0	Linaria vulgaris	10	0.7	0	0	0	10	0	20	55	0	34	28	2	29	G47	G67	R47	R67				
747	0	Linum catharticum	13	0.9	0	0	0	13	0	10	36	0	47	40	-6	50	P42	G42	G43					
755	0	Lolium multiflorum	2	0.1	0	0	1	1	0	116	37	1	29	12	4	17	P48	G48						
756	0	Lolium perenne	1113	81.2	195	607	122	131	58	81	40	1	29	12	4	17	G48	bG40	G68					
761	0	Lotus corniculatus ssp corn.	117	8.5	70	1	0	46	0	28	23	0	33	27	0	30	G43	G47	G62	G63	G67			
763	0	Lotus uliginosus	110	8.0	33	0	51	26	0	36	13	0	55	27	-4	45	G27							
766	0	Luzula campestris	156	11.4	139	3	0	14	0	18	18	0	44	27	-2	38	G62	G63	G67					
772	0	Lychnis flos-cuculi	50	3.6	10	3	4	28	5	42	25	0	56	34	-5	50	G27							
780	0	Lycopus europaeus	7	0.5	0	0	3	4	0	41	17	0	38	27	0	33	G27	R27	O27	V17				
781	0	Lysimachia nemorum	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	60	O42							
782	0	Lysimachia nummularia	187	13.6	160	7	10	10	0	40	17	0	45	28	-3	40	G27	G47	O27	O47				
784	0	Lysimachia vulgaris	12	0.9	0	0	8	4	0	35	13	0	38	27	-2	35	G22	G27	G42	G47	R27	O22	O27	
785	0	Lythrum salicaria	18	1.3	0	0	8	10	0	36	22	0	38	28	0	33	R27	R28	O27	O28	V17			
790	0	Malva neglecta	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	2	40	34	2	35	P48	R48						
794	0	Matricaria recutita	5	0.4	0	0	0	5	0	0	0	2	40	27	4	30	P48	P68						
796	0	Matricaria discoidea	15	1.1	0	0	3	4	8	0	0	2	32	21	7	20	P48	trP68						
799	0	Medicago lupulina	35	2.6	3	0	0	32	0	46	18	0	0	4	34	28	0	31	G47	G67				
810	0	Melilotus altissima	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	47	41	4	40	R28	R47	R48					
813	0	Mentha aquatica	29	2.1	0	0	4	25	0	41	18	0	38	27	-2	35	G23	G27	bG20	R27	O27	V17		
1772	0	Mentha x niliaca	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	61	47	-2	56	G48							
818	0	Mentha suaveolens	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	64	47	-2	58	G46							
822	0	Mercurialis annua	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	52	40	2	44	P46	P48						
830	0	Moehringia trinervia	5	0.4	0	0	0	5	0	0	0	0	50	33	-2	44	O62	O63						
835	0	Montia fontana ssp chondro.	7	0.5	0	0	0	0	7	0	0	0	65	53	-4	63	P27	O47						
840	0	Myosotis arvensis	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	0	33	27	0	30	P47	P67	O63					
841	0	Myosotis laxa ssp cespitosa	3	0.2	0	0	3	0	0	41	14	4	51	40	-2	48	P27							
1922	0	Myosotis laxa + M. palustris	8	0.6	0	0	8	0	0	46	17	0	38	28	0	33	P27	G28	R28					
844	0	Myosotis palustris	61	4.4	0	0	36	20	5	51	19	0	38	28	0	33	G28	R28						
848	0	Myosurus minimus	1	0.1	0	0	0	0	1	0	0	0	51	45	0	48	P27	P28						
509	0	Odontites vernus ssp serot.	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	42	41	-3	45	P47	bG20	G47					
869	0	Oenanthe fistulosa	49	3.6	0	0	35	0	14	54	30	0	55	33	0	44	G28							
876	0	Ononis repens ssp repens	4	0.3	0	0	0	4	0	10	28	0	62	45	-2	56	G63							
877	0	Ononis repens ssp spinosa	3	0.2	0	0	0	3	0	49	19	0	58	40	-4	53	G46							
894	0	Origanum vulgare	13	0.9	0	0	0	13	0	49	14	0	48	47	-2	50	G43	G46						
897	0	Ornithopus perpusillus	6	0.4	6	0	0	0	0	24	14	0	51	34	-5	48	G62							
916	0	Papaver rhoeas	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	2	50	33	4	38	P47	P48	P67	P68				

NUM	VERW	Latijnse naam	Ftot (1371)	Ft%	Foss (270)	Fpaw (607)	Fvzp (190)	Fmrg (208)	Fmop (96)	T-opt	T-tol	KWALW	INTZH	NATZH	TEND	WRD	SOORTENGROEPEN
926	0	Petasites hybridus	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	2	40	34	0	37	R48
930	0	Phalaris arundinacea	292	21.3	5	135	73	20	59	72	36	0	27	21	0	24	G28 R28 O28 V18
2385	932	Phleum pratense	356	26.0	0	356	0	0	0	76	28	1	26	20	0	23	G47 G48 G67
932	0	Phleum pratense ssp pratense	250	18.2	157	0	36	41	16	76	28	1	26	20	0	23	G48
933	0	Phragmites australis	21	1.5	0	0	18	3	0	42	30	0	26	20	2	21	R27 R28 bR20 R47 R48 bR40 V17 V18
2238	0	Picea abies	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	30	H40naH60na \bV10
940	0	Pimpinella major	51	3.7	14	0	0	37	0	38	15	0	65	52	-4	63	G47
941	0	Pimpinella saxifraga	63	4.6	27	1	0	35	0	11	17	0	46	40	-2	45	G43 G46 G62 G63
946	0	Plantago lanceolata	261	19.0	171	0	16	74	0	40	26	0	27	21	-1	25	P47 P67 G47 G67
2320	947	Plantago major	42	3.1	0	42	0	0	0	76	30	2	28	22	4	21	P27 bP20 P48tr
947	0	Plantago major ssp major	67	4.9	2	0	31	23	11	76	30	2	28	22	4	21	P48tr
945	0	Plantago major ssp pleiosp.	1	0.1	0	0	1	0	0	47	19	2	46	34	-1	41	P23 P27 bP20
948	0	Plantago maritima	1	0.1	0	0	0	0	1	0	0	0	49	39	-2	46	bP20 zG20
949	0	Plantago media	28	2.0	0	0	0	28	0	37	17	0	42	41	-5	47	G43 G46
1500	0	Poa angustifolia	10	0.7	0	0	1	9	0	51	35	0	46	40	0	43	P60muG63 G67 O69
952	0	Poa annua	620	45.2	55	394	66	35	70	87	37	1	20	14	4	13	P48trP68
956	0	Poa nemoralis	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	41	40	-2	43	O62 O69
957	0	Poa palustris	2	0.1	2	0	0	0	0	47	25	0	45	39	-3	45	G27 R27
958	0	Poa pratensis	938	68.4	258	494	87	23	76	51	35	0	26	20	0	23	G47 G48 G62 G63 G67 G68
959	0	Poa trivialis	1233	89.9	228	604	180	129	92	84	35	1	19	13	1	15	G28 bG20 G48 bG40 O27 O28 O47 O48
961	0	Polygala comosa	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	75	G43
962	0	Polygala serpyllifolia	1	0.1	0	0	0	0	1	0	0	0	65	47	-6	62	G21 G41
963	0	Polygala vulgaris	4	0.3	0	0	0	4	0	9	13	0	41	40	-4	45	G42 G43 G62 G63
967	0	Polygonum amphibium	120	8.8	0	14	97	0	9	59	30	2	32	21	0	27	G27 G28 G47 G48 R28 W18
968	0	Polygonum aviculare	60	4.4	5	19	19	3	14	90	35	2	28	21	4	21	P48tr
969	0	Polygonum bistorta	12	0.9	0	0	0	12	0	0	0	0	0	0	0	50	G27 O27
972	0	Polygonum hydropiper	79	5.8	0	0	54	18	7	56	26	1	38	28	1	32	P28
976	0	Polygonum mite	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	1	51	34	1	42	P28
977	0	Polygonum persicaria	23	1.7	0	9	6	8	0	0	0	1	27	21	4	20	P48
2254	0	Populus x canadensis	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	30	H47 H48 H69
992	0	Potamogeton mucronatus	3	0.2	0	0	3	0	0	54	15	0	59	32	-2	48	W18
998	0	Potamogeton pectinatus	3	0.2	0	0	3	0	0	60	20	0	42	26	0	34	W18sabW10
1002	0	Potamogeton pusillus	1	0.1	0	0	1	0	0	49	13	0	48	32	0	40	W18
1005	0	Potentilla anglica	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	4	68	45	-5	62	G27 G42 G47
1006	0	Potentilla anserina	84	6.1	4	3	71	3	3	62	28	0	28	22	1	24	bP20 P48trG27 G28 bG20 G47 G48
1008	0	Potentilla erecta	5	0.4	2	0	0	3	0	9	14	0	50	33	-4	46	G21 G22 G41 G42
1010	0	Potentilla reptans	15	1.1	14	0	1	0	0	51	25	0	33	27	-1	31	P60muG47 G48 bG40 G67
1011	0	Potentilla sterilis	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	70	O43
1013	0	Potentilla verna	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	59	47	-4	57	G62 G63
1014	0	Primula elatior	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	55	G27 O43 O47
1017	0	Prunella vulgaris	102	7.4	62	1	0	39	0	36	17	0	34	28	-1	32	G47
1020	0	Prunus serotina	1	0.1	0	0	0	0	1	0	0	0	32	26	8	21	H41 H42 H61 H62
1021	0	Prunus spinosa	7	0.5	0	0	0	7	0	0	0	0	45	33	-2	41	H42 H43 H47
1029	0	Pulicaria dysenterica	1	0.1	0	0	0	1	0	45	14	0	45	33	0	39	G27 bG20 R27
1037	0	Quercus robur	10	0.7	0	0	5	5	0	0	0	0	38	26	0	32	H41 H42 H43 H47 H48 H61 H62 H63
1040	0	Ranunculus acris	701	51.1	248	289	50	88	26	0	0	0	33	21	0	27	G47 G48 \H69
1045	0	Ranunculus bulbosus	42	3.1	15	0	0	27	0	0	0	0	51	34	-4	47	G43 G47 G63 G67
2402	1047	Ranunculus ficaria	36	2.6	0	36	0	0	0	78	35	0	44	27	0	36	G48 O47 O48
1047	0	Ranunculus ficaria ssp bulb.	8	0.6	1	0	0	7	0	78	35	0	44	27	0	36	G48 O47 O48
1048	0	Ranunculus flammula	22	1.6	1	5	10	4	2	29	21	0	51	34	-5	48	G22 G23 G27

NUM	VERW	Latijnse naam	Ftot (1371)	Ft%	Foss (270)	Fpaw (607)	Fvzp (190)	Fmrg (208)	Fmop (96)	T-opt	T-tol	KWALW	INTZH	NATZH	TEND	WRD	SOORTENGROEPEN							
1056	0	Ranunculus repens	1029	75.1	222	450	168	113	76	71	28	0	21	15	1	17	G27	G28	G47	G48	O28	O48		
1058	0	Ranunculus sceleratus	28	2.0	0	0	27	0	1	0	0	1	39	28	3	31	P28							
1061	0	Raphanus raphanistrum	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	2	34	28	2	29	P47	P67						
1065	0	Rhinanthus alectorolophus	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	75	G43							
1067	0	Rhinanthus minor	5	0.4	0	0	0	5	0	35	13	0	47	40	-7	51	G42	G43	G62	G63				
1074	0	Rorippa amphibia	17	1.2	0	0	10	2	5	0	0	0	45	28	0	37	R28	V17	V18					
5201	859	Rorippa microph.+ R.nast-aq.	20	1.5	0	0	20	0	0	55	36	0	43	33	0	38	P27	W17	W18					
1076	0	Rorippa palustris	4	0.3	0	0	1	3	0	0	0	1	34	28	1	30	P28	P48						
1078	0	Rorippa sylvestris	6	0.4	0	0	0	3	3	0	0	1	40	33	3	34	P28	P48	G48					
6450	0	Rosa	2	0.1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	40	H43	H47	H63	H69				
1080	0	Rosa arvensis	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	75	O43	O47						
1643	0	Rosa canina	8	0.6	0	0	0	8	0	0	0	0	41	33	-4	41	H43	H47	H63	H69				
6452	1634	Rubus	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	0	38	26	2	30								
1089	0	Rubus caesius	5	0.4	0	0	0	5	0	0	0	4	43	26	2	33	G43	G63	R47	O27	O47	O63		
1634	0	Rubus fruticosus	15	1.1	0	0	1	14	0	0	0	0	38	26	2	30	R44	R47	R64	R67	O41	O42	O47	O61
6454	0	Rumex	2	0.1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	30							\O62	O69
1093	0	Rumex acetosa	689	50.3	248	169	128	82	62	53	32	0	32	21	-1	28	G27	G47						
1094	0	Rumex acetosella	16	1.2	10	0	1	5	0	15	28	0	27	21	0	24	P61	P62	P67					
1095	0	Rumex x pratensis	4	0.3	0	0	4	0	0	0	0	1	43	22	4	29	P48	G48						
1097	0	Rumex conglomeratus	35	2.6	0	0	24	11	0	0	0	0	49	28	0	39	G28	O28						
1098	0	Rumex crispus	25	1.8	0	3	12	4	6	78	34	1	28	22	3	22	P48	bP40	G48					
1099	0	Rumex hydrolapathum	2	0.1	0	0	2	0	0	0	0	0	50	28	-2	41	V17	V18						
1101	0	Rumex obtusifolius	76	5.5	0	6	13	29	28	90	30	1	43	22	4	29	G48	R48	O48					
1102	0	*Rumex palustris*	2	0.1	0	0	2	0	0	0	0	2	57	46	0	52	P28							
1103	0	Rumex sanguineus	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	48	47	-2	50	O47							
1106	0	Rumex thyrsiflorus	4	0.3	4	0	0	0	0	0	0	0	49	53	-2	53	G47							
1112	0	Sagina procumbens	27	2.0	0	0	23	2	2	41	21	0	33	21	4	23	P40	muP47	P48	trP60	muP67			
1114	0	Sagittaria sagittifolia	1	0.1	0	0	1	0	0	34	15	0	50	34	-4	46	V17	V18	W17	W18				
1116	0	Salix alba	6	0.4	0	0	0	6	0	0	0	0	38	26	0	32	H27	H28	H47	H48				
1118	0	Salix caprea	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	40	34	0	37	H47							
1133	0	Sambucus nigra	8	0.6	0	0	0	8	0	0	0	0	33	27	0	30	H47	H48	H69pi					
1136	0	Sanguisorba minor	18	1.3	0	0	0	18	0	33	13	0	54	47	-4	55	G43	G63						
1143	0	Satureja vulgaris	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	60	G43							
1147	0	Scabiosa columbaria	8	0.6	0	0	0	8	0	0	0	0	0	0	0	60	G43							
1156	0	*Scirpus maritimus*	47	3.4	0	0	47	0	0	0	0	0	44	33	0	39	R28	bR20	zR20	V18	bV10			
1159	0	Scirpus setaceus	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	46	38	-2	44	P22							
1160	0	Scirpus sylvaticus	29	2.1	0	0	0	29	0	33	13	0	42	41	-2	44	G27	R27	O27					
1167	0	Scrophularia auriculata	33	2.4	0	0	0	33	0	0	0	0	59	47	-2	55	R27							
1170	0	Scrophularia nodosa	8	0.6	0	0	0	8	0	0	0	0	29	28	0	29	O42	O47						
1173	0	Scutellaria galericulata	3	0.2	0	0	0	3	0	45	26	0	38	28	-3	36	G27	R27	O27					
1182	0	Selinum carvifolia	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	65	G22	O42						
1183	0	Senecio aquaticus	2	0.1	0	0	0	0	2	63	22	0	56	33	-1	46	G27							
1733	0	Senecio inaequidens	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	75	R47							
2290	1188	Senecio jacobaea	2	0.1	2	0	0	0	0	36	22	0	47	28	-1	39	P46	P63	P67	G63	G67	O63		
1188	0	Senecio jacobaea ssp jacob.	29	2.1	0	0	0	29	0	36	22	0	47	28	-1	39	P46	P63	P67	G63	G67			
1187	0	Senecio nemorensis ssp fuch.	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	60	O43	O47						
1191	0	Senecio viscosus	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	0	52	40	4	42	P63	roP67						
1192	0	Senecio vulgaris	8	0.6	0	0	6	2	0	0	0	2	27	21	4	20	P48	P68						
807	0	Silene dioica	35	2.6	0	0	2	33	0	40	18	0	45	33	0	39	O47							
1206	0	Silene vulgaris	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	0	48	47	0	48	G43	G46						

NUM	VERW	Latijnse naam	Ftot (1371)	Ft%	Foss (270)	Fpaw (607)	Fvzp (190)	Fmrg (208)	Fmop (96)	T-opt	T-tol	KWALW	INTZH	NATZH	TEND	WRD	SOORTENGROEPEN						
1207	0	Sinapis arvensis	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	2	33	27	4	26	P48						
6493	0	Sisymbrium	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	30							
1211	0	Sisymbrium officinale	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	2	28	22	4	21	P48	P68					
1218	0	Solanum dulcamara	14	1.0	0	0	2	12	0	0	0	2	27	21	2	22	R27	O27	V17				
2323	1219	Solanum nigrum	3	0.2	0	1	2	0	0	0	0	2	34	28	4	27	P48	P68					
1219	0	Solanum nigrum subsp. nigrum	3	0.2	0	0	3	0	0	0	0	2	34	28	4	27	P48	P68					
1222	0	Solidago virgaurea	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	45	G42	O42					
1224	0	Sonchus asper	8	0.6	0	0	4	4	0	0	0	2	34	28	4	27	P48						
1225	0	Sonchus oleraceus	6	0.4	0	0	0	6	0	0	0	2	28	22	4	21	P48						
1227	0	Sorbus aucuparia	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	0	44	27	0	36	H22	H27	H41	H42	H47	H61	H62
1533	0	Sparganium erectum ssp erec.	14	1.0	0	0	14	0	0	42	25	0	38	27	-2	35	V17	V18					
1234	0	Spergula arvensis	1	0.1	1	0	0	0	0	0	0	0	36	34	2	33	P67						
1241	0	Spirodela polyrhiza	9	0.7	0	0	9	0	0	82	42	0	42	26	2	32	W18sa						
1244	0	Stachys officinalis	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	75	G43						
1245	0	Stachys palustris	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	38	28	0	33	P48	R28	O28				
1246	0	Stachys sylvatica	22	1.6	0	0	0	22	0	0	0	0	41	34	-2	40	D43	O47					
847	0	Stellaria aquatica	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	2	51	41	0	46	P28	G28					
1248	0	Stellaria graminea	137	10.0	128	1	1	7	0	47	30	0	33	27	-3	33	G47	G67					
1249	0	Stellaria holostea	6	0.4	0	0	0	6	0	0	0	0	42	41	-2	44	D42	O43					
1250	0	Stellaria media	367	26.8	12	178	70	38	69	94	34	1	21	15	4	14	P48	P68					
1253	0	Stellaria nemorum	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	85	O27	O28					
1247	0	Stellaria uliginosa	47	3.4	0	0	25	13	9	0	0	0	46	33	0	40	P28						
1258	0	Succisa pratensis	9	0.7	2	0	0	7	0	11	26	0	41	40	-8	49	G22	G42					
1259	0	Symphytum officinale	2	0.1	0	0	0	2	0	55	23	0	45	28	0	37	G27	G47	G48	R27	R28	O27	O28
1260	0	Tanacetum vulgare	4	0.3	2	0	0	2	0	0	0	0	40	28	0	34	R47	R67					
6517	2430	Taraxacum	104	7.6	13	0	0	0	91	72	35	1	21	15	3	15	G47	G48	G68				
1264	2430	Taraxacum officinale (OLD)	125	9.1	0	0	125	0	0	72	35	1	21	15	3	15	G47	G48	G68				
1767	2430	Taraxacum officinale (OLD)	652	47.6	178	434	0	40	0	72	35	1	21	15	3	15	G47	G48	G68				
2430	0	Taraxacum officinale s.s.	48	3.5	0	0	1	47	0	72	35	1	21	15	3	15	G47	G48	G68				
1265	0	Taraxacum palustre	2	0.1	0	0	2	0	0	0	0	0	59	47	-6	59	G22	G27	bG20				
1282	0	Thlaspi perfoliatum	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	80	P43						
1283	0	Thymus pulegioides	17	1.2	0	0	0	17	0	11	13	0	57	40	-2	51	G43	G63					
1289	0	Torilis japonica	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	36	34	-1	36	D47	D69					
1954	0	Tragopogon pratensis	3	0.2	0	0	0	3	0	40	17	0	36	31	-4	38	G47	G63	G67				
1299	0	Trifolium dubium	30	2.2	14	3	0	13	0	45	28	0	33	21	-1	28	G47	G67					
1300	0	Trifolium fragiferum	1	0.1	0	0	1	0	0	55	23	0	56	34	-1	46	G27	bG20	G47	bG40			
1305	0	Trifolium pratense	232	16.9	141	8	5	78	0	46	22	0	27	21	0	24	G47	G48					
1306	0	Trifolium repens	918	67.0	187	425	117	110	79	63	32	0	20	14	1	16	G27	G28	bG20	G47	G48	bG40	
1311	0	Triglochin palustris	36	2.6	0	0	36	0	0	56	23	0	44	33	-2	41	G27	G28	bG20				
1312	0	Trisetum flavescens	289	21.1	242	6	0	41	0	40	15	0	45	33	-3	42	G46						
1839	0	Triticum aestivum	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	30							
1321	0	Urtica dioica	97	7.1	0	4	23	67	3	65	35	2	26	20	3	20	R48	R68	O28	O48	O69		
1333	0	Valeriana officinalis	11	0.8	0	0	3	8	0	0	0	0	34	28	-2	33	R27	R28	O27	O28			
1343	0	Verbascum thapsus	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	53	47	0	50	P63	roP67					
1344	0	Verbena officinalis	1	0.1	0	0	0	1	0	0	0	0	48	47	-4	52	G46						
1347	0	Veronica arvensis	15	1.1	5	0	0	10	0	42	19	0	40	28	0	34	P47	P67	G43	G47	G63	G67	
1349	0	Veronica beccabunga	22	1.6	0	0	2	20	0	0	0	0	46	40	0	43	P27	P28					
1350	0	Veronica catenata	2	0.1	0	0	2	0	0	51	14	0	51	40	6	40	P27	P28	W17dv	W18			
1351	0	Veronica chamaedrys	117	8.5	89	2	0	24	2	36	23	0	46	34	-1	41	G47	O47					
1352	0	Veronica hederifolia	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	53	41	-2	49	P67	O69					

NUM	VERW	Latijnse naam	Ftot (1371)	Ft%	Foss (270)	Fpaw (607)	Fvzp (190)	Fmrg (208)	Fmop (96)	T-opt	T-tol	KWALW	INTZH	NATZH	TEND	WRD	SOORTENGROEPEN							
1896	0	Veronica filiformis	2	0.1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	40	G47	G67						
1363	0	Veronica serpyllifolia	15	1.1	8	0	0	2	5	51	37	0	40	34	-1	38	G47							
1369	0	Vicia cracca	182	13.3	173	0	4	5	0	38	22	0	28	22	-1	26	G47	R47						
1370	0	Vicia hirsuta	1	0.1	0	0	0	1	0	36	18	0	40	34	2	35	P67							
1960	1368	Vicia sativa	3	0.2	0	0	0	3	0	53	17	0	34	28	-1	32	G43	G47	G63	G67				
1373	0	Vicia sepium	5	0.4	0	0	0	5	0	44	19	0	46	34	-1	41	R47	O47						
1378	0	Viola arvensis	3	0.2	0	0	0	3	0	0	0	0	40	28	2	32	P47	P67						
1382	0	Viola hirta	6	0.4	0	0	0	6	0	22	15	0	48	47	-4	52	G63	O63						
1384	0	Viola odorata	4	0.3	0	0	0	4	0	0	0	0	52	40	-2	48	O47							
2131	0	Draadwier	5	0.4	0	0	5	0	0	42	34	0	36	25	0	31	P28	bP20	zP20	W17	W18	bW10		
2132	0	Enteromorpha	2	0.1	0	0	2	0	0	65	15	0	40	29	0	35	P28	bP20	zP20	W18	bW10			
2134	0	Hydrodictyon reticulata	1	0.1	0	0	1	0	0	74	11	0	43	32	0	38	W18sa							
2135	0	Vaucheria	2	0.1	0	0	2	0	0	50	18	0	40	29	0	35	W17	W18						
2152	0	Chara vulgaris var. longibr.	1	0.1	0	0	1	0	0	42	10	0	41	35	-4	42	W12	W13	W17	bW10				
2515	0	Amblystegium serpens	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	O47	O63						
2567	0	Brachythecium rutabulum	28	2.0	0	0	28	0	0	0	0	0	0	0	0	0	G27	G47	G67	O22	O27	O42	O47	O62
2619	0	Calliergon cordifolium	2	0.1	0	0	2	0	0	31	13	0	48	37	0	43	G22	G27	V17				\063	O69
2620	0	Calliergonella cuspidata	4	0.3	0	0	4	0	0	31	19	0	0	0	0	0	G22	G23	G27	O22				
2642	0	*Ceratodon purpureus*	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0								
2701	0	Drepanocladus aduncus	6	0.4	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	P23	P27	W13	W17				
2729	0	Eurhynchium praelongum	11	0.8	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	O47	O48	O69					
2791	0	Hypnum imponens	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0								
2802	0	Leptobryum pyriforme	14	1.0	0	0	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0								
2820	0	Mnium hornum	1	0.1	0	0	1	0	0	0	0	0	38	27	0	33								
2872	0	Physcomitrium pyriforme	9	0.7	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0								
2920	0	Pohlia nutans	3	0.2	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	G21	G41	G61	O41	O61			
2976	0	Rhytidiadelphus squarrosus	8	0.6	0	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	G22	G27	G42	G47	G62	G67		

BIJLAGE 2
Soortensamenstelling van opnamelocaties in de Veenzijdse Polder

Een overzicht van de soortensamenstelling in graslanden en oevers en greppels, geordend naar beheersvariant en naar jaar van opname. Bovenaan de kolommen staat voor de betreffende beheersvariant:

- N het aantal opnamen (N)
- %pr de gemiddelde presentie in de opnamen
- Gbd% de gemiddelde bedekking, berekend als gemiddelde voor de opnamen waarin de soort voorkomt

De beheersvarianten en de verdeling van de opnamen erin over graslanden en oevers en greppels is als volgt:

		gras-landen	oevers en greppels
Z-Z	voor 1985 intensief, zware bemesting, na 1985 idem	7	1
Z-LO	voor 1985 intensief, zware bemesting, na 1985 extensief lichte bemesting (15 opn) of zonder bemesting (2 opn)	9	8
L-L	voor 1985 extensief, lichte bemesting, na 1985 idem	4	6
0-0	voor 1985 extensief, zonder bemesting, na 1985 idem	7	9

De mossen staan achteraan in de tabel, en zijn alleen in 1990 geïnventariseerd.

			O-O				L-L				Z-LO				Z-Z			
			1980		1990		1980		1990		1980		1990		1980		1990	
nr	Afkorting		N= 8		N= 8		N= 10		N= 10		N= 17		N= 17		N= 16		N= 16	
			%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%
4	ACHIL MIL	1	.		.		.		.		.		.		6.	0.	.	
5	ACHIL PTA	1	13.	0.	.		10.	1.	.		18.	0.	6.	0.	.		.	
7	ACORU CAL	1	13.	0.	.		.		.		.		.		6.	1.	6.	1.
1544	AGROS CAN	1	13.	1.	25.	4.	.		.		.		.		.		.	
18	AGROS STO	1	88.	9.	63.	2.	100.	5.	80.	21.	100.	10.	94.	11.	94.	12.	81.	9.
19	AGROS CAP	1	25.	0.	50.	6.	.		60.	16.	24.	1.	71.	9.	6.	0.	13.	19.
28	ALISM PLA	1	.		.		.		.		6.	0.	.		.		.	
36	ALNUS GLU	1	13.	0.	.		.		.		.		.		.		.	
40	ALOPE GEN	1	25.	5.	25.	1.	30.	1.	70.	2.	47.	0.	88.	11.	44.	1.	94.	3.
42	ALOPE PRA	1	.		38.	1.	10.	0.	60.	7.	41.	2.	35.	1.	31.	2.	50.	5.
60	ANGEL SYL	1	.		.		.		.		.		6.	0.	.		.	
66	ANTHO ODO	1	75.	18.	75.	44.	20.	1.	90.	9.	12.	0.	76.	8.	.		6.	19.
78	APIUM NOD	1	.		.		.		.		.		6.	9.	25.	0.	19.	0.
135	BELLI PER	1	.		13.	0.	40.	2.	40.	0.	18.	0.	29.	0.	25.	0.	13.	0.
141	BIDEN CER	1	.		.		.		.		.		.		19.	3.	.	
161	BROMU HOR	1	.		.		.		40.	0.	12.	0.	41.	1.	.		.	
171	BUTOM UMB	1	.		.		.		.		6.	0.	6.	0.	6.	0.	.	
200	CAPSE BUR	1	.		.		.		.		.		.		.		19.	0.
203	CARDM HIR	1	13.	0.	13.	0.	.		.		.		.		.		6.	0.
1462	CARDM PRA	1	38.	1.	50.	1.	70.	0.	70.	0.	76.	1.	76.	0.	34.	3.	38.	0.
211	CAREX ACU	1	.		38.	0.	20.	1.	20.	5.	12.	0.	24.	1.	6.	0.	.	
225	CAREX DIT	1	50.	0.	25.	0.	40.	0.	50.	4.	24.	3.	35.	1.	.		6.	0.
235	CAREX HIR	1	63.	0.	13.	0.	50.	1.	40.	5.	41.	0.	65.	1.	31.	0.	44.	1.
244	CAREX NIG	1	50.	3.	50.	23.	10.	0.	40.	0.	12.	1.	18.	0.	.		.	
246	CAREX OVA	1	.		25.	1.	.		.		.		.		.		.	
259	CAREX RIP	1	13.	0.	.		.		.		.		.		.		.	
274	CATAB AQU	1	.		.		.		.		.		6.	1.	.		6.	0.
295	CERAS GLO	1	.		.		.		10.	0.	.		.		.		.	
296	CERAS F-V	1	25.	0.	63.	0.	40.	0.	90.	0.	59.	0.	82.	0.	50.	0.	44.	0.
331	CIRSI ARV	1	13.	0.	13.	0.	50.	0.	.		59.	0.	24.	3.	38.	0.	19.	0.
335	CIRSI PAL	1	13.	0.	38.	3.	.		.		12.	0.	6.	0.	.		.	
386	CYNOS CRI	1	.		13.	9.	.		10.	0.	.		6.	0.	.		6.	0.
390	DACTY GLO	1	.		.		.		.		12.	1.	6.	0.	.		.	
397	DESCH CES	1	63.	3.	63.	15.	10.	0.	20.	4.	35.	5.	47.	6.	19.	1.	13.	9.
437	ELEOC P-P	1	38.	0.	38.	0.	60.	6.	60.	16.	35.	1.	18.	1.	25.	2.	25.	0.
446	ELYMU REP	1	.		13.	1.	.		.		6.	0.	24.	1.	13.	1.	38.	3.
451	EPILO HIR	1	13.	0.	.		.		.		6.	0.	6.	0.	6.	0.	38.	0.

		O-O				L-L				Z-LO				Z-Z			
		1980				1980				1980				1980			
		1990				1990				1990				1990			
nr	Afkorting	N=	8	N=	8	N=	10	N=	10	N=	17	N=	17	N=	16	N=	16
		%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%
457	EPILO PAR 1	13.	0.	.		.		10.	0.	12.	0.	.		6.	0.	.	
1642	EPILO TET 1	.		13.	0.	.		.		18.	0.	29.	0.	.		19.	0.
463	EQUIS FLU 1	.		.		20.	0.	20.	0.	12.	0.	.		6.	1.	13.	23.
465	EQUIS *LI 1	.		.		.		.		.		6.	0.	.		6.	0.
466	EQUIS PAL 1	63.	1.	63.	2.	10.	0.	.		6.	0.	6.	0.	13.	1.	6.	0.
519	FESTU PRA 1	13.	0.	38.	1.	.		40.	0.	29.	3.	47.	0.	19.	1.	6.	0.
520	FESTU R-C 1	13.	3.	25.	3.	10.	0.	10.	3.	29.	1.	24.	6.	6.	9.	13.	19.
526	FILIP ULM 1	.		13.	0.	.		.		.		6.	0.	.		.	
546	GALIU APA 1	.		.		.		.		.		.		.		6.	0.
1479	GALIU PAL 1	.		13.	3.	60.	2.	40.	4.	30.	0.	35.	3.	25.	1.	25.	1.
582	GLECH HED 1	13.	9.	13.	0.	.		.		6.	0.	.		19.	0.	13.	4.
584	GLYCE FLU 1	63.	8.	50.	0.	50.	4.	50.	9.	71.	3.	65.	1.	44.	18.	44.	15.
585	GLYCE MAX 1	25.	63.	.		60.	6.	50.	6.	47.	19.	41.	18.	44.	7.	44.	5.
631	HOLCU LAN 1	88.	23.	88.	29.	90.	20.	100.	11.	100.	21.	100.	32.	75.	22.	81.	17.
632	HOLCU MOL 1	.		25.	19.	10.	1.	20.	5.	6.	38.	35.	19.	6.	0.	6.	19.
651	HYPER QUA 1	.		13.	0.	.		.		.		.		.		.	
654	HYPOC RAD 1	.		.		.		10.	0.	.		.		.		.	
665	IRIS PSE 1	50.	0.	50.	2.	.		.		6.	0.	.		.		.	
673	JUNCU ART 1	13.	0.	.		40.	4.	60.	5.	24.	0.	41.	5.	13.	0.	25.	0.
1930	JUNCU BUF 1	.		.		20.	2.	.		6.	0.	24.	0.	13.	4.	25.	2.
679	*JUNCU CON* 1	.		13.	0.	.		.		.		.		.		.	
680	JUNCU EFF 1	25.	2.	75.	3.	.		.		.		24.	0.	6.	0.	.	
5178	JUNCU *KE 1	.		13.	0.	.		.		.		.		.		.	
715	LATHY PRA 1	.		.		.		10.	0.	.		.		.		.	
2374	LEMNA MIN 1	.		.		.		10.	1.	6.	0.	18.	0.	.		.	
725	LEONT AUT 1	13.	0.	50.	0.	30.	0.	40.	0.	24.	0.	35.	0.	25.	0.	13.	1.
755	*LOLIU MUL* 1	.		.		.		.		.		6.	0.	.		.	
756	LOLIU PER 1	38.	1.	13.	0.	50.	29.	60.	25.	71.	29.	65.	27.	63.	57.	81.	27.
763	LOTUS ULI 1	38.	0.	50.	16.	50.	1.	50.	6.	35.	0.	41.	6.	19.	0.	13.	0.
772	LYCHN FLO 1	.		.		10.	0.	20.	0.	.		.		.		.	
780	LYCOP EUR 1	.		.		.		.		.		.		6.	0.	6.	0.
782	LYSIM NUM 1	.		.		20.	0.	10.	0.	.		12.	0.	6.	0.	.	
784	*LYSIM VUL* 1	.		50.	9.	.		.		.		.		.		.	
785	LYTHR SAL 1	13.	0.	38.	0.	10.	0.	.		.		6.	0.	.		.	
796	MATRI DIS 1	.		.		.		.		6.	0.	.		6.	0.	6.	0.
813	MENTH AQU 1	.		.		.		.		.		.		13.	0.	13.	0.
844	MYOSO PAL 1	13.	0.	.		60.	3.	60.	2.	29.	0.	35.	0.	25.	0.	25.	3.
869	OENAN FIS 1	.		.		60.	5.	30.	1.	29.	1.	29.	0.	25.	0.	19.	0.
930	*PHALA ARU* 1	75.	3.	38.	6.	40.	1.	70.	6.	35.	7.	47.	5.	19.	1.	50.	3.
932	PHLEU P-P 1	13.	0.	13.	0.	20.	1.	10.	0.	41.	2.	6.	0.	13.	1.	13.	2.
933	PHRAG AUS 1	38.	6.	63.	18.	10.	19.	10.	63.	.		6.	0.	.		.	
945	PLANT M-P 1	.		.		.		.		.		6.	0.	.		.	
946	PLANT LAN 1	13.	0.	38.	0.	20.	0.	20.	14.	.		.		.		.	
947	PLANT M-M 1	.		.		.		10.	0.	18.	0.	18.	0.	19.	0.	19.	0.
1500	POA ANG 1	.		.		.		.		.		6.	0.	.		.	
952	POA ANN 1	13.	0.	.		20.	4.	10.	0.	29.	1.	24.	0.	56.	4.	56.	4.
958	POA PRA 1	38.	3.	13.	3.	10.	3.	40.	0.	41.	2.	65.	1.	19.	3.	44.	2.
959	POA TRI 1	100.	15.	100.	12.	100.	24.	90.	29.	100.	21.	100.	30.	94.	14.	100.	38.
967	POLYN AMP 1	63.	0.	38.	0.	60.	1.	70.	1.	59.	0.	76.	0.	31.	0.	44.	0.
968	POLYN AVI 1	.		.		.		.		.		.		13.	0.	13.	0.
972	POLYN HYD 1	25.	0.	13.	0.	50.	1.	30.	1.	41.	0.	18.	0.	63.	1.	38.	0.
976	POLYN MIT 1	.		.		.		.		.		.		6.	0.	.	
977	POLYN PER 1	.		.		.		.		12.	0.	.		13.	0.	6.	0.
1006	POTEN ANS 1	13.	0.	.		50.	0.	50.	0.	53.	0.	71.	0.	38.	0.	31.	0.
1010	POTEN REP 1	.		13.	0.	.		.		.		.		.		.	
1037	QUERC ROB 1	.		13.	0.	.		.		.		.		.		.	
1040	*RANUN ACR* 1	25.	0.	63.	0.	40.	1.	50.	0.	18.	0.	24.	0.	6.	1.	13.	0.
1048	RANUN FLA 1	25.	0.	25.	0.	.		.		.		.		.		.	
1056	RANUN REP 1	75.	1.	88.	6.	90.	1.	100.	1.	94.	1.	100.	2.	69.	0.	81.	2.
1058	RANUN SCE 1	.		.		20.	0.	30.	0.	.		35.	0.	19.	0.	38.	0.
1074	RORIP AMP 1	.		.		10.	0.	10.	0.	.		6.	0.	25.	0.	13.	0.
1076	RORIP PAL 1	.		.		.		.		.		.		6.	0.	.	
5201	RORIP MIC 1	.		.		.		.		12.	0.	24.	0.	19.	0.	19.	0.
1093	RUMEX ACE 1	88.	4.	100.	9.	70.	1.	70.	2.	53.	3.	82.	4.	50.	0.	25.	0.
1095	RUMEX *PR 1	25.	0.	.		.		.		.		.		6.	0.	.	
1097	RUMEX CON 1	.		25.	0.	10.	0.	20.	0.	24.	0.	24.	0.	.		19.	0.
1098	RUMEX CRI 1	13.	0.	.		.		20.	0.	.		.		19.	0.	13.	0.
1101	RUMEX OBT 1	13.	0.	.		10.	0.	.		.		.		6.	0.	19.	0.
1102	RUMEX PAL 1	.		.		.		.		12.	0.	.		.		.	
1112	SAGIN PRO 1	.		.		10.	9.	30.	1.	18.	1.	35.	1.	13.	2.	13.	4.
1114	SAGIT SAG 1	.		.		.		.		.		.		6.	0.	.	
1156	SCIRP MAR 1	13.	0.	.		40.	0.	50.	1.	29.	0.	41.	3.	25.	0.	25.	1.
1192	SENEC VUL 1	.		.		.		.		.		.		6.	0.	13.	0.
1224	SONCH ASP 1	.		.		.		.		.		6.	0.	.		13.	0.
1533	SPARG E-E 1	.		.		.		10.	0.	12.	0.	18.	0.	13.	0.	19.	0.

nr	Afkorting		O-O 1980 N= 8 %pr	O-O 1980 N= 8 Gbd%	O-O 1990 N= 8 %pr	O-O 1990 N= 8 Gbd%	L-L 1980 N= 10 %pr	L-L 1980 N= 10 Gbd%	L-L 1990 N= 10 %pr	L-L 1990 N= 10 Gbd%	Z-LO 1980 N= 17 %pr	Z-LO 1980 N= 17 Gbd%	Z-LO 1990 N= 17 %pr	Z-LO 1990 N= 17 Gbd%	Z-Z 1980 N= 16 %pr	Z-Z 1980 N= 16 Gbd%	Z-Z 1990 N= 16 %pr	Z-Z 1990 N= 16 Gbd%
1241	SPIRO POL	1	.		.		.		10.	1.	.		6.	0.	.		.	
1247	STELL ULI	1	.		13.	1.	.		10.	1.	6.	0.	18.	1.	13.	0.	50.	0.
1250	STELL MED	1	25.	0.	.		40.	0.	.		35.	0.	6.	0.	56.	1.	63.	4.
1264	TARAX OFF	1	50.	0.	75.	0.	40.	0.	60.	0.	60.	1.	94.	1.	56.	0.	56.	0.
1300	TRIFO FRA	1	.		.		.		.		6.	0.	.		.		.	
1305	TRIFO PRA	1	.		.		.		20.	0.	.		.		13.	0.	.	
1306	TRIFO REP	1	25.	0.	25.	0.	70.	4.	70.	15.	53.	1.	76.	14.	63.	2.	56.	3.
1311	TRIGL PAL	1	.		.		60.	1.	60.	1.	29.	0.	29.	3.	38.	1.	.	
1321	URTIC DIO	1	50.	5.	25.	0.	.		.		6.	0.	6.	0.	6.	1.	6.	0.
1333	VALER OFF	1	.		.		.		.		.		6.	0.	.		.	
1349	VERON BEC	1	.		.		.		.		.		.		6.	0.	6.	0.
1350	VERON CAT	1	.		.		.		.		.		6.	0.	6.	0.	.	
1369	VICIA CRA	1	13.	0.	13.	0.	.		.		.		.		.		.	
1556		1	.		.		.		10.	1.	.		.		.		.	
2192		1	13.	3.	.		10.	9.	.		6.	19.	.		.		.	
MOSSEN																		
2567	BRACT RUT	1	.		88.	7.	.		30.	3.	.		24.	4.	.		6.	9.
2620	CALLG CUS	1	.		25.	5.	.		10.	0.	.		.		.		.	
2642	CERAD PUR	1	.		.		.		.		.		6.	0.	.		.	
2701	DREPA ADU	1	.		.		.		40.	15.	.		6.	0.	.		6.	0.
2729	EURHY PRA	1	.		50.	2.	.		.		.		6.	0.	.		6.	3.
2802	LPTBR PYR	1	.		13.	3.	.		10.	3.	.		29.	2.	.		31.	2.
2820	MNIUM HOR	1	.		13.	0.	.		.		.		.		.		.	
2872	PHYSM PYR	1	.		13.	0.	.		.		.		6.	3.	.		31.	1.
2920	POHLI NUT	1	.		13.	0.	.		.		.		12.	1.	.		.	
2976	RHYTD SQU	1	.		38.	15.	.		.		.		.		.		.	

BIJLAGE 3

Veranderingen in indicatie-waarden in opnamen in de Veenzijdse Polder waar tussen 1977 en 1990 meer dan twee keer is gemonsterd (begin-, buig- en eindpunten geven de opnamen weer; de overige waarden zijn geïnterpoleerd). Weergegeven zijn het bedekkingsaandeel van voedselarme tot matig voedselrijke soorten (A, doorgetrokken lijn) en de Toewijs-waarden (T, onderbroken lijn).

proefvlak 1010, zonder bemesting (0-0)

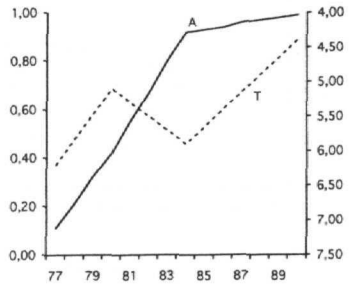

proefvlak 1020, zonder bemesting (0-0)

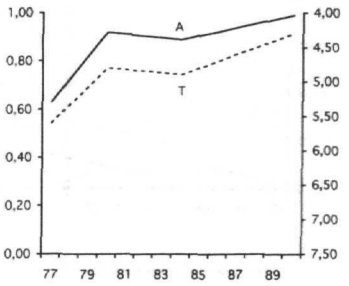

proefvlak 2911, zonder bemesting (0-0)

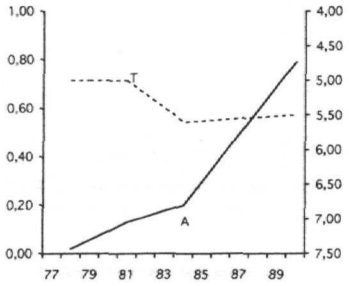

proefvlak 2912, zonder bemesting (0-0)

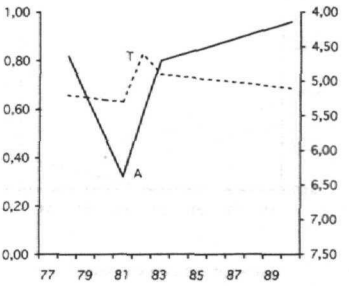

proefvlak 2920, zonder bemesting (0-0)

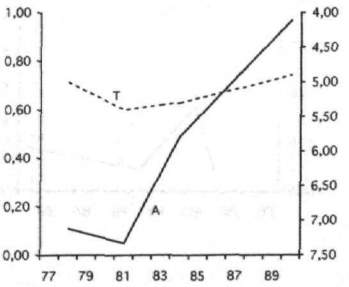

proefvlak 2230, lichte bemesting (Z-L0)

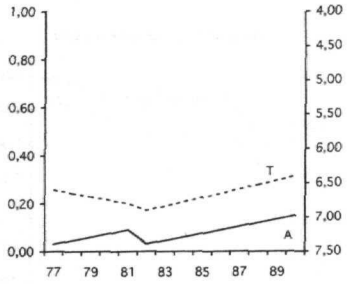

proefvlak 2502, lichte bemesting (Z-L0)

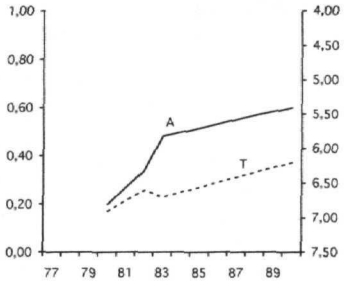

proefvlak 2522, lichte bemesting (Z-L0)

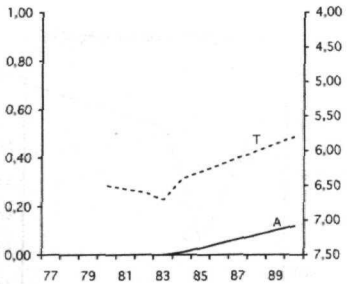

proefvlak 2531, lichte bemesting (Z-L0)

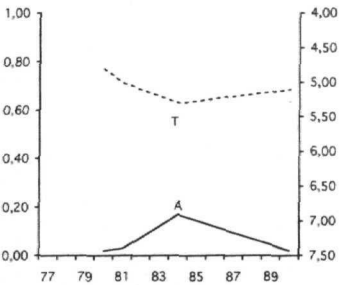

proefvlak 2532, lichte bemesting (Z-L0)

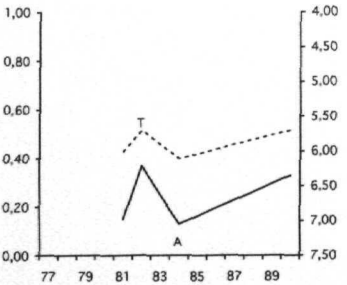

proefvlak 2561, lichte bemesting (Z-L0)

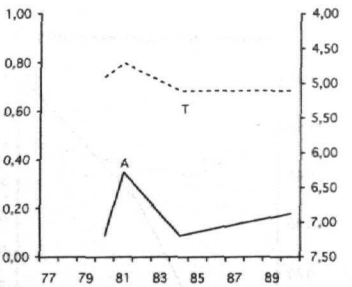

proefvlak 3040, lichte bemesting (Z-L0)

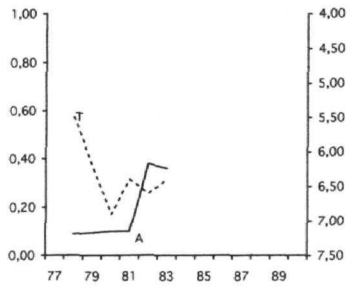

proefvlak 3282, lichte bemesting (Z-L0)

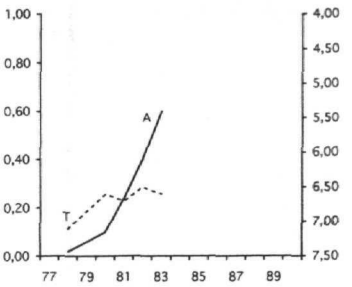

proefvlak 3522, lichte bemesting (Z-L0)

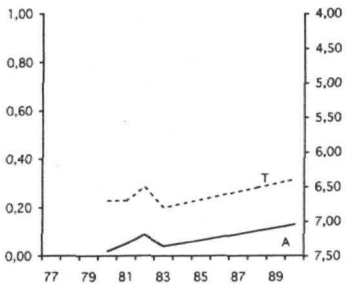

proefvlak 3732, lichte bemesting (Z-L0)

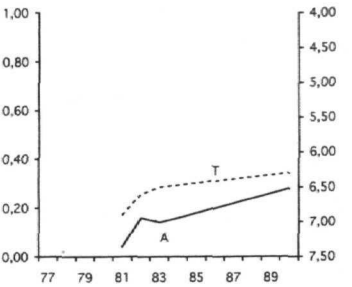

proefvlak 3762, lichte bemesting (Z-L0)

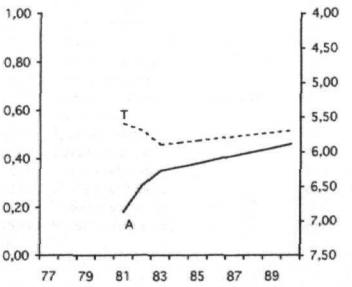

BIJLAGE 4

Lijst van soorten waarvoor in het kader van dit onderzoek een natuurwaarde geschat is. Behalve waar anders vermeld is deze schatting gemaakt naar analogie met soorten met een vergelijkbaar geachte zeldzaamheid (ontleend aan de betreffende UFK's).

Achtereenvolgens zijn weergegeven het soortsnummer, de soortsnaam, de geschatte natuurwaarde en incidenteel de argumenten voor de schatting.

2423	Apera interrupta	75	
74	Aphanes arvensis	60	
603	Avenula pratensis	80	
150	Brachypodium pinnatum	65	
157	Bromus erectus	65	
196	Campanula rapunculus	50	
233	Carex flava	75	
247	Carex pallescens	55	
323	Chrysosplenium oppositifolium	60	
330	Cirsium acaule	75	
339	Clematis vitalba	55	
355	Cornus sanguinea	45	
6192	*Epilobium*	30	
469	Equisetum telmateia	65	
1473	Festuca ovina subsp. ovina	75	
553	Galium pumilum	75	
567	Gentianella germanica	75	
612	Hieracium lactucella	60	
1482	Hypericum maculatum	43	(= H. dubium)
682	Juncus alpinoarticulatus ssp. alpino.	80	
674	Juncus arcticus (subsp. balticus)	32	(vergissing: = J. articulatus)
5178	Juncus x kernreichgeltii	48	(= J. effusus x subuliflorus)
695	Koeleria pyramidata	75	
755	Lolium multiflorum	17	(als L. perenne)
781	Lysimachia nemorum	60	
2238	Picea abies	30	
961	Polygala comosa	75	
969	Polygonum bistorta	50	
2254	Populus x canadensis	30	
1011	Potentilla sterilis	70	
1014	Primula elatior	55	
1065	Rhinanthus alectorolophus	75	
6450	Rosa	40	
1080	Rosa arvensis	75	
6454	Rumex	30	
1095	Rumex x pratensis	33	(als R. obtusifolius)
1143	Satureja vulgaris	60	
1147	Scabiosa columbaria	60	
1182	Selinum carvifolia	65	
1733	Senecio inaequidens	75	
1187	Senecio nemorensis (subsp. fuchsii)	60	
6493	Sisymbrium	30	
1222	Solidago virgaurea	45	
1244	Stachys officinalis	75	
1253	Stellaria nemorum	85	
1282	Thlaspi perfoliatum	80	
1839	Triticum aestivum	30	
1896	Veronica filiformis	40	

BIJLAGE 5
Soortensamenstelling in percelen in Midden-Opsterland

Een overzicht van de soortensamenstelling in graslanden, geordend naar beheersvariant en naar jaar van opname. Bovenaan de kolommen staat voor de betreffende beheersvariant:

- N het aantal opnamen (N)
- %pr de gemiddelde presentie in de opnamen
- Gbd% de gemiddelde bedekking, berekend als gemiddelde voor de opnamen waarin de soort voorkomt

Zie voor omschrijving van de beh ersvarianten hoofdstuk 7.

			Geen beperkingen				Licht pakket				Zwaar pakket sinds 1-3 jaar				Zwaar pakket sinds 4-5 jaar			
			1984/85		1990		1984/85		1990		1984/85		1990		1984/85		1990	
nr	Afkorting		N=	9	N=	9	N=	4	N=	4	N=	12	N=	12	N=	23	N=	23
			%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%	%pr	Gbd%
1	ACER CAM	1	.		.		.		.		.		.		4.	0.	.	
4	ACHIL MIL	1	.		.		.		.		8.	0.	8.	0.	4.	0.	4.	0.
18	AGROS STO	2	22.	0.	100.	11.	100.	1.	100.	4.	58.	5.	100.	19.	96.	4.	100.	18.
19	AGROS CAP	1	.		.		.		.		.		.		22.	5.	13.	34.
40	ALOPE GEN	3	100.	13.	100.	5.	100.	18.	100.	1.	75.	23.	100.	4.	96.	13.	65.	1.
42	ALOPE PRA	3	11.	2.	11.	0.	.		.		25.	0.	8.	0.	4.	0.	.	
60	ANGEL SYL	2	.		.		.		.		.		.		.		4.	0.
66	ANTHO ODO	1	56.	0.	56.	3.	.		.		25.	0.	25.	0.	48.	2.	43.	2.
70	ANTHR SYL	3	.		.		.		.		.		8.	0.	.		.	
135	BELLI PER	2	89.	0.	44.	0.	.		25.	0.	25.	0.	8.	0.	17.	0.	4.	0.
161	BROMU HOR	2	78.	16.	67.	21.	.		.		17.	0.	33.	1.	39.	0.	52.	0.
200	CAPSE BUR	3	.		.		25.	0.	75.	0.	17.	5.	17.	1.	4.	0.	4.	0.
203	CARDM HIR	1	11.	0.	11.	0.	.		25.	0.	8.	0.	.		9.	0.	.	
205	CARDM PRA	2	100.	0.	89.	0.	25.	0.	75.	0.	50.	0.	75.	0.	78.	0.	87.	0.
211	CAREX ACU	1	.		.		.		.		8.	0.	.		17.	1.	9.	25.
225	CAREX DIT	1	.		.		.		.		.		.		4.	0.	.	
244	CAREX NIG	1	.		11.	0.	.		.		.		.		13.	1.	.	
246	CAREX OVA	1	.		11.	0.	.		.		.		.		.		.	
296	CERAS F-V	2	89.	0.	89.	0.	50.	0.	75.	1.	67.	0.	67.	0.	74.	0.	70.	0.
306	CHENO ALB	3	.		.		.		25.	0.	.		.		.		.	
331	CIRSI ARV	2	.		11.	0.	.		25.	0.	8.	0.	.		.		4.	0.
336	CIRSI VUL	3	.		.		.		.		.		.		4.	0.	.	
390	DACTY GLO	3	.		11.	0.	.		.		17.	0.	8.	0.	9.	0.	9.	0.
397	DESCH CES	1	.		.		.		.		.		.		9.	0.	17.	1.
437	ELEOC P-P	2	.		.		.		.		.		.		4.	0.	4.	0.
446	ELYMU REP	2	22.	0.	.		50.	2.	50.	12.	33.	0.	33.	8.	39.	11.	30.	27.
455	EPILO OBS	1	.		.		.		.		.		8.	0.	.		.	
456	EPILO PAL	1	.		.		.		.		.		.		4.	0.	.	
457	EPILO PAR	3	.		.		.		.		8.	0.	.		.		.	
463	EQUIS FLU	1	.		.		.		.		.		.		.		4.	0.
466	EQUIS PAL	2	.		.		.		.		17.	20.	.		4.	0.	.	
483	EROPH VER	1	.		.		.		.		8.	0.	.		4.	0.	.	
519	FESTU PRA	2	89.	1.	89.	10.	100.	23.	100.	7.	58.	5.	58.	26.	65.	22.	74.	13.
520	FESTU R-C	2	.		22.	0.	.		.		8.	0.	8.	0.	13.	1.	43.	1.
526	FILIP ULM	1	11.	0.	11.	0.	.		.		.		.		4.	0.	4.	0.
543	GALEO TET	1	.		.		.		.		8.	0.	.		.		.	
546	GALIU APA	3	.		11.	0.	.		.		.		.		.		.	
582	GLECH HED	2	.		.		.		.		17.	0.	8.	0.	4.	0.	17.	0.
584	GLYCE FLU	3	.		.		.		.		.		17.	0.	13.	0.	22.	4.
585	GLYCE MAX	3	11.	0.	11.	0.	.		.		.		.		.		4.	0.
631	HOLCU LAN	2	78.	2.	78.	3.	25.	10.	50.	15.	17.	0.	58.	4.	48.	8.	61.	2.
632	HOLCU MOL	1	.		.		.		.		.		.		.		13.	23.
675	JUNCU BUF	2	.		.		.		.		8.	0.	.		.		.	
680	JUNCU EFF	1	.		.		.		.		.		.		9.	0.	9.	1.
725	LEONT AUT	2	44.	0.	78.	1.	.		.		17.	0.	25.	0.	30.	0.	13.	0.
756	LOLIU PER	3	78.	16.	89.	7.	75.	0.	100.	15.	58.	33.	100.	18.	39.	10.	35.	1.
772	LYCHN FLO	1	.		.		.		.		8.	0.	17.	0.	.		9.	0.
796	MATRI DIS	3	.		.		.		50.	0.	25.	0.	8.	0.	4.	0.	4.	0.
835	MONTI F-C	1	.		.		.		.		.		8.	0.	26.	0.	.	
844	MYOSO PAL	3	.		11.	0.	.		.		.		8.	0.	9.	0.	4.	0.
848	MYOSU MIN	2	.		.		.		.		8.	0.	.		.		.	
869	OENAN FIS	3	.		.		.		50.	0.	.		.		26.	0.	26.	0.
930	PHALA ARU	3	33.	2.	44.	4.	100.	1.	50.	2.	42.	0.	50.	2.	74.	6.	78.	12.
932	PHLEU P-P	3	22.	0.	22.	0.	25.	0.	.		42.	0.	17.	1.	13.	0.	4.	0.
947	PLANT M-M	3	11.	0.	.		25.	0.	25.	0.	25.	0.	17.	0.	9.	0.	4.	0.
948	PLANT MAR	2			11.	0.	.		.		.		.		.		.	

			Geen beperkingen				Licht pakket				Zwaar pakket sinds 1-3 jaar				Zwaar pakket sinds 4-5 jaar			
			1984/85		1990		1984/85		1990		1984/85		1990		1984/85		1990	
nr	Afkorting		N= 9 %pr	Gbd%	N= 9 %pr	Gbd%	N= 4 %pr	Gbd%	N= 4 %pr	Gbd%	N= 12 %pr	Gbd%	N= 12 %pr	Gbd%	N= 23 %pr	Gbd%	N= 23 %pr	Gbd%
952	POA ANN	3	100.	2.	78.	1.	100.	1.	75.	0.	100.	6.	92.	0.	78.	0.	26.	0.
958	POA PRA	2	100.	2.	44.	0.	100.	7.	50.	0.	100.	6.	75.	0.	96.	6.	61.	2.
959	POA TRI	3	100.	47.	100.	24.	100.	38.	100.	38.	83.	31.	100.	24.	91.	34.	100.	16.
962	POLYG SER	1	.		.		.		25.	2.	.		.		.		.	
967	POLYN AMP	2	11.	0.	22.	0.	.		.		8.	0.	.		17.	0.	4.	0.
968	POLYN AVI	3	.		11.	0.	.		75.	0.	33.	0.	25.	1.	9.	0.	4.	0.
972	POLYN HYD	3	.		22.	0.	.		25.	0.	8.	0.	.		4.	0.	9.	0.
1006	POTEN ANS	2	.		.		.		.		.		.		4.	0.	9.	0.
1020	PRUNU SER	1	.		.		.		.		.		.		.		4.	0.
1040	RANUN ACR	2	56.	0.	56.	0.	25.	0.	25.	0.	17.	0.	8.	0.	26.	0.	22.	0.
1048	RANUN FLA	1	.		.		.		.		.		.		9.	0.	.	
1056	RANUN REP	2	100.	1.	100.	3.	50.	0.	.		75.	3.	83.	1.	83.	1.	78.	0.
1058	RANUN SCE	3	.		.		.		.		8.	0.	.		.		.	
1074	RORIP AMP	2	.		.		.		25.	0.	8.	0.	8.	0.	4.	0.	4.	0.
1078	RORIP SYL	3	.		.		25.	0.	25.	0.	8.	0.	.		.		.	
1093	RUMEX ACE	2	67.	0.	89.	4.	.		.		50.	0.	50.	0.	70.	1.	87.	2.
1098	RUMEX CRI	3	11.	0.	33.	1.	.		.		.		8.	0.	.		4.	2.
1101	RUMEX OBT	3	11.	0.	22.	1.	25.	0.	50.	12.	25.	0.	33.	2.	30.	1.	35.	1.
1112	SAGIN PRO	2	.		.		.		.		8.	0.	.		4.	0.	.	
1183	SENEC AQU	1	.		.		.		.		8.	0.	.		.		4.	0.
1247	STELL ULI	3	.		.		.		50.	0.	.		8.	0.	13.	0.	13.	0.
1250	STELL MED	3	67.	0.	56.	1.	75.	0.	100.	3.	83.	1.	58.	1.	74.	0.	74.	0.
1306	TRIFO REP	2	100.	0.	78.	6.	75.	0.	100.	0.	75.	2.	100.	1.	91.	0.	61.	0.
1321	URTIC DIO	3	.		11.	0.	.		.		8.	0.	8.	0.	.		.	
1351	VERON CHA	1	.		.		.		.		.		.		4.	0.	4.	0.
1363	VERON SER	1	22.	0.	.		.		.		8.	0.	.		9.	0.	.	
1544	AGROS CAN	1	.		.		.		.		.		.		4.	0.	13.	0.
2338	CALTH P-P	1	.		.		.		.		.		.		30.	1.	26.	1.
2376	GALIU PAL	2	.		.		.		.		.		.		4.	0.	4.	0.
6517	TARAX OFF	2	100.	1.	100.	1.	100.	0.	75.	5.	100.	0.	100.	1.	91.	1.	91.	1.

BIJLAGE 6

Lijst van verschenen DBL-publicaties over vegetatie-onderzoek

LB&P Bureau voor landschaps-oecologisch onderzoek b.v. (1989), Vegetatie-onderzoek ten behoeve van de evaluatie van de beheersplannen De Geelders en De Scheeken, Utrecht, 1989, 54 p., bijl. DBL publ.nr. 21.

Bureau Waardenburg (1989), Vegetatiekundig onderzoek ten behoeve van de evaluatie van het beheersplan Groot en Klein Eiland, Culemborg 1989, 37 p., bijl. DBL publ.nr. 25.

Altenburg, drs. W., ing. E. Wymenga en ir. C. Zoon, Natuurwetenschappelijk onderzoek voor de evaluatie van het beheersplan Vechtdal. De vegetatie van het relatienotagebied Vechtdal, Altenburg en Wymenga, Veenwouden 1990, 35 p., bijl. DBL publ.nr. 34.

Bureau Waardenburg, Vegetatiekundig onderzoek in een aantal relatienotagebieden op Schouwen en Zuid-Beveland, Zeeland, Utrecht 1990, 59 p. DBL publ.nr. 37.

Heidemij Adviesbureau, Vegetatiekundig Onderzoek voor de evaluatie van het beheersplan Melderslo, Utrecht 1991, 31 p., bijl. DBL publ.nr. 39.

Everts, F.M., P.S. Hartog en N.P.J. de Vries, Botanisch onderzoek in het relatienotagebied Westbroek, Utrecht 1991, 60 p., bijl. DBL publ.nr. 45.

Altenburg, drs. W. en ing. E. Wymenga, Het voorkomen van de kievitsbloem in de oeverlanden van het Zwarte Water bij verschillende typen graslandgebruik. I. De uitgangssituatie in 1990, Veenwouden, 1991, 27 p., bijl. DBL publ.nr. 47.

Provincie Limburg, Botanisch onderzoek in het relatienotagebied Mergelland-oost, Maastricht, 1992, DBL publ.nr. 51.

Runhaar, J., M. van der Linden, H. Olff en M. van 't Zelfde (1993), Evaluatie van vegetatiegegevens in relatienotagebieden, Centrum voor Milieukunde Rijksuniversiteit Leiden, Leiden 1993, 57 p., bijl. DBL publ.nr. 57.

Directie Beheer Landbouwgronden, Evaluatieverslag Beheersregelingen 1991, Utrecht, 1992.

Bureau Beheer Landbouwgronden, Rekening en verantwoording 1991, Utrecht, 1992.

Bureau Beheer Landbouwgronden, Jaarverslag 1991, Utrecht, 1992.